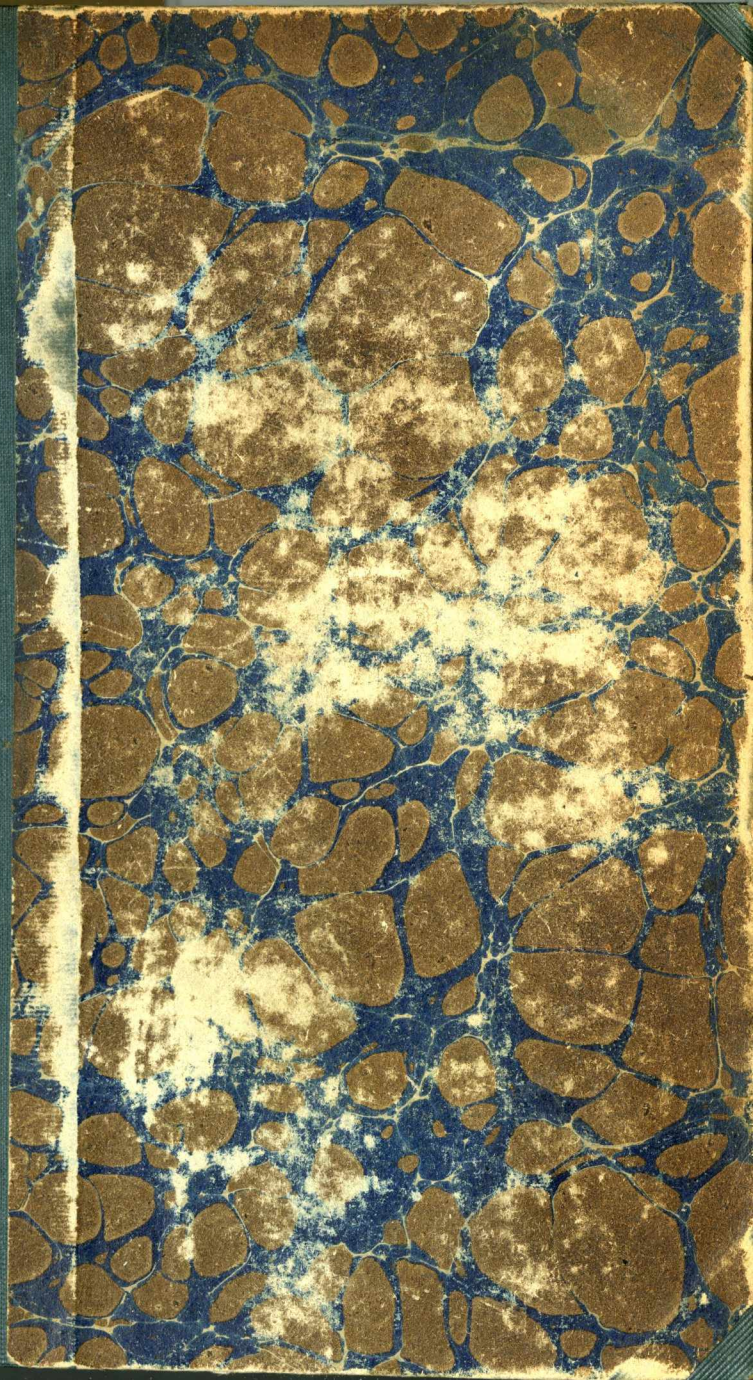
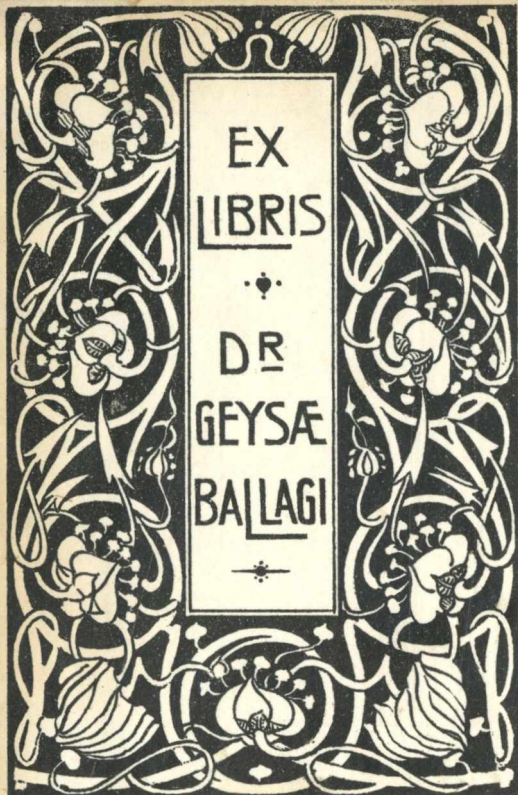

Politikai
röpiratok.

98

1976

1994

1999-07-07

- 1, 001 0006 607103
- 2, 001 0006 607110
- 3, 001 0006 607127
- 4, 001 0006 607134
- 5, 001 0006 607141
- 6, 001 0006 607158

756-761

1. Országos remes- és a magyar al-rendű jegyz. Mór: Miklós. 1842.
2. Ackenstücke zur Geschichte des ungarischen Schutzvereins. 1847.
3. Népműg. 1847.
4. A magyar katholika egyháznak mártír-összeadalm. utáni zsebei. Vándorffy Károly. 1849.
5. A bakanékösszeíról. Kőrös: Kelemen. 1868.
6. A női emancipáció. Készenyi Zsuzsanna. 1872.

98
756

I 5 53.

ORSZÁGOS NEMES E

A' MAGYAR

AL-RENDÜ PAPA?

ÉRTKEZIK

MRÁZ MIHÁLY,

N. PEST MEGYE-HÁZI LEKÉSZE, ÉS SZ. KIR. PEST BELVÁROS
SEGÉDLEKÉSZE.

98.
1.

Pesten,

Geibel Károly tulajdona.

1842.

DE BALLAGI GÉZA.

Honeste vivere: alterum non laedere: unicuique quod suum est, reddere; sunt tria naturae praecepta.

Ulad. II. D. III. princ. §. 2.

Confuso Ordine Ecclesiastico, necesse est, etiam alios Ordines confundi.

Maxim. D. II. a. 31. §. 7.

FOGLALAT.

1. §. Fogalmunk a' nemességről (Bevezetés)	Lap. 5

I. Rész.

Az alrendű egyháziak országos nemessége Verböczy által megismerve.

2. §. Verböczy tanja, a' második rangú egyháziak országos nemessége iránt, a' Hármaskönyv II. Részének szerkezet módjából kitüntetve	7
3. §. Verböczy classicus helye (I: 2.) az ellenfél által miként magyarázva	14
4. §. Ugyanazonosíthatni e (I: 2.) a' praelatusokat az egyházak igazgatóival?	18
5. §. Verböczy ön maga meghatározza szavainak értelmét	24
6. §. Ha Verböczy az alrendű egyháziakat nem kívánta országos nemességeknek tekintetni, akkor lényeges hibát követett el az I: 2. szerkezetében	29
7. §. Verböczy szavainak értelmi nyomozása a) korszerű egyházi oklevelekből	35
8. §. Verböczy szavainak értelmi nyomozása b) korszerű polgári oklevelekből, és diplomákból	49
9. §. Verböczy szavainak értelmi nyomozása c) utánai időbeli egyéb hiteles adatokból	54
10. §. Verböczy nem érthetett az „Ecclesiarum Rectores“ nevezet alatt másokat, mint a' második rendű egyháziakat	59

II. Rész.

A' második rendű egyháziak országos nemessége monarchiánk kezdetétől egész a' jelenkorig mind nemzetünk mind koronás fejedelmeink által megismerve.

11. §. A' második rangú egyháziak országos nemességét monarchiánk kezdetében szükségessé tette a' kor kívánata, sz. István célja, és az egyházi rend belsejének szerkezete	63

	Lap.
12. §. A' másod rendű egyháziak országos nemességét tanusító adatok első koronás fejedelmeink idejéből	71
13. §. II. András idejéből	76
14. §. Megismerték koronás fejedelmeink az alrendű egyháziak országos nemességét tovább is, egészen a' felséges Austriai Ház uralkodásának kezdeteig	82
15. §. Megismerte nemzetünk I. Ferdinand alatt; 's később az 1729. és 1790 országgyűléseken . . .	89
16. §. Ujabb időkben boldog emlékü I. Ferencz királyunk	100
17. §. Megismerték az alrendű egyháziak országos nemességét az igazságszeretőbb protestansok, és legjelesb törvénytudóink	107

III. Rész.

A' másod rangú egyháziak országos nemessége, politikai életnyilatkozásaiban.

18. §. Törvényes idézés és megítélés nélkül személyeikben le nem tartóztathatnak	119
19. §. Polgárilag csak a' koronás királyt ismerik uralomnak	130
20. §. Törvényes jogaikkal és jövedelmeikkel szabadon élhetnek 's rendelkezhetnek, mert a) javaikat olly joggal birják, mint a' világi nemesek	133
21. §. b) Világi fekvő javakat szerezhetnek	139
22. §. c) Javaikkal szabadon rendelkezhetnek	149
23. §. A' haza védelmezésével a' világi nemesekkel egyaránt tartoznak	156
24. §. Szolgaságtól, adótól, vámtól, 's a' t. szabadok	167
25. §. A' törvényszerzési hatalomban részt vesznek .	171
26. §. Folytatás	175
27. §. A' katonai szállásolástól mentvék	181
28. §. Megtámadóik felsőbb hatalmaskodási vétségben marasztaltatnak meg	182
29. §. Díjuk, és hirságuk a' világi nemesekével egyenlő	184
30. §. Vége	186

A

TÖRVÉNYSZERÜSÉG

BARÁTINAK.

E L Ő S Z Ó.

A' nemzet életében meg van minden kornak a' maga szellemi iránya, melly annak érdekeit jellemzi. Meg van a' miénknek is. Korunk' szellemi érdekei leginkább a' pap, 's egyház körül forognak. Soha köztanácskozási termeink olly annyira nem tömvék, mint midőn előre sejdítettik, hogy papi, vagy egyházi ügyek kerülendnek szőnyegre. 'S ezen szellemi irány magában tekintve, valameddig a' fenálló törvények, és a' józan méltányosság határin túl nem terjed, nem csak nem ártalmas, sőt hasznos és dicséretes; mert az egyháziakat lépcsőről lépésre bírólólag követvén, magas hivattatásukra, hogy t. i. a' népnek mind szóban, mind példában igaz vezetői legyenek, komolyan figyelmezteti. Ámde korunk szellemi iránya a' méltányosság és törvényszerűség korlátin — legalább néhol — már túl lép: mert nem csak az egyháznak a' maga körében rendelkezési hatalmát, hanem az egyháziaknak törvénybiztosította polgári jogait is megtámadja, nem tekintvén sem törvény rendeleteit, sem törvényes

gyakorlatot, sem legfelsőbb helyről intézményeket. — Ezen szellemi irány hatásából származott ellenhatásnak eredménye tehát jelen értekezésünk; mellyben a' másod rendű egyháziak — újabb időkben némelly nemes megyék által megtámadott — országos nemességének megmutatását tűztük ki magunknak czélul. A' fő-rendűeknek ebbeli polgári megkülömböztetését nem érintjük, minthogy — tudtunkra — azt még eddig senki meg nem támadta. Kitűzött czélunkhoz képest, a' kérdéses tárgyat — mennyiben hivatali állásunk által engedtetett — minden szempontból szigorú bírálat alá vettük; és könnyű érthetőség tekintetéből csekély munkálatunkat három Részre, ezeket pedig §-okra osztottuk. Előadásunkban a' virágos beszédet mellőzván, egyszerű közönséges szavakkal éltünk. Törvényeink lelkéhez, és a' történeti igazsághoz tántoríthatlan hűséggel ragaszkodtunk. Ha értelmes, és a' lovagiasság igényeit méltányló ellenfélre találunk, magunkat megtiszteltetve érezvén, örömmel szállunk síkra. Pöffeskedő gúnyolódásokra semmit sem válaszolandunk. Többnyire tisztelt olvasóinktól részrehajlatlan keblet, *kettőztetett figyelmet*, és béketűrést kérünk.

Pesten bőjt elő-hava 20án 1842.

a' szerző.

B E V E Z E T É S.

1. §.

Fogalmunk a' nemességről.

Mielőtt a' czímlapunk homlokán kifüggesztett tárgyhoz érdemileg szólnánk, nehogy minden előre bocsátott meghatározott elv nélkül munkálunkban a' világosságot és könnyű érthetőséget, melyet efféle fontos kérdések vitatásánál az olvasó közönség teljes joggal igényelhet, mellőzni láttassunk; szükségesnek véljük a' *nemesekről*, és *nemességről* fogalmunkat meghatározott alakban előlegesen kimondani. Mi a' *nemesek (nobiles)* alatt magyar országban értjük azon alkotmányos osztályzatot, mellynek tagjai egyéb kiváltságokon kívül, a) ha csak meg nem idéztetnek, és törvényes rend szerint meg nem ítéltetnek, senki kérésére, vagy unszolására személyeikben le nem tartóztathatnak; b) a' törvényes koronás fejedelmen kívül senkinek nincsenek alá vetve, és pusztá vádra, törvényes út és kihallgatás mellőzésével, személyeikben 's jogaikban, rendszerint még a' fejedelem által sem gátoltathatnak; c) törvényes jogaikkal, és jövedelmeikkel szabadon élhetnek, 's rendelkezhetnek; a' haza védelmezésén kívül, mellyel tartoznak, nem lévén semminemű állapotí szolgálatoknak, adózá-

soknak, vámoknak, és harminczadoknak alá vetve; d) a' képviselés rendszere, és a' fenálló törvények korláti szerint, mind a' közjót, mind pedig ön személyeiket 's ügyeiket illető tárgyakhoz szabadon szólhatnak, és a' fejedelem választásában részt vehetnek (I: 9 II: 3. §. 3. I: 3. §. 7). E' szerint a' *nemességet* (*nobilitas*) olly alkotmányos polgári tehetségnek nevezzük, melly a' koronás királytól magától kijelelt érdemes polgárra különös jogot és kötelességet ruház; — jogot: hogy a' képviselés rendszere, és a' fenálló törvények korláti szerint, mind a' közjót, mind pedig ön személyét 's ügyeit illető tárgyakhoz és intézetekhez szabadon szólhasson, a' fejedelem választásában részt vehessen, 's egyéb kiváltságokon kívül, személyes és vagyonos megkülönböztetésével szabadon élhessen; — kötelességet: hogy királyát és hazáját mind külső mind belső ellenségek és megtámadók ellen lelkesen oltalmazza. Illy értelemben veszik a' nemességet törvényeink; illy értelemben veszi Verböczy; illy értelemben veszik a' többi törvénytánitók is; 's illy értelemben kívánjuk mi is vétetni, midőn azzal értekezésünk folyamában, a' másod rendű magyar cath. egyházakat felruházottaknak állitandjuk. 'S most a' tárgyhoz.

I. R É S Z.

Az al-rendű egyháziak országos nemessége Verböczy által megismerve.

2. §.

Verböczy tanja, a' másod rangú egyháziak országos nemessége iránt, a' Hármaskönyv II. Részének szerkezet-módjából kitüntetve.

Miután Verböczy tekintetén — kinek Hármaskönyve 1514ben megerősítés végett nemzetünk képviselői által II. Ulászló királynak országgyűlésileg ajánlatott, 's általa megerősítettvén, törvény-erejűvé tétetett ¹⁾, és ezen törvényerejűsége későbbi országgyűlések által is megismertetett ²⁾ — valamint azok, kik leginkább újabb időkben, a' másod rendű egyháziak országos nemességét ostrom alá vették úgy azok is, kik azt védették, 's még most is védik, kénytelenek megnyugodni: úgy véljük, hogy a' vitatás alá vont kérdés mi-

---

¹⁾ I Approbatio Tripart. oper. és Alloc. Verb. ad Lect.

²⁾ I. 1588:24. — 1638:1. §. 6. — 1659:1. §. 6. — 1741:8. 's a't.

benlétének megismeréséhez nem kis mértékben közelitendünk, ha e' tárgyra nézve Verbőczynek akár egy, akár más félre hajló véleményét kinyomozhatjuk. Kinyomozhatjuk pedig uraim, csak a' hármias könyv lapjait igaz szemmel, és részrehajlatlan lélekkel forgassuk; csak azokban ne ön kedvencz ideáinkat, hanem a' szerző ítéletét keressük; csak ne akarjuk Verbőczyt jobban érteni, mint ő magamagát.

Hogy a' hármias könyv szerkesztője a' másod rendű egyháziakat, szinte úgy mint a' főrendűeket, valóságos országos nemeseknek, és ugyanazon nemesi kiváltságokkal felruházottaknak kívánja tekintetni, arról mind ön szavai, mind pedig munkájának szerkezete, és a' tárgyak össze függése világosan kezeskedik. — Ugyan is: a' II. R. 4. czímében ez foglaltatik: „*Nomine autem, et appellatione populi, hoc in loco intellige; solummodo Dominos Praelatos, Barones, et alios Magnates, atque quoslibet Nobiles; sed non ignobiles?*” Hogy e' kitétel alatt *quoslibet Nobiles* Verbőczy nem csak a' született nemeseket, hanem az egyházi status által nemesített másod rendű egyedeket (lelkészeket és segédlelkészeket) is értette, azonnal látni fogjuk: mert ekképen

folytatja szavait: „§. 1. Licet autem iste terminus *Populus*, includat omnes Nobiles, et Ignobiles pariter; de ignobilibus tamen, qui Plebis nomine intelliguntur. in hac parte (t. i. II. melyben a' G. alatti jegyzék bizonyítása szerint, de Potestate Legislativa sermo est) nihil est propositum“.

És valóban, forgassuk bár végig az egész II. Részt, de a' nyolczvan hat cím közül egyet sem fogunk találni, melly a' nemteleneket csak emlitené is; mert az első 17 cím a' törvényhozó hatalom alkotó tagjairól, és a' privilegiumokról értekezik; a' többi pedig részint a' nemes személyek megidőzésének, és különbféle vétség szerinti megítéltetésének kijelelésével, részint a' nemesi pörök és személyes ügyek mikénti elintézésének meghatározásával foglalkozik; következőleg a' nemtelenekről szó sem lehet. És ime még is, ugyan ezen II. Részben, mellyben de ignobilibus nihil est propositum, Verbőczy a' másod rendű egyháziakról is világosan értekezik; mert a' 44 czimben, de casibus, in quibus etiam contra ecclesiasticas personas, capitalis sententia fertur“ a' nagyobb és kisebb clerus között semmi különbséget nem tesz; pedig,

ha kizárólag csak a' fő-rendű clerust értette volna, akkor szükségkép kellett vala tennie, minthogy az elő számlált vétségi esetekben mind az egyházi törvények ³⁾ mind pedig honunk törvényes praxisa szerint, az egyháziak minden rangkülönbség nélkül egyformán, az az: *praehabita degradatione*, szoktak fejfölötti ítélet alá vonattatni; különben kéntelenítetténk felőle azt hinni, hogy annyi fáradsággal irt közhasznú munkáját szántszándékkal érhetlenné kívánta tenni; mi ugyan nem csak alaptalan gyanúsítgatás, hanem valóságos rágalom volna, minthogy felőle az 1514ki ország-gyűlés egészen más értelemben nyilatkozott (l. a' 7. lapon (1.) alatt felhivott királyi helybenhagyást).

Hogy Verbőczy az „*Ecclesiasticae personae*“ nevezet alatt, midőn az idézett 44. czimben mondja: „*quod tres sunt casus, in quibus etiam contra Spirituales, et Ecclesiasticas personas capitalis sententia pronuntiatur*“ nem csak a' fő hanem az al-rendű egyháziakat is értette, még világosban kitűnik a' hármas könyv II. Részének szer-

---

³⁾ 1. Cap. 2. de poenis in 6. — Justinian Novella 83 végén.

kezet-módjából. Csak két czím van az egész II. Részben, t. i. az idézett 44. és az utánna következő 45. hol Verböczy a' fő és másod rendű egyháziak között semmi különbséget nem tévén, őket közönséges „*ecclesasticae personae*“ nevezettel együtt említi: mivel e' két helyen specificált vétségi esetekben, csak ugyan sem a' világi, sem az egyházi bíró nem ismer a' fő és másod rendű clerus között különbséget a' büntetésnek akár módjában, akár mineműségében. Ellenben igen sok czím van a' II. Részben, hol Verböczy elmellőzvé a' másod rendű egyháziakat, kizárólag csak a' főrendűekről értekezik; de ezen sok között ismét egyet sem fogunk találni, hol a' főrendűeket a' másodrendűekkel közönséges nevezettel együtt nevezné; sőt inkább őket mindenhol az illető *praelatusi* nevezettel említi, 's ez által a' kisebb clerustól világosan megkülönbözteti: így a' 40k czímbe „*de modo Juramentorum Dominorum Paelatorum, et Baronum, ac Abbatum, et Praepositorum Infultorum*“ — a' 49-k czímbe „*quomodo Praelatus cum Capitulo simul; et quomodo seorsim, Judicium portabit?*“ — az 50-k czímbe „*de annuali prorogatione Dominorum Praelatorum noviter electorum*“ — az 51-k czímbe „*quod*

Praelati Ecclesiarum, ob delicta Praedecessorum suorum, condemnari non possint“ — az 54-k czímben „*de Priore Auranae, et ejus Conditione; ac sententiis in eum ferendis*“ 's.a't. Miért nem használja tehát ezen illető nevezetet az idézett 44 és 45-k czímben? Bizonyosan nem feledékenységből; hanem azért, mivel az ott előadott vétségi esetekben a' törvényvégrehajtás pra-xisa az egyházi rangok között nem ismer különbséget; és mivel nem akarta, hogy a' másod rendű egyháziak a' hatósági kiváltságot (*privilegium fori*) oda magyarázzák, mintha az előadott vétségi esetekben ők nem tartoznának ugyan azon szigorú polgári törvény alá, melly hasonló esetekben a' fő-rendű egyháziakat és világi nemese-
ket sújtja; szóval: azért, mivel nemcsak a' nagyobb, hanem a' kisebb clerust is értette.

Napfénynél világosbban kitűnik ez Verbőczy nek saját, félre magyarázhatlan szavaiból: mert a' 45-k czímben „*qualiter debita, ac damna, spirituales Personae reddere debeant?*“ egyenesen kimondja: hogy „*si persona spiritualis, cujuscunque status, et dignitatis existat* (tehát akár fő akár másod rangú egyházi legyen), *ad solu-*

tionem, et restitutionem aliquorum debitorum aggravata fuerit; tunc adversario suo pecuniaria solutione satisfacere teneatur“. Itt már csak világosan kimondatik, hogy akár miféle rangú legyen az egyházi személy, azaz: akár első akár másod rendű. Következőleg ha csak Verbőczy szavait jobban nem akarjuk érteni mint ő maga, kéntelenek vagyunk megvallani, hogy midőn e helyen az egyházi személyek által okozott adósá-
ságok és károk megtérítése módjáról értekezik, nem csak a' nagyobb, hanem a' kisebb clerust is kívánta értve lenni. Ne is mondja valaki, hogy Verbőczynek idézett szavait a' papi főbb méltóságokról is lehet érteni, minthogy azok között is érseki, püspöki, apáti, préposti, és más nagyobb kisebb rangokat ismerünk; mert akkor Verbőczynek következő, vagy is 46-k címére hivatkozunk: „quomodo Capitulum, vel Conventus simul; et quomodo *Personae Privatae seorsim*, sententiari debeant?“ 's az ellenvetés legott elenyészik. Mert uraim, mik a' Conventek? csak szerzetesekből álló testületek. 'S kik az efféle Conventeknek egyes tagjai, kikről Verbőczy e helyen emlékezik? bizonyosan nem infulás praelatusok hanem csak egyszerű szerzetesek és presbyterek, kik mind a' másod rendű egyháziak közé tartoz-

nak. Következőleg, bár miként ellenkezzék is a' tény kedvencz ideáinkkal, azt még sem tagadhatjuk, hogy Verbőczy hármaskönyvének II. Részében, nem csak a' fő hanem a' másod rendű egyháziakról is értekezik.

Ha tehát e' Részben *de ignobilibus nihil est propositum* (II. 4. 1. §.); ha nem a' nemtelenekről, hanem egyedül csak a' nemesekről van szó; akkor az egyházi személyek is, *cujuscunque status et dignitatis existant*, tehát a' lelkészek és segédlelkészek is, valóságos országos nemeseknek ismertetnek Verbőczy által; különben a' nemesek közé nemteleneket is sorozott volna, mi kitűzött céljával, 's ezen egész könyv tartalmával homlok-hanyatt ellenkezett.

3. §.

Verbőczy classicus helye (I. 2.) *az ellenfél által miként magyarázva.*

Ezeknek előre bocsátása és méltánylása után, könnyű lesz meggyőződünk arról is, hogy ugyan azon Verbőczy, ki könyvének II Részében, a' másod rendű egyháziakat nemesek osztályába sorozza, könyve I. R. 2. czimében is szintén nem

másokat kívánt a' „*Rectores Ecclesiarum*“ nevezet alatt értve lenni, mint a' lelkészeket, és ezeknek segédjeit. Azonban hogy ez iránt minden kétséget eloszlassunk, szükség: hogy ezen classicus helyet bővebb figyelemmel vizsgáljuk, és mind azon történeti, diplomaticus, és törvényes adatokat, mellyek annak értelmi kinyomozására segítségül szolgálhatnak, mennyiben velök megismerkedni alkalmunk lehetett, tekintetbe vegyük. A' kérdéses czím ekképen van: „*Sciendum in primis est: quod personarum, de quarum juribus, et consuetudinibus nunc agitur, aliae sunt Spirituales, sive Ecclesiasticae: aliae vero saeculares. §. 1. Et quamvis personae Spirituales (quarum medio salutem humanam Dominus, et Salvator noster administrari voluit) personis saecularibus digniores habentur; tamen omnes Domini Praelati, et Ecclesiarum Rectores, ac Barones, et caeteri Magnates, atque Nobiles, et Proceres Regni hujus Hungariae, et ratione nobilitatis, et bonorum temporalium, una, eademque libertatis, exemptionis, et immunitatis praerogativa gaudent: nec habet Domino-*

rum aliquis plus, nec nobilis quispiam minus de libertate: Hinc etiam una, eademque lege, et consuetudine, ac uno, et eodem juridico processu, in judiciis utuntur, homagiorum duntaxat quantitas variatur. §. 2. Nam Domini Praelati, et Barones centum: Nobiles vero quinquaginta marcas, pro homagiis suis consequuntur. .... Et hoc quoque non ratione libertatis, sed praetextu dignitatis, et officii; Praelati utpote occasione dignitatis Sacerdotii: Barones vero, respectu officii, quo funguntur, et a Principe sublimantur“.

Azok, kik a' másod rendű cath. egyháziakat nemesi jogaikból kivetkeztetni szeretnék, Verböczynek idézett szavait úgy magyarázzák, mintha a' „*Domini Praelati*“ és „*Ecclesiarum Rectores*“ nevezet ugyan azon jelentőségű levén, a' másod rendű egyháziakra, vagy is a' lelkészekre és segéd-lelkészekre épen nem terjedne: okoskodásukat az idézett czím 2. §-ára alapítván, hol a' homagiumok meghatározásánál csak a' praelátusokról, bárókról, és nemesekről levén szó, a' kisebb clerus nem is emlittetik. Mi ezen okosko-

dásnak alapját illeti, azt ugyan azon 2. §. mellyre építették, nyomban meg is czáfolja: mert midőn a' homagiumok meghatározásának okát adja, egyedül csak a' praelatusokat és bárókat említi, a' nemeseket pedig nem is érinti; és még is ki merészné állítani, hogy honunkban a' nemesekre nézve minden ok 's alap nélkül határozott ötven marka homagium? — Valamint tehát abból, hogy a' homagiumok mennyisége meghatározásának ok-adásánál a' nemesek nem említettnek, helytelenül következtetnők, hogy tehát reájok nézve minden ok 's alap nélkül határozott ötven marka homagium; ugy szinte abból is, mivel a' homagiumok meghatározásánál csak a' praelatusok, bárók, és nemesek (általában) neveztetnek, lehetetlen alaposan következtetni, hogy tehát a' többi egyháziak mind nemtelenek, kiket semmi, vagy csak annyi homagium illet, mint a' nemteleneket; lehetetlen — mondjuk — alaposan következtetni: mert hiszen az 1439: 38. 1. §. ⁴⁾ és több más, alább előforduló, törvények szavaiból világosan láthatjuk, hogy az egyháziakra néz-

---

⁴⁾ „Tunc gravamina majora incurrere non possit idem Nobilis, nisi homagium suum, scilicet emendam sui capitis pretiosi, eo modo, sicut ipsa Ecclesiastica persona“.

ve szintén olly homagium emlittetik, mint a' világi nemesekre nézve.

4. §.

Ugyanazonosíthatni e (I. 2.) a' praelatusokat az egyházak igazgatóival?

Lássuk már, mennyiben érdemli méltánylásunkat azon vélemény, miszerint a' „*Domini Praelati*“ és „*Ecclesiarum Rectores*“ nevezet, a' kérdéses helyen ugyan azon jelentőségűnek mondatik. Ha ezen vélemény megállna, akkor Verböczy értelme szerint *Praelati* = *Ecclesiarum Rectores*, és *Ecclesiarum Rectores* = *Praelati*. Már most, miután Verböczy II. 49. 5. §. világosan meghatározza, hogy a' praelatusi nevezet alatt az érsekeket, püspököket, apátokat, és prépostokat kívánja értve lenni ⁵⁾; ha az „*Ecclesiarum Rectores*“ nevezet alatt szinte nem másokat, hanem csak az érsekeket, püspököket, apátokat, és prépostokat szabad értenünk, akkor nincs exegeta a' föld színén, ki a' józan

---

⁵⁾ „*Et per Praelatos intellige non solum Dominos Archi-Episcopos, et Episcopos, sed etiam Abbates atque Praepositos, tam saeculares, quam regulares omnes*“.

hermeneusis szabályait szemügygyol tartván, Verböczynek fen-idézett címét másképen magyarázhatná, mint ekképen: „*quamvis personae spirituales . . . . personis saecularibus digniores habeantur; tamen omnes Domini Praelati seu Archi-Episcopi, Episcopi, Abbates, et Praepositi — et Ecclesiarum Rectores seu itidem Archi-Episcopi, Episcopi, Abbates, et Praepositi*“ — 's'a't. Nem volna e ez rémitő, értelem botrányoztató tautologia? nem annyit tenne e ez, mint a' magyar törvényt-magyarázóknak főnökét, kinek hármas könyve királyi helybenhagyást és országgyűlési elfogadtatást érdemlett, értelmetlenségről és tudatlanságról vádolni? Azután, miféle oknál fogva tehetnők fel Verböczyről, hogy minekutána ezen kifejezésben „*Barones et Nobiles*“ az össze - kapcsoló részecske által mindenkor egymástól különböző rendbeli személyeket kívánt jelteni; ugyan azon Verböczy eme' hasonló kifejezésben „*Praelati et Ecclesiarum Rectores*“ ugyan azon összekapcsoló részecske által nem egymástól különböző osztályzatú személyeket, hanem inkább az egy 's ugyan azon osztályzatnak ismétlését kívánta érteni, és mások által értve lenni?

Vagy ha a' „Praelati“ és „Ecclesiarum Rectores“ két különböző nevezetet még is ugyanazonosítani, identificálni akarjuk, valljon melyik osztályba sorozzuk akkor azon egyházi személyeket, kiket Verböczy II. 11. 4. §. *a Dominis* (t. i. Praelatis et Baronibus) megkülönböztet, és még is nemeseznek nevez ⁶⁾? — vagy azokat, kiktől az 1486: 28. mondja, hogy köztök és a' nemések között olykor pörök és viszálykodások szoktak támadni; 's kiket a' praelatusok mellett „caeterosque viros Ecclesiasticos“ — „et alii Ecclesiastici“ — „vel aliae Ecclesiasticae personae“ nevezettel említvén, amazoktól világosan meg különböztet ⁷⁾? vagy

⁶⁾ Szavai ezek: „Omnes enim Domini, et Nobiles, tam scilicet Spirituales, quam Saeculares; caeteri etiam possessionati, utriusque sexus homines, qui in hoc Regno Hungariae bona, ac jura possessionaria gubernant; pari Lege, unaque, et eadem consuetudine, in ipsorum jurium possessionarium conservatione, atque cunctarum causarum inde emergendarum prosecutione, uti debent“.

⁷⁾ Szavai ezek: „Item; quia inter Praelatos, caeterosque Viros Ecclesiasticos, ac Nobiles, nonnunquam lites, et controversiae suboriri consueverunt . . . . pro tranquilliori igitur statu, et commodo Regnicolarum . . . . statutum est: Quod si Praelati, et alii Ecclesiastici, contra Nobiles, in praesentia cujus-

azokat, kiket Ulászló 1490-ben koronázáskori eskülevelének 2. §-ában a' praelatusoktól elkülönözve említ⁸⁾), 's kikiről 1492: 1. cikkében ismét különösen emlékezik⁹⁾?) vagy azokat, kiket az 1595: 27¹⁰⁾), és az 1662:

cunque Judicis litem moverint . . . . . interdictum in eos ponere — non debeant . . . . . Et, si Praelati, vel aliae (az az: a' praelatusoktól különbözö, tehát alrendű) Ecclesiasticae personae, in praesentia alicujus Judicis, juris ordine convicti fuerint, in eadem gravamina, quibus adversarios onerare intendebant, eo facto incidant“.

8) Szavai czek: „Quod Regnum Ungariae . . . . . Dominosque Praelatos, et Barones, omnes Ecclesias, Ecclesiasticasque personas, ac Nobiles, et Civitates . . . . . conservabimus in antiquis juribus, privilegiis, immunitatibus, libertatibus, et consuetudinibus approbatis“.

9) „Quod Regia Majestas, Regnum Ungariae . . . . . Dominosque Praelatos, et Barones, omnes Ecclesias, Ecclesiasticasque personas, ac Nobiles, et Civitates . . . . . conservabit in antiquis juribus, privilegiis, immunitatibus, et consuetudinibus approbatis, in quibus scilicet per Divos quondam Reges conservati, quibusque gavisi, et usi fuerunt“.

10) „Statutum quoque est; ut juxta antiquas Regni Constitutiones, Dominorum, atque Nobilium, Plebanorumque, et aliarum Ecclesiasticarum persona-

13 "1) a' praelatusoktól különböző, de velők hasonló kiváltságú, és nemesi terhekben részesülő egyházi személyeknek ismer? Mellyik osztályba sorozzuk mondom azon „alias personas Ecclesiasticas“ kitétellel jelelt egyháziakat, kik részint az előszámláltak, részint még sok más honi törvények által, a' praelatusoktól különbözőknek jeleltetnek, de velők hasonló jogokkal és kiváltságokkal élő országos nemeseknek ismertetnek, ha a' „Praelati“ és „Ecclesiarum Rectores“ nevezetet ugyanazonosítva, ezeket amazokká, amazokat pedig emezekké varázsoljuk? — — Az „Ecclesiarum Rectores“-ek közé nem sorozhatjuk, mivel ex hypothesi ezek nem egyebek, mint a' praelatusok. A' praelatusok közé

---

rum domus, et Curiae, a condensu militum immunes sint“.

"1) „In talibus porro, et aliis quibusvis Expeditionibus, pro avita Statuum, et Ordinum libertate ac permansione, illud quoque cavetur et statuitur; ut in Curiis, Castellis, Castris, tam Ecclesiasticarum personarum, quam Dominorum Praelatorum (tehát csakugyan különböznek egymástól), Magnatum, Baronum, et Nobilium, qui alioquin propriis suis expensis sine stipendiis militare tenentur; . . . . milites neque Extranei, neque Nativi, ullo modo condendant“.

sem sorozhatjuk, mert hiszen azok közül (II. 49. 5. §.) Verbőczy maga kizárta őket, a' praelatusi rangot csak az ott előszámlált papi méltóságokra ruházván. De a' nemtelenek osztályába sem sorozhatjuk; mert akkor az előszámlált világos ellenkező törvényekbe, és Verbőczy — fenérített — II. 11. 4. §. — II. 44. — II. 45. szavaiba ütköznünk. Most már kérünk, sürgetünk benneteket jó urak, jeleljétek ki Verbőczynek felül-idézett *classicus* helyén azon osztályzatot, mellybe a' nemesi kiváltságokkal és szabadságokkal felruházott, törvényeink által nemesi jogokra nézve a' praelatusokkal mindig ugyan azon categoriába helyezett, 's az „*aliique viri Ecclesiastici*“ — *aliaeque personae spirituales*“ nevezet alatt számtalanszor érintett egyháziakat, mint szintén országos nemeseket, biztosan sorozhatnók; jeleljétek ki — kérünk — ha Verbőczyt Verbőczynél jobban értvén, a' „*Rectores Ecclesiarum*“ nevezet alatt, nem az „*alias personas Ecclesiasticas*“ által jelelteket, az az: nem a' lelkészeket és segédlelkészeket (l. 1595. 27), hanem ismét a' praelatusokat akarjátok jelentve lenni. Ámde ezt nem tehetitek. Pedig valameddig nem teenditek, egy törvénytudóval sem fogjátok elhíttetni, hogy a' „*Praelati*“ és „*Ecclesiarum Rectores*“ között semmi külön-

ség nem lévén, emez utóbbi nevezet alatt, nem azon „alii viri Ecclesiastici“ kitétel alatt ismert egyháziakat kelljen érteni, kiket a' felidézett számos törvények rangra nézve ugyan a' praelatusoktól megkülönböztetnek, de nemesi kiváltságokra nézve azokkal egyenlőknek nyilatkoztatnak, hanem ismét csak a' praelatusokat.

5. §.

Verböczy ön maga meghatározza szavainak értelmét.

De valóban nehéz is volna ezt elhíttetni az-
zal, ki Verböczynek szavait (I. 2.) figyelemmel olvassa, és a' végre olvassa, hogy azoknak való-
ságos értelmét kivegye, nem pedig hogy azokba
ön véleményét botozza; mert: kiket értett legyen
Verböczy a' Praelatusok és Ecclesiarum Rectores-
ek alatt, onnét kitetszik, mivel előbb őket együtt
véve (általában) „personae Spirituales“
nevezettel említi. Hogy pedig a' „personae
Spirituales“ nevezet alatt nem csak a' prae-
latusokat, hanem mind azokat, kik valóságos
egyházi személyek, tehát a' lelkészeket és segéd-
lelkészeket is össze kívánta foglalni, azt ön maga
Verböczy mondja, midőn szavainak értelmét megha-
tározni akarván, egyházi személyeknek „perso-
nae Spirituales“ azokat nevezi, „quarum

medio salutem humanam Dominus, et Salvator noster administrari voluit“. Mert ki merné Verböczyről feltenni, hogy nem tudta legyen, miképen magyar hazánkban Dominus et Salvator noster salutem humanam nem csak a' praelatusok által, hanem a' másod rendű egyháziak által is administrálja, a' szerint, mint az egész catholicus világban? Miért volt volna tehát szükség a' hierarchia nagyobb kisebb rangjainak hosszú lajstromát leírni, midőn a' nemesi kiváltságokkal felruházott egyházi személyeknek ismertető jelét olly határozottan, világosan, és érthetőleg kimondja „*personae Spirituales, quarum medio salutem humanam Dominus et Salvator noster administrari voluit?*“

Következőleg arra, hogy a' másod rendű cath. magyar clerusnak országos nemessége, Verböczy értelme szerint kétségbe hozattassék, nem azt szükség megmutatni, hogy a' másod rendű clerus nem tartozik a' praelatusok közé (mert hiszen ezt Verböczyvel együtt mindnyájan igen jól tudjuk), hanem inkább azt, hogy a' másod rendű egyháziak, nevezetesen a' lelkészek és segédlelkészek nem sorozhatók azon egyházi személyek „*personae Spirituales*“ osztályába, kiknek

közbenjárása által Urunk és megváltónk az emberiség idvességét eszközölni akarta. Ezt pedig uraim soha sem fogjátok megmutathatni: mert meg van ugyan valamint a' világi, úgy az egyházi méltóságok körének is a' maga terhe; 's ki ezt tagadni merné, vagy tapasztalatlanságát, vagy lelkének igazságtalanságát tanusitná. De legyen szabad kérdeznünk: valljon kik hirdetik legtöbbször az Isten ígétét szentegyházainkban? kik oktatják a' kisded gyermekeket vallásosságra iskoláinkban? kik vigasztalják lelki tanításaik által a' bilincsben sinlődő rabokat fogházainkban? kik látogatják a' haldokló betegeket ispotályainkban? kik veszélyeztetik leginkább élőket a' pusztító járványok és mirigyes betegségek elhatalmasodásánál úgy a' szegény falukban, mint népes városokban? kik szorgalmatoskodnak a' szentségek kiosztásában? kik követik hű barátként, 's kik támogatják vigasztaló tanácsaikkal a' bizodalmas hiveket ez életen keresztül bölcsőtől kezdve egész a' koporsóig, a' mostoha viszontagságok legrémítőbb phasisaiban? szóval: kik fáradoznak leginkább Urunk 's megváltónk rendelése szerint az emberiség idvességének eszközzésében? Nemde a' lelkészek és ségédlelkészek?

De talán csak delegált hatalommal foglalatoskodnak lelkészi hivatalaiknak körében? talán csak képviselői a' praelatusoknak? talán nem is sui iuris — nem önállású — személyek, leg alább a' segédlelkészek nem, kik egyedül a' praelatusok intésétől függvén, nincsenek bizonyos helyhez, vagy községhez lekötve? — Nem úgy uraim. A' lelkészek szintén mint segédlelkészek a' lelkipásztori hivatal körének beteljesítésére nem *delegáltak* mint pusztá képviselők, hanem egyenesen *küldetnek* mint az anyaszentegyház felszentelt szolgálói; ők tehát nem a' praelatusokat, hanem tulajdon felszentelt személyeiket, és azon anyaszentegyházat képviselik, mellynek a' praelatusok csak olly szolgálói, mint ők; 's azért — azon isteni küldetésöknél fogva, mellyet a' felszenteltetés által nyernek — olly tulajdonos hatalommal fáradoznak az emberiség idvességének eszközlésében, mint a' praelatusok; olly tulajdonos hatalommal, mellynek gyakorlását bizonyos canonicus esetekben törvényes egyházi előjáróik ugyan felfüggeszthetik, de a' mellytől őket többé ez életben semiféle magas tekintet nem foszthatja meg; olly tulajdonos hatalommal, mellyről az egy élő Istenen kívül senkinek nem számolnak, senkinek számolni nem tartoznak. Abban tehát, miért a' „*personae Spirituales*“ Verböczy szerint nemesi

rangra emeltettek, t. i. lelki hivatalaikban, és az emberiség idvességének eszközlésében, a' lelkészek szintén mint segédlelkészek csak attól függenek, kitől a' praelatusok is, t. i. az anyaszentegyháztól; egyébiránt pedig olly tökéletes függetlenséggel birnak, mint a' praelatusok. — Azután, kiskorúak volnának azok, kik szentséges hivataluknál fogva a' legfontosb ügyben, t. i. az idvesség ügyében, az emberiségnek gyámjaivá és vezetőivé rendeltetek? kiskorúak volnának azok, kiket a' vallási és erkölcsi értelmiség képviselője, 's iskolája, az anyaszentegyház, presbytereknek (πρεσβύτεροι), az az: véneknek szentelt ¹²⁾? kiskorúak volnának azok, kikre az idvesség eszközeinek kezelése, a' szentségek kiosztása, az igazságnak hirdetése csak ugy bízott, mint a' praelatusokra? kik a' szentségek kiosztásában és papi szent foglalatosságaikban olly isteni küldetéssel képviselik az anyaszentegyházat, hogy ebben sem az egyház, sem a' világ köztök és a' praelatusok között valamelly különbséget nem ismer, sőt különbséget ismernie nem szabad? — Vagy ki tette, ki tehette őket kiskorúakká, miután az anyaszentegyház a' presby-

---

¹²⁾ Ἀπὸ δὲ τῆς Μιλήτου πέμπτης εἰς Ἐφεσον, μετεκαλέσαστο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας. Act. Apost. 20 v. 17.

ter és presbyter között akár legyen kanonok, akár káplán, *ratione ordinis* semmi különbséget nem tesz, nem tehet? — — Nincsenek bizonyos helyhez, vagy községhez lekötve! — De nincsenek e lekötve azon megyéhez, mellynek czímére felszenteltetvék? Szabad e nekik megyéjüket kedvök szerint változtatni¹³⁾? Tehát azon megye, mellynek körében hivataloskodnak, nem hely? 's a' megye népe, mellynek szolgálnak, nem község? — Ime, mennyi észbotrántoztató képtelenségek, és ellenmondások!

6. §.

Ha Verbőczy az al-rendű egyháziakat nem kívánta országos nemeseknek tekintetni, akkor lényeges hibát követett el az I. 2. szerkezetében.

De talán Verbőczy mind ezeknek ismeretével szűkölködött? Uraim! ez nem csak méltatlan gyanúsítgatás, de vétkes háladatlanság a' tisztelt emlékü nagy férfiú pora iránt: mert Verbőczy catholicus is, tudós is volt, ki azon közönséges ismeretekben, mellyeket még a' kisded iskolás gyermekek

---

¹³⁾ I. Intim. ddo. 31. Maji 1796. Nro. 11, 357. és 28. Aug. 1798. Nro. 19, 938. — Sz. Lászl. I. K. 18 f.

sem nélkülöznek, járatlan nem lehetett. Pedig ezekbeni járatlanságát kell megmutatnotok, ha velünk el akarjátok hitetni, hogy a' másod rendű egyháziakat, az emberiség idvességének eszközlői közül, 's e' szerint az országos nemesek osztályából, csakugyan ki akarta rekeszteni. De ugy hisszük, előbb fogjátok a' szerecsent fejérre moshatni, mint ezt bebizonyítani. Ha pedig Verbőczy mind ezekben nem volt járatlan, mint valóban nem is lehetett; föltehetitek e felőle, hogy ő, kinek széles terjedésű jogtudományáról ha egyéb nem, már hármaskönyve is olly világos tanuságul szolgál, megfeleltkezett volna arról, miképen a' jogtudósok axiomája szerint, a' kegytörvények, ha csak világos kivétel nem tételik, mindenkor széles magyarázatúak levén, hasonló esetekben senkit, ki ugyan azon egy nemhez (genus) tartozik, a' törvény kegyeiből ki rekeszteni nem lehet, ha csak iránta különös kivétel nem tételik? Ha tehát a' másod rendű egyháziakat csakugyan nem akarta az országos nemesek osztályába sorozni, miután tudta, hogy ezek is azon egyházi személyek közé tartoznak, kik az emberiség idvességét eszközlik, 's kik e' végett nemesi rangban és kiváltságokban részesülnek, nem kellett e vala reájok nézve különös kivételt tennie, hogy maguknak olly jogokat ne tulajdonithassanak, mellyek a' törvény

által tőlök megtagadtattak? nem kellett e vala idézett czímét ekképen szerkesztni: „*quamvis personae Spirituales, quarum medio salutem humanam Dominus et Salvator noster administrari voluit demtis plebanis et capellarum rectoribus, personis saecularibus digniores habeantur.*” s a' t. ? — Vagy lényeges hibát követett el tehát Verbőczy az idézett cím szerkesztésében, vagy pedig a' másod rangú egyháziakat szántszándékkal sorozta a' nemesek osztályába; az elsőt meg nem engedhetjük, minthogy Verbőczynek munkája országgyűlésileg bíraltatván, helyben hagyattatott, és nemzetileg elfogadtatott: következésképen áll — néhány ujabbkori legulejus daczára — a' másikat, t. i. a' catholicus lelkészek és segédlelkészek országos nemessége.

Ne is mondd, hogy okoskodásunk megczáfoltatik az által, mivel Verbőczy — idézett czímében — csak a' praelatusokat és ecclesiarum rectores-eket említvén, ez által egyenesen meghatározta, kiket kívánt a' „*Spirituales personae*” nevezet alatt érteni; mert ha-bár Verbőczy „*Ecclesiarum Rectores*” eit a' Praelatusokkal ugyanazonosítnók is (minek képtelenségét — úgy hisszük — felyebb 4. §. elég

érthetőleg megmutattuk), abból, mivel Verbőczy az emberiség idvességét eszközlő egyháziak közül, kiket nemeseknek lenni állit, később csak a' praelatusokat és egyházak igazgatóit említi, korán sem az következik, mintha előbbi általános állítását megszorítván, vagy épen lerontván, a' többieket, kik ugyan azon nemhez tartoznak, de kiknek rangjait in specie elő nem számlálja, nemesi kiváltságokban részesíteni nem akarná; hanem csak az, hogy az egyházi személyek közül, mint genusból, csak a' főbbeket kívánta említeni, önként értetődően, hogy a' törvény kegyeiből némelyeknek megemlézése által a' többi ki nem záratik. Ha egy új törvény hozatnék, melly a' magyar katonaezredeknél levő tiszteket általában nemeseknek nyilatkoztatná, 's közülök p. o. a' tábornokot és ezredest in specie meg is emlitené, valljon nem volna e a' többi kisebb tiszt, p. o. a' kapitány, hadnagy, 's a' t., kikről a' törvény in specie nem emlékeznék, valóságos nemes? Miután tehát az idézett cím az egyházi személyeket általában nemeseknek nyilatkoztatja, lehet e ugyan azon egyháziakat azért, mivel közülök némelyek in specie is említettnek, nemesi jogaiktól megfosztani? — Ezt csak a' legszembetűnőbb önkény tehetné ¹⁴⁾ —

¹⁴⁾ Bocsánat e' kitételért azon nemes vmegyék részéről, melyekben a' cath. egyháziak iránti ingerült-

Ha mindjárt tehát Verbőczy *Rectorait* a' *Prae-*
latusokkal identificáltatni engedhetnők is, az igaz-

ség, a' másod rendű egyháziakat, különösen a' segédlelkészeket — nemesi jogaiknak nyilvános megcsorbitásával — a' megyei tisztujításoknál gyakorlott szavazati jogtól újabb időkben eltiltani igyekezett, sőt némelly megyékben őket tettelegesen el is tiltotta; ámbár ott, hol az efféle visszaélések megszüntetésének tekintetéből az egyháziak részéről ö Fölségéhez folyamodások tétettek, legfölsőbb helyről azonnal orvoslás is történt (l. alább 16. §.). Nem tehetünk róla, hogy alkotmányos honban élünk, hol a' törvény és gyakorlat által nyert jog mindenkinek eltulajdoníthatlan, sérthetlen szent sajátja. Nem tehetünk róla, hogy a' törvényes jognak megsértése, származzék bár akár ingerültségből, akár haladási (szaladási) vágyból, akár egyesektől, akár municipális hatóságoktól, mindig önkény's örökké csak önkény fog maradni. Ugyan mit vétettetek a' haza ellen ti szegény káplánok, hogy nemesi jogaitokat ugyan azon municipiumok, melyek azoknak sérthetlensége mellett alkotmányunk belszerkezeténél fogva örködni köteleztetnének, mintegy lábbal tiporják? Vagy mellyik fejedelem, mellyik törvény, mellyik constitutionalis elv adott, vagy adhatott egy megyei hatóságnak olly hatalmat, hogy valamelly törvényes és nemesi kiváltságokkal felruházott testületnek nemessége föllött — mellyet némelly ékes hangú szónokok, tudjuk mi okból, megtámadni méltóztattak — bíraskodhassék; vagy hogy afféle testületet nemesi jo-

ságnak nyilvános megsértése nélkül, a' másod rendű egyháziaknak országos nemességét még ezen esetben sem lehetne kétségbe vonni.

gainak gyakorlásától tettelegesen eltilthassa? — Nem kívánjuk ugyan ezen történeti ténynek valódi okát analisálni, bár a' józan lélektan útmutatását követvén, azt fáradság nélkül is kinyomozhatnók, sőt meg is kereszthetnők; de még is nem mérhetjük el azon jelenetet, mellynek az 1841-ki Sz. György hava 20-án tartott pestmegyei közgyűlés alkalmával, szemlátó, sőt résztvevő tanui valánk; mert ha többre nem is, legalább arra feljogosítva érezzük magunkat, hogy azoknak, kik törvényes jogainkat tettelegesen megtámadják, kévéssé szemeikbe tekinthessünk. Kik a' mondott napi közgyűlésben részt vettek, emlékezni fognak, hogy a' köztanácskozási teremben, reggeltől délutánig, csak a' másod rendű egyháziak nemessége, különösen pedig a' segédlelkészek szavazhatási joga forgott szőnyegen. Élénk vitalkozások támadtak akkor a' kérdéses tárgy fölött, 's a' szónoklók közül 13-an ügyünk ellen, 14-en pedig ügyünk mellett nyilatkoztak. Szeretnők ugyan a' többit elhallgatni, minthogy az ellenünki ingerültségnek okát analisálni nem akarnók; azonban miután nevünket czímlapunkra kifüggesztők, 's így a' szavainkérti garantiát magunkra vállaltuk; miután tovább a' tény történeti, és pedig közgyűlési eredményü; miután végre nem kegyelem, nem ajándék, hanem elv, jog, és ügy forog kérdés-

7. §.

Verböczy szavainak értelmi nyomozása a) korszerű egyházi oklevelekből.

De uraim, mi egészen más értelemben vesszük Verböczy Rectorait; mi Verböczyben sokkal

ben: polgári kötelességünk érzeténél fogva nem lehet nem szabad hallgatnunk. Félre tehát Apelles táblájával, üssük fel a' sisak arczfödelét. — Valljon kik voltak azon (13) szónokok, kik a' másod rendű egyháziak nemessége ellen nyilatkoztak? Figyelmet kérünk: mindannyian protestans hazafiak, egyetlen egyet kivévén, ki magát catholicusnak nevezi, 's ez is videatur locutus fuisse, ne videatur tacuisse; mert tulajdonképen sem mellette, sem ellene nem nyilatkozott az ügynek. Sajnáljuk, hogy a' dolog így történt: de nem tehetünk róla, hogy a' történetet nem történetté nem tehetjük. Pedig higylétek el édes honfiak, hogy ezen tény az ellenünki ingerültségnek okát nem szembetűnő, de kézzel tapintható vonásokkal jellemzi. Nekünk csak az tetszik különösnek, hogy ugyan azon törvényeket, mellyek sem catholicusoknak, sem protestansoknak, hanem magyaroknak íratvák, a' catholicus honfiak ekképen, a' protestans honfiak pedig másképen értik. Vagy talán ez is a' 19-ik század haladási systemájához tartozik? — Mit mondnátok arra, ha hazánk egyik vagy másik catholicus jellemű megyéje, a' köbelében levő evangelicus lelkészeket (az 1647: 5. 7. §. el-

Miután a' jogtudók és tanítók a' törvénytárgyarázás szabályai között azt is megállapították, hogy a' törvényben elő-forduló tisztnevek és műszavak (termini technici) mindenkor azon osztályzatnak, tudománynak, vagy mesterségnek nyelve és értelme szerint magyaráztassanak, a' melyhez tartoznak; vizsgáljuk meg először is: kiket értett a' „*Rectores Ecclesiarum*“ kifejezés alatt azon időkorban maga az egyház ¹⁶⁾?

IV. László országlása alatt 1279 esztendőben tartatott budai zsinat végzései között ezeket olvasuk: Cap. X. „*Prohibemus quoque ne Archidiaconi, et alii Rectores Ecclesiarum Laicis, vel Clericis uxoris, suas praesumant committere vicarias, et ad hoc dicti Archidiaconi, et Ecclesiarum Rectores per Suspensionem officii, et privationem beneficii, a suis Dioecesanis compescantur omnino*“. — Cap. XIX. „*Statuimus, quod Archi-Episcopi, Episcopi, Abbates, et quilibet alii, qui*

---

¹⁶⁾ Az ide vonatkozó adatok néhai Horváth János Veszprémi kanonok és később Székes fejevári püspök honi tudós írónk által ritka szorgalommal összegyűjtögetve, olvashatók az 1820. e. Egyh. Érték. II. kötetében; melyeket — minthogy az általunk megtekintett kútfőkkel meg egyezőeknek találtattak — nem kételkedünk itt átírni.

ex privilegio mitris utuntur, mitrati cum superpelliciis, stolis et cappis, seu pluvialibus .... *rectores vero, et simplices sacerdotes* cum cottis seu superpelliciis et stolis tantum: inferioris vero status vel ordinis Clerici cum cottis Synodum intrent“. — Cap. XXIX. „Statuimus, quod nullus Praelatus superior, vel inferior, aut *Ecclesiarum Rector* pro alio fidejubere, nec possessionem Ecclesiae suae. . . . pro alieno facto obligare praesumat“. — Cap. XXX „Statuimus, et statutum etiam declaramus, quod *Ecclesiarum Rectores* de bonis mobilibus, vel juribus, seu libris, aut ornamentis ad Ecclesias ipsas spectantibus nihil dare, concedere, vel donare possunt in vita . . . “. — Cap. XLV. „Praesenti constitutione duximus statuendum, quod Praepositi, Canonici, Plebani, et alii *Ecclesiarum Rectores*, et Clerici universi in Praeposituris, Canoniciis et plebanatibus, Rectoriis et aliis Ecclesiis, in quibus beneficiati existunt, vel a quibus Ecclesiastica recipiunt stipendia, residentiam facientes, horis Canonicis ad minus matutinis, Missae, vel Vesperis intersint¹⁷⁾“.

Hasonló nyilatkozásokat találunk a' Szepesi püspökmegyebeli zsinat végzései között, mely

¹⁷⁾ I. Péterfy. Conc. Hung. I. R. 106. 's k. l.

1460. eszt. I. Mátyás király országlása alatt tartott: Can. VI. „Item *Ecclesiarum Rectores* saepe suos admoneant, ut ipsi ante medium quadragesimae confiteantur“. — Can. VII. „Item statui-
mus, ut omnes, qui a medio quadragesimae in-
cipiendo, usque Pascha, rationabili causa cessante,
non fuerint suis propriis confessi, et Dominici
Corporis Sacramento refecti, ii de Ecclesia expel-
lantur per *Ecclesiarum Rectores*, et ad nulla of-
ficia divina admittantur, nobisque quanto citius
potuerint, studeant illos denunciare ipsi *Rectores
Ecclesiarum*“. — Can. XII „Indulgentiae etiam
Vrbani IV. solemniter, et publice populis, ut eo
libentius horis ejusdem intersint .... per *Recto-
rem ejusdem Ecclesiae*, vel suum Capellanum
publicentur¹⁸⁾“.

Szintén illy értelemben nyilatkoznak az 1493
eszt. (tehát épen Verbőczy idejében) Hippolit bi-
bornok és érsek alatt tartatott tartományi zsinat
végzései is: a) „Quamquam Praepositis, et Ar-
chi-Diaconis, ac personis Ecclesiasticis nostrae
Dioecesis, et jurisdictionis, quibus jus visitandi
Ecclesiarum Rectores sibi subjectos quomodoli-
bet fuerit aequitate servata, ut audivistis de me-

¹⁸⁾ I. Péterfy Conc. Hung. I. R. 203., 204. l.

dietate poenae provisum (Péterf. Conc. Hung. I. R. 225. 1.)“.

— b) „Praesenti constitutione statuimus, ut Archi-Diaconi, Vice-Archidiaconi, Presbyteri, et alii *Ecclesiarum Rectores* singulis diebus Dominicis et festivis moneant Parochianos suos, ut infantes, quantocyus possunt ad baptisandum adferant, et saltem ante octo dies eos baptisare non differant (Péterf. Conc. Hung. I. R. 231. 1.)“.

— c) „Statuimus, quod singulis diebus Dominicis Archi-Diaconi, Vice-Archidiaconi, Presbyteri, et alii *Ecclesiarum Rectores* publice suos Parochianos moneant, et inducant, ut infantes in lecto secum non teneant (Ugyan ott)“.

— d) „Praecipimus, et mandamus omnibus, et singulis, Abbatibus, et Prioribus dicti Ordinis Sancti Benedicti, nostrae Dioecesis et jurisdictionis spiritualis, nec non singulis aliis sacerdotibus, et *Ecclesiarum Rectoribus*, et saecularibus, quod deinceps nullus ipsorum, monachum alterius Monasterii .... sine literis .... Abbatis sui recipere audeat (Péterf. Conc. Hung. I. R. 232. 1.)“.

Nem kisebb világossággal nyilatkoznak tovább az 1494-i nyitrai zsinatnak e' tárgyra vonatkozó végzései is: Cap. XXVI. „Statuimus et mandamus, quod quicumque de nostra Civitate, Dioecesi et Jurisdictione de bonis suis disponere aliquid vo-

luerit, seu testari, *Rectorem seu Capellanum Ecclesiae*, intra cujus degit Parochiam . . . . omnino advocet'. Cap. XXIX. „Quoniam ut intelleximus quorundam temporalium Dominorum, ac Judicum saecularium maxime Civitatensium, et quod reprehensibilis est, etiam Ecclesiasticorum virorum Plebanorum seu *Ecclesiarum Rectorum*, praesumptuosa temeritas inolevit, quod jurisdictionem spiritualem nostrae Nitriensis Ecclesiae in suis tenutis et Parochiis impedire . . . . attentant (Péterfy Conc. Hung. I. R. 289. l.)“.

Ide tartoznak végre a' II. Lajos uralkodása alatt tartatott veszprémi zsinat határozatai: a) „*Quidam Ecclesiarum Rectores* tantae cupiditatis et avaritiae scrupulo accensi fore dicuntur, quod licentiam praedictis interdictis temporibus ducendi uxorem, vel nuptiarum solennitates celebrandi concedere non verentur (Péterf. Cono. Hung. I. R. 243. l.)“ — b) „Archidiaconi, Plebani, *Ecclesiarum Rectores*, aliunde advenientes Presbyteros examinent, maxime illos, quorum notitiam non habent, si habent formatas, seu Litteratas super ordinationem ipsorum ad sacros ordines, ac breviarium, et missale, quae sunt arma ad officium Sacerdotale, ut ita, et non aliter admittant ad officium celebrandum (Péterf.

Conc. Hung. I. R. 251. 1.)“. — c) „Statuitur, ut Archi-Diaconi, et Vice-Archidiaconi, Presbyteri, et alii *Ecclesiarum Rectores* singulis Dominicis diebus et festivis moneant Parochianos suos, ut infantes quanto citius possint ad baptisandum deferant (Ugyan ott)“. — d) „Praesenti constitutione statuitur, quod singulis diebus Dominicis Archi-Diaconi, Vice-Archidiaconi, Plebani, et *Ecclesiarum Rectores*, Parochianos suos moneant, et inducant, ut infantes in lecto secum non habeant (Ugyan ott)“. — e) „Statutum est, ut quicumque de Dioecesi Veszprimiensi de bonis suis aliquid disponere voluerit, seu testari, *Rectorem seu Capellanium Ecclesiae* intra cujus degit Parochiam, omnino ipso praesente, maxime pro anima sua leganda et ordinanda disponat. Siquis autem directe vel indirecte dispositioni ultimae voluntatis, *Rectorem seu Capellanium Ecclesiae* prohibuerit interesse, vel ipsum testatorem in scriptis testari, vel voluntatem talium ultimam occultaverint, in ipsos excommunicationis sententia promulgatur (Péterfy Conc. Hung. I. R. 252. 1.)“.

Ide sorozhatók még azon oklevelek is, melyek ugyan azon időtájban egyes egyházi személyektől keletkeztek: a) „Nos Nicolaus Dei, et

Apostolica Gratia Episcopus Agriensis significamus, quibus expedit tenore praesentium universis, quod quia Reverendus in Christo Pater Dominus Chanadinus praedicta gratia sanctae Strigoniensis Ecclesiae Archi-Episcopus, ejusdem loci Comes perpetuus, Metropolitanus noster, visis, et salubriter consideratis juribus Ecclesiae nostrae Agriensis et ductus — — — Districtus de Tharczafeu, et de Polouchan nostrae Dioecesis, ac universas Ecclesias, et earum *Rectores* et Nobiles Districtuum eorundem, qui quandoque Ecclesiae suae Strigoniensi, et quandoque Scepeussyensi per injustam inductionem a longinquis temporibus se subicere conabantur, eidem Ecclesiae nostrae, mediantibus suis, et Capituli sui Strigoniensis Litteris nolens mittere falcem suam in messem alienam, Deum, et justitiam prae oculis contemplando dereliquit, et remisit sententias Judicum, ut dicebatur delegatorum, per quas iidem *Rectores, seu Sacerdotes Ecclesiarum* se defendere intendebant, et nos de facto, non de jure infirmare nitebantur, frivolas esse, et non recto tramite processisse reputavit; prout et jam reputando Nobiles quoque praenotati, et *Rectores Ecclesiarum* per ipsius Domini Archi-Episcopi inductionem et informationem se recognoscentes ad obedientiam

Ecclesiae nostrae, et nostram, qui hactenus se contumaciter opponebant, devenerunt, — — — Idcirco ad petitionem, ordinationem, inductionem, et consilium ejusdem Domini Archi-Episcopi — — — medietatem omnium decimarum, in ipsis Districtibus provenire debentium, Ecclesiis Districtuum eorundem, et earum *Ecclesiarum Rectoribus*, qui sunt, et fuerint pro tempore successivo reliquimus. — — — Ipsos quoque *Rectores Ecclesiarum*, non obstantibus eorum contumaciis praenotatis, in gremium Paternae dilectionis colligentes, eorum Ecclesiis conservabimus, juxta modum praenotatum etc. Datum feria 4-a proxima ante festum Beati Joannis Baptistae Anno Domini 1336¹⁹⁾. — b) 1341-k évböl: „Nos magister Jhoanes Archydiaconus Borsadiensis vicariusque venerabilis in christo patris domini Nicholai dei et apostolica gratia Episcopi Agriensis in spiritualibus generalis damus pro memoria, quod nos causam, quam Jhoanes filius Mortunus de Pelezthe pro quo Benedictus litteratus cum litteris procuratoriis domini Petri Sacerdotis *Rectoris Ecclesiae* de Therebes vice archydiaconi de Chungos, astitit contra nobiles dominas filias Jhoanis filij Symonys Elizabeth et

---

¹⁹⁾ I. Wagner Diplom. Sáros 465. I.

Chala 's a' t.'. — c) 1349-k évből: „Nos Johannes plebanus de Nempthy vicarius venerabilis in christo patris domini Andree dei et apostolicae sedis gratia Episcopi Transilvani de exteriori parte Mezes generalis, Significamus Tenore praesentium tam presentibus quam futuris quibus expedit universis. Quod expirari possunt de facili gestis presentis temporis nisi robur accipiant ab apicibus sigillatis, Proinde Nycolaus Sacerdos *Rector Ecclesie* de Chumakoz ac vice Archidiaconus magistri Bulchunis de Zothmar, et Stephanus Sacerdos parochialis de Karul ex una, ac domina Katerina Relicta Magistri Nycolai filij Andree Nobilis de eadem Karul 's a' t.'. — d) 1350-k évből „Discreto viro et honesto domino eorum magistro Johanni archidiacono Borsodiensi vicarioque .... dei et apostolica gratia Episcopi agriensis in spiritualibus .... Marie virginis gloriose de Theebes, nec non magister Kylianus ac *Rector Ecclesie* beate Marie magdalenae de Zeech orationes 's a' t.'. — e) 1356-k évből: „Nos Colomanus dei et apostolica gratia Episcopus ecclesie Jauriensis vobis discretis viris et honestis vycarchydiacono de Rabakus Thome de Myhaly et Thome de Beledy *Ecclesiarum Rectoribus* salutem paterna cum benedictione 's a' t.'.“²⁰⁾.

²⁰⁾ Az eredeti oklevelek, melyekből a' b c d e, alatt bi-

Ki nem látja ezekből, hogy a' felhordott oklevelek, leginkább pedig a' zsinati végzések az *Ecclesiarum Rectores* nevezet alatt nem az érsekeket, püspököket, apátokat, és prépostokat kívánták jelenteni, kiket Verböczy II. 49. 5. §., a' praelatusok osztályát meghatározni akarván, elősoroz, 's kiket mind az egyházi, mind a' törvénygyakorlati stilus praelatusoknak nevez, hanem 's pedig tulajdonképen a' fő és alespereket, lelkészeket, segédlelkészeket, és mind azon felszentelt papokat — presbytereket — kik a' szentségek kiszolgáltatása, a' lelkiismeretek bírálása, vagy az Isten igéjének hirdetése által a' népnek lelki igazgatásában részt vesznek? Ide értvén a' káptalanbeli urakat — kanonokokat — is, kik Verböczynek idézett czímében a' praelatusok közé nem soroztatván, a' másod rendű egyháziak osztályába tartoznak ²¹⁾). Ne is mondd, hogy a' polgári törvényt egyházi törvényekből és oklevelekből magyarázni nem lehetvén a' felhordott zsinati végzések és oklevelek Verböczy Re-

---

zoneytványok másoltatvák, találhatók tek. Waltherr László úr gondviselése alatt levő levéltárban (I. 1841. Társalk. 71. Sz. 181. l.).

²¹⁾ I. Frank. Princ. Jur. Civ. Hung. I. K. 88. l. — Kelemen. Inst. Jur. Hung. Priv. I. K. 219. l.

ctorainak meghatározásában mit sem bizonyíthat-
nak; mert barátom, mi korán sem azért hordtuk
fel a' zsinati végzéseket, és hiteles okleveleket,
mintha Verbőczynek szavait egyenesen azokból
kivánnók magyarázni — ámbár szemügygyel tart-
ván a' jogtudósoknak a' törvényt magyarázásban
megállapított azon szabályát, miszerint a' törvény-
ben előforduló tisztneveket, és műszavakat (ter-
minos technicos), mindenkor azon osztályzatnak,
mesterségnek, vagy tudománynak nyelve és ér-
telme szerint szükség magyarázni, mellyhez tar-
toznak, azokat a' felhordott zsinati végzések és
oklevelek értelme szerint bizvást magyarázhatnók
— hanem csak azért kívántuk felhordani, hogy
azokból az időkori beszédjárás és hivatalos írás-
mód minőségét kinyomozhassuk; mire a' felhor-
dott zsinati végzések és oklevelek, mint szintén
időkori adatok, úgy véljük, leghitelesb tanubi-
zonyságok gyanánt szolgálhatnak. Ha ez egyszer
ismerve van, akkor többé nem vonakodunk Ver-
bőczy Rectorainak meg határozását ön ítéletedre
bizni.

8. §.

Terböczy szavainak értelmi nyomozása b) korszerű polgári oklevelekből és diplomákból.

Azonban, hogy aggodalmadat e' pontban is megszüntessük, és kétségedet teljesen szét-oszlassuk, ime készek vagyunk a' polgári körből is némelly hiteles okleveleket és diplomákat felhordani, melyek az időkori beszédjárás és hivatalos írásmód minősége iránt az egyházi zsinatok végzéseivel öszvehangzólag nyilatkoznak. — 1) 1389 k évből: „Ego Nicolaus dictus Scholaris Judex Civitatis Eperjes caeterique jurati tunc temporis constituti . . . publice profiteamur omnibus inspecturis, tam praesentibus quam futuris quod Nicolaus quondam Stir dicti Thelierkas *Rector Ecclesiae Sancti Nicolai* in Eperjes benevole legavit etc. Actum feria prima ante Jacobi Apostoli. Anno Domini 1389“²²⁾. Erre ismét azt felelhetnéd, hogy Scholaris Miklós Eperjes bírájának és városi tanácsának irománya a' diplomaticában olly tekintetet és jelentőséget nem érdemel, miszerint abból törvényt lehessen magyarázni. De hiszen mi nem is azért hoztuk fel ezen hivatalos oklevelet, mintha annak diplomaticai és

²²⁾ 1. Wagner Diplom. Sáros. 470. 1.

törvénymagyarázói tekintetet tulajdonitnánk; hanem csak azért, hogy megmutássuk, miképen 1389-ben a' hivatalos írásmód szerint latin nyelven a' lelkészek *Ecclesiarum Rectorok*nak szoktak neveztetni; erre pedig az idézett oklevél teljes hitelű bizonyítvány: mert azt csak nem fogod kétségbe vonni, hogy a' városi tanácsnak is megvan a' maga hatása és hivatala; következőleg, mit hivatalosan ír, vagy bizonyít, csakugyan hivatalosan van írva, és bizonyítva. —

II) 1400-k évből: „Nos Sigismundus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus ac Hungariae etc. Rex. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum pridem permittente Altissimo, Discretus Vir Dominus Henricus Plebanus Ecclesiae Beati Nicolai Confessoris Parochialis, nostrae Civitatis Eperjes diem suum clausisset extremum . . . . Honorabilis Vir Dominus Petrus filius Petri de Septemtiliis olim Plebanus de Palocha, culmini nostrae Majestatis, per Judicem et juratos totamque communitatem de praedicta nostra Civitate Eperjes concorditer nominatus, et electus exstitit praesentatus in praedictae *Ecclesiae B. Nicolai Plebanum et Rectorem* etc. Datum in Thamasida feria quinta proxima post Dominicam Can-

tate. Anno Domini 1400²³⁾. — III) 1454-k évböl: „Ladislaus Dei gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex. Austriae, et Styriae Dux, nec non Marchio Moraviae etc. Fideli nostro Reverendissimo in Christo Patri Domino Dyonisio Cardinali Archy Episcopo Ecclesiae Strigoniensis Summo Cancellario nostro Salutem, et Gratiā, querelam pro parte, et in personis fidelium nostrorum Circumspectorum Judicis, Juratorum, Caeterorumque Civium, ac totius Communitatis Civitatis nostrae Cassoviensis nobis porrectam audimus continentem; qualiter nonnulli essent, tam forenses, quam etiam Coronae dicti Regni nostri Hungariae praesertim vero Scholares in studio Cracoviensi commorantes, qui contra antiquam Libertatem illius Regni nostri, ac Consuetudinem usque in praesentiarum semper inviolabiliter ac inconcusse tentam, quos vellent ex iisdem Civibus extra Regnum nostrum Hungariae praedictum, et signanter ad praefatam Universitatem Cracoviensem, in praesentiam Judicum ejusdem Universitatis, vigore Rescriptorum, seu Commissionum a Sede Apostolica obtentarum, ac etiam aliorum Litteris praesumptuose citare, et in causam attrahere consuevissent, et attentarent,

---

²³⁾ 1. Wagner Diplom. Sáros. 472. 1.

Plebanique, seu Rectores Ecclesiarum Parochialium in et sub Dioecesi Ecclesiae Agriensis existentes, ignari forsán dictae Libertatis ipsius Regni nostri, vel alia temeritatis praesumptione ducti, hujusmodi Rescripta Apostolica, seu Commissiones, executioni consvevissent demandare in maximam nostri displicentiam, ac damnum ipsorum Civium praejudiciumque praecattactae Libertatis Regni nostri, nec non privilegiorum, et antiquae consvetudinis Regni nostri praefati, valde magnum; supplicatumque exstitit Majestati nostrae, pro parte antenotatorum Civium, et Communitatis antefatae Civitatis nostrae Cassoviensis, ut eis circa praemissa de oportuno remedio providere dignaremur; et quia omnimodae intentioni nostrae est talismodi Libertatem praefati Regni nostri per Praedecessores nostros Reges scilicet Hungariae multis cum laboribus acquisitam et hucusque inviolabiliter tentam manutenere, et inconcussam in suo vigore praeservare: ideo Fidelitatem vestram requirimus, eidemque firmissime praecipientes mandamus, quatenus agnitis praesentibus omnes *Plebanos seu Rectores Ecclesiarum* praefatos, sub jam fata Dioecesi Agriensi existentes, virtute, ac auctoritate Legationis Vestrae, in eo strictissime inhibere velitis, et debeatis, ut iidem, seu aliquis ipsorum, a modo

in posterum de executione aliquorum Rescriptorum, seu Commissionum Papalium, per quoscunque tam extraneos, seu forenses, quam etiam Regnicolas praeattacti Regni nostri Hungariae; a Sacra Sede Apostolica obtentarum, contra praescriptas Libertates Regni nostri se intromittere non praesumat, contrarium autem praemissis Inhibitionibus nostris facientes, tamquam violatores Libertatum et Privilegiorum Regni, per privationem Beneficiorum ipsorum, ac alia oportuna gravamina, praemissa vestra, et nostra praesentium serie vobis in eo concessa auctoritatibus median-
tibus ad effectum parendum hujusmodi vestris Inhibitionibus adstringatis, et compellatis, secus non facturi. Datum Pragae in Festo Beati Joannis ante Portam Latinam anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto. Regnorum autem nostrorum anno Hungariae etc. quarto decimo, Bohemiae vero primo. Commissio Dni Regis²⁴⁾ “. — IV) 1492-k évből — tehát épen Verböczy idejéből —. Olvasható még tek. Walther László úr gondviselésére bizott levéltárnak irományai között egy másolata II. Ulászló abbeli levelének, mellyben Nagy-Bánya városának ön

²⁴⁾ Ezen oklevél eredetije található sz. kir. Kassa város levéltárában. L. 1820. Egyh. Ért. II. K. 98 .l.

lelkésze szabad választhatóságában gyakorlott jogát, 1492-k évben, épen az ország közgyűlése alatt megerősíti; 's mellyben a' nagy-bányai lelkész, kit Waltherr úr igen helyesen megyés papnak nevez²⁵⁾, két ízben *Plebanie Rectornak* mondatik. — V) 1516-k évből: különös figyelemre méltó II. Lajosnak a' somogyi lelkészek és a' veszprémi káptalan között a' tized negyed elfoglalása végett fenforgó pörben kiadott királyi ítélő levele, mellyben mind azon oklevelek, mellyekre a' mondott pör lefolyása alatt hivatkozások történtek, felhordatnak. Ezen királyi ítélő levélben a' lelkészek közel ötvenszer emlittetnek, és mindenkor „*Rectores*“ vagy „*Rectores Ecclesiarum Parochialium*“ nevezettel jeleltetnek²⁶⁾. — De vizsgáljuk még meg a' Verbőczy utáni időköt.

9. §.

Verbőczy szavainak értelmi nyomozása c) utánaí időbeli egyéb hiteles adatokból.

Milly értelemben vette legyen a' közönséges beszédjárás és hivatalos írásmód a' „*Rectores*

²⁵⁾ I. 1841. Társalk. 71. sz.

²⁶⁾ I. Egyh. Ért. 1824. I. K. 146. l.

Ecclesiarum“ nevezetet Verböczy utáni időkben, bizonyítja I) az 1557: 11. t. cikk, melly Verböczy halála után 15-k eszt. hozatott; hol miután az határoztatik, hogy azon egyházi javak, mellyek némellyeknek erőszakoskodása által az egyházaktól elidegenítve voltak, törvény útján foglaltassanak vissza, az 1. §. ekképen rendelkezik: „Si autem *Plebani, et Rectores* ipsi beneficiorum (vagy *Ecclesiarum*) hoc facere nollent, aut non possent, aut non auderent, tunc *Praelatis quoque, et Superioribus* eorundem beneficiorum, idem semper liceat“. II) A' négyes könyv (opus *Quadripartitum*), melly Verböczy hármaskönyvét nem egész ötven évvel követte; ennek I. R. 17. címében Verböczy kérdéses helye következő szavakkal magyaráztatik: „*Personarum, de quarum Juribus, et Consuetudinibus tractatur, sunt aliae Spirituales, seu Ecclesiasticae, aliae vero Seculares. Harum autem Secularium aliae Nobiles, aliae ignobiles (tehát csak Secularium? miért nem Ecclesiasticarum is, ha ezek között is vannak nemtelenek?), sed de ignobilibus personis in quarta parte Operis hujus tractabitur. Nobilium autem personarum, quamvis personae*

Spirituales, ministerio quarum salutem humanam Dominus, et Salvator noster administrari voluit personis Secularibus digniores habeantur, in hoc tamen Regno Hungariae, et Partibus sibi subjectis, omnes Domini Praelati, et *Rectores Ecclesiarum, et Presbyteri*, ac Barones, et ceteri Magnates, et Proceres, atque alii Regni Nobiles ratione Nobilitatis, et Bonorum temporalium una, eademque libertatis, exemptionis, et Immunitatis praerogativa gaudent; nec habet Dominus aliquis majus, nec *Presbyter*, aut Nobilis quispiam minus de libertate: hinc etiam Lege, et Consuetudine, et uno, ac aequali Juridico Processu in Judiciis utuntur“. — III) Verbőczy Hármaskönyvének Heltai Gáspár általi magyar fordítása; mellyben Verbőczynek kérdéses helye ekképen adatik: „Jóllehet pedig az Egyházi személyek (ugymint kik által Urunk Idvezitőnk hirdettetni akarta minékünk az üdvösséges tudományt) böcsületesbek az külső rendbelieknél: mindazonáltal minden Papi Rendeknek, és *Plebánusoknak*, az Szabad, és

Nagyságos Urakkal, Nemeseikkel, és Magyarországi fő Népekkel, Nemességekre, és jószágokra való képest egyenlő szabadságok, és méltóságok vagyon“. Ezen fordítás időfolytával több rendbeli kiadásokban olvastatott a' két testvér magyar hazában; és még is soha sem jutott valakinek eszébe ellene felszóllalni. Miért? azért, mivel a' fordítók az időkori nyelvjárás és hivatalos írásmód szerint magyarázták Verbőczynek szavait. De valóban nehéz is volna azt bebizonyítani, mintha olly jeles férfiak, millyeket nemzetünk Verbőczy munkájának mind fordítóiban, mind kiadóiban tisztel, még azon kornak nyelvét sem ismerték volna, mellyben maguk is éltek. Az 1611. évi kiadás latin előbeszédje után következő magyar jegyzékben, a' fordítók közül hárman említettnek, ugymint: *öreg Heltai Gáspár*, protestans; kirül Horányi²⁷⁾ ekképen emlékezik: „Heltai Casparus, in Transylvania natus Vittenberga, emenso studiorum cursu in Transylvaniam redux, Claudio-poli A. Conf. ministrum egit. Mox in suo domicilio Typographiam erexit, in qua editis pluribus libris celebre sibi nomen, et non mediocre pa-

---

²⁷⁾ Memor. Hung. et Provinc. scriptis editis notor. II. R. 63. l.

triae ornamentum conciliavit“. Ezen jeles férfiúnak tiz rendbeli munkálata jelent meg a' hazai literatura körében: mellyek között Magyarok dolgairól irtt *Chronicája* leg - nevezetesebb²⁸⁾; — *Vörös Bálint*, Bihar vmegyei jegyző, és egyszersmind nagy-váradi fő-bíró, protestans, kiről Horányi szintén tisztelettel emlékezik; — és *Lasskai János*, kanonok, Erdélyben az akkori fejérvári káptalan tagja. A' kiadók közül ismeretesek a) a' fordítók; b) 1611-ben ifjabb Heltai Gáspár, kolosvári könyvnyomtató, és ugyan azon város hites jegyzője; c) 1639-ben Fodoróczy Mihály debreczeni könyvnyomtató, ki öreg Heltai fordításának ez alkalommal kiadását iktári gr. Bethlen Péternek ajánlá; d) Tóthfalusi Kis Miklós 1698-ban Kolosváratt.

Ennyi 's illy jeles férfiakról nem tehetjük fel, hogy még saját koruk nyelvében és hivatalos írásmódjában is járatlanok lettek volna; még kevésbé tehetjük felölök fel azt, mintha a' „*Rectores Ecclesiarum*“ nevezetet a' másod rendű catholicus egyháziak iránti kedvezésből kivánták volna ekképen magyarázni, miután közöttök több protestans is találkozott; de legkevésbbé hitethetjük

²⁸⁾ 1. Hieromiz. és Dikeoph. Lev. 164. l.

el magunkkal azt, hogy ha a' nevezett jeles férfiak csakugyan eltértek volna is az időkori közönséges beszédjárástól, és hivatalos írásmódtól, még is a' két testvér magyar hazában senki sem szóllandott volna fel ezen magyarázat ellen. — Világosan kitetszik ezekből, hogy a' közönséges beszédjárás és hivatalos írásmód a' *Rectores Ecclesiarum* nevezet alatt, tulajdonképen nem a' fő-rendű egyháziakat kiket mindenhol praelatusi czím alatt említ, hanem a' másod rendű egyházi személyeket értette.

10. §.

Verböczy nem érthetett az „Ecclesiarum Rectores“ nevezet alatt másokat, mint a' másod rendű egyháziakat.

Azt kérjük már most, lehetett e, szabad volt e Verböczynek ezen közönséges beszédjárás és hivatalos stílustól eltérnie? — Felelet: nem; mert akkor a' korbeliak előtt érthetlen leendett volna. — Lehetett e, szabad volt e Verböczynek ugyan azon Ulászló király világos törvényével ellenkezőleg magyarázni az „Ecclesiarum Rectores“ nevezetet, kinek uralkodása alatt hármaskönyvét írta? Felelet: nem; mert akkor a' világos törvényen vétkes erőszakot követett volna el. — Pedig uraim, ha Verböczy a' „Rectores Ecclesiarum“ nevezet alatt csak a' praela-

tusokat kívánta ismételni, ha nem a' másod rendű, hanem csak a' fő-rendű egyháziakat kívánta érte lenni, akkor csakugyan vétkes erőszakoskodást követett el ugyan azon Ulászló világos törvénye ellen, kinek uralkodása alatt hármas könyvét az ország közgyűlésének bemutatta; mert Ulászló V: 12. a' kérdéses kifejezés alatt egyenesen a' lelkészeket (plebanusokat) említi: „*Quoniam sunt nonnulli Ecclesiarum Prae-lati, qui Plebanos Ecclesiarum Dioecesis-bus eorum subjectarum, nomine charitativi subsidii taxare solent, adeo; ut interdum et calices, et aliarum Ecclesiarum bona. per eosdem Plebanos necessitate adurgente diripiantur: Nonnullae etiam ipsarum Ecclesiarum, Rectoribus, longa per tempora vacant*“. Miután tehát Verbőczyről sem azt nem tehetjük fel, hogy a' közönséges beszédjárás és hivatalos írásmód ellen, sem pedig hogy ön idejebeli világos törvény ellen kívánt volna vétetni, kéntelenek vagyunk megismerni, hogy valamint az előbb idézett törvény és a' közönséges hivatalos nyelvjárás, úgy Verbőczy is az „*Ecclesiarum Rectores*“ nevezet alatt tulajdonképen csak a' másod rangú egyháziakat érthette. — Ez oka, hogy ugyan azon Verbőczy I. R. 10. címében

„praeterea cunctorum quoque Dominorum Praelatorum, et virorum Ecclesiasticorum; Princeps ipse noster, verus pariter, et legitimus successor est“ a' fő-papokat (Praelati) az ugynevezett egyházi férfiaktól (viri Ecclesiastici), vagy is a' másod rendű egyháziaktól megkülönböztetni akarván, amazoknak székeit *sedes*, emezeknek egyházi tanyáit pedig *Ecclesiarum Rectoratus*nak nevezi „vacantibus Praelaturarum *Sedibus*, et *Ecclesiarum Rectoratibus*“; — II. R. 11. czímében pedig a' nemesekeket *egyháziakra* és *világiakra* osztja: „4. §. Omnes enim Domini (ezen nevezet alatt a' praelatusokat és bárókat érti), et *Nobiles*, tam scilicet *Spirituales*, quam *saeculares* 's a' t.“

Verbőczy szavainak (I. 2.) értelmét részint azért kívántuk előlegesen meghatározni, hogy alább, hol a' hármas könyvre hivatkozások történendnek, az eddig mondottakra bizvást építhessünk; részint pedig, hogy azon fegyvertárat, melyből a' másod rendű egyháziak országos nemességének ellenségei ostromló eszközeiket eddig leginkább szedegették, elfoglalván, a' benne lerakott fegyvereket illető kezekbe szolgáltassuk.

Lássuk már most a' másod rangú cath. magyar clerus országos nemességét mind kezdetében, mind történeti valóságában; hogy kitessék, miképen Verböczy azt csakugyan nem pusztá jó kedvből, hanem törvény és gyakorlatszerűleg sorozta az országos nemesek osztályába.

II. R É S Z.

A' másod rendű egyháziak országos nemessége monarchiánk kezdetétől egész a' jelenkorig mind nemzetünk mind koronás fejedelmek által megismerve.

11. §.

A' másod rangú egyháziak országos nemességét monarchiánk kezdetében szükségessé tette a' kor kívánata, sz. István célja, és az egyházi rend belszerkezete.

Ki néhai boldog emlékű Horváth János vesprémi kanonok, később Székes-fejérvári megyés püspök, hazánk egyik igen jeles tudósának e' tárgyban irtt, 's az 1820. eszt. Egyh. Érték. II. köt. közlött tudományos értekezését figyelemmel olvasta, emlékeztetésünk nélkül is tudni

fogja, miképen e' tisztelt emlékü férfiú Hartvich és Kovachich tekintetére támaszkodván, értekezésének 2. §.-sában, sz. István alatt olly országgyűlésről emlékezik, mellyben azon polgári szövetség, mellyet őseleink Béla király névtelen jegyzője szerint ¹⁾ maguk között még Asiában megkötöttek, megújittatott, 's az ország alkotmánya ujra megerősített; melly alkalommal az egyháziak is, örökös szerződés képen, az eredeti szövetségbe iktattattak, 's az ország nemeseivel egyenlő jogokban részesítették; sőt az ország rendjei között *első* státusi méltóságra emeltettek. Hogy ezen polgári megkülönböztetésnek, a' mondott alkalommal, nem pusztán néhány egyházi egyénre, hanem az egész egyházi rendre, tehát a' másodrangú egyházi személyekre is szükségkép kellett terjednie, azt nevezett tudós értekezőnk annyi, 's olly fontos okokkal támogatja, hogy azoknak lélekismeretes megbírálása után az igazság egyenes szivű barátja, ez iránt többé alig fog kételkedhetni. — Mi tehát bátran fogjuk használni a' tudós férfiúnak fontosb bizonyítmányait; mert nem lehet véteknek nem tekintenünk azoknak elmellőzését, midőn azoknál hathatósbakat keresni hiú erőlködésnek tartjuk. — Nem hisszük azonban,

¹⁾ Anon. Cap. 6.

hogy a' nagy férfiú iránti tisztelet ellen vétkez-
nénk ha hogy, a' kérdéses tárgy felvilágosításához
ön nézeteinkkel is járulandunk.

Igaz e tehát, hogy sz. István az egész egyházi
rendből csak tíz püspököt (mert hiszen csak ennyi
püspökséget alapított ²⁾) —) és néhány apátot
kivánt nemesi kiváltságokkal és jogokkal megkü-
lönböztetni, a' többit pedig, kikről tudta, hogy
az anyaszentegyházban az egyházi rend kiosz-
togatásán kívül ³⁾) a' püspökökkel egyenlő hivat-
tatásuk vagyon ⁴⁾), mind a' nemtelenek sorába
kivánta lelökni? — — Hogy sz. István az egy-
házi rendből nem csak egy némellyeket, hanem
mind azokat, kik az egyházi rendbe felvetettek,
beavattattak, és felszenteltettek, tehát mind azo-
kat kik a' nemzet megtérítésében a' püspökökkel
együtt, 's talán hasonló mértékben fáradoztak,
egyenlő nemesi jogokkal és kiváltságokkal kíván-

---

²⁾ l. Pray. Hist. Reg. Hung. Notit. Praev. ad An. 999.

³⁾ A' bérmlás szentségét nem említjük; minthogy azt
a' velünk egyesült görög szentegyházban egyszerű
presbyterek is osztogathatják.

⁴⁾ t. i. „euntes praedicate Evangelium omni creaturae
's. a' t.“. Márk, 16. v. 15.

ta felruházni, arra, ha minden történeti adatok hiányoznának is, úgy véljük, hogy sz. István céljának, az akkori idő szükségének, és az egyházi rend belső szerkezetének megvizsgálása után, maga a' természeti józan ész is eléggé megnyugtatólag tudna válaszolni.

Mert valljon mi volt sz. István célja? — Sz. Istvánnak kormányzása, 's egész életebeli igyekezete abban központosult, hogy egy bálványzó pogány nemzetet, mellynek a' gondviselés által királyává rendeltetett, a' keresztény vallásra térítsen, 's ennek égi szárnyai alatt azt polgárilag és erkölcsileg boldogítsa. E' magas cél tehát számos téritőket kívánt, kik a' testiségnek kedvező megrögzött ősi előítéleteket lelkesen megtámadhassák, az atyáról fiúra, fiúról unokára származott vallási balfogalmakat megczáfolhassák, 's a' nemzetet egy eddig nem ismert, de annak ősi szokásával és hajlamival homlokhanyatt ellenkező új vallás elfogadására bírassák. — Igen, de efféle téritőket hasztalan kerestél volna a' nemzet keblében. — Külföldről kellett tehát őket meghívni. — De miféle sikert ígérhetél magadnak a' kitűzött magas cél elérésére ezen minden ősi vallásos szertartásokat leromboló vendégektől, ha azok pusztán mint jogtalan idegenek költöztek

volna a' nemzet keblébe? — Jól tudta ezt a' bölcs király, 's azért szükségesnek vélte őket külső polgári megkülönböztetés által is olly rangba helyezni, miszerint képesek lehetvén a' nemzet akár mellyik tagjával polgári rangra nézve megmérkőzni, mind nekik kedvök legyen a' kitűzött cél elérésére hiven munkálni, mind pedig a' nemzet tagjainak elengedő okuk, a' velők polgári rangra nézve hasonló ténitőknek személye és hivatala iránt méltánnyalással és tisztelettel viseltetni ⁵⁾. Olvass bár akár catholicus, akár pro-

⁵⁾ Ezen polgári megkülönböztetésben az egyháziak — minden rangkülönbség nélkül — más nemzeteknél is részesültek. I. Montesquieu de l'esprit des lois. Nouvelle edit. Tom. IV. à Lyon 1792. Liv. XXXI. 147. és 178. l. — Alaman. Eccl. veter. Canones num. XIII. Goldastnál Tom. II. part. II. 124 l. — leginkább pedig Muratorius Antiquit. Ital. med. aev. Tom. V. Dissert. LXX. ki az egyházak és egyháziak polgári megkülönböztetését biztosító számos diplomáknak tartalmát következő szavakban foglalja össze: „ut nullus Judex publicus, vel quislibet ex judiciaria potestate, seu Missus noster discurrens, in Ecclesias, Casas, vel agros, seu reliquas possessiones praedictae Ecclesiae, quas juste, et legaliter possidere dignoscitur, vel quas divina pietas, sibi augere voluerit, ad causas judiciario more audiendas, aut

testans történetirót, az eddig mondottakat mind-
egyiknél igazolva találod. — Ámde barátom azon
számos térítőik nem voltak mindnyájan püspökök;
mert hiszen sz. István *presbytereket* is említ
(II. K. 7. f.), és pedig olly kitüntetéssel, hogy
őket a' *Comes*-ekkel együtt sorozza: „si quis
igitur Presbyter, vel Comes, sive ali-
qua alia persona fidelis, die Domi-
nica invenerit quemlibet laborantem;
abigatur“. De nem is lehettek mindannyian
püspökök; mert akkor az egész catholicus világ
püspökeinek magyar honba kellett volna vándor-
olniok.

Hozz fel tehát csak egy törvényt, vagy csak
egy hiteles oklevelet sz. István idejéből, melly
azt bizonyitná, hogy a' térítő egyháziak közül

---

freda exigenda, aut mansiones, vel paratas fa-
ciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines
tam servos, quam ingenuos super terram ipsius
Sedis commanentes injuste distringendos, nec ullas
redibitiones, vel illicitas occasiones requirendas
ullo unquam in tempore ingredi audeant, vel per
aliquod ingenium exigere praesumant“. E' jogok-
nak magyarázatját olvashatni Montesquieu idézett
munkájában is Liv. XXX. I. Tud. Gyűjt. 1819. III.
Köt. 25. 's. k. lapokon.

csak egynehányan jutalmaztattak nemesi ranggal, a' többiek pedig minden irgalom nélkül, egyről egyig, a' nemtelenek sorába letolattattak. Vagy legalább adj megnyugtató felvilágosítást: valljon miféle okok vezérelhették sz. Istvánt arra, hogy ugyan azon szentegyház tagjai között, melyről I. K. 2. f. olly igen magasztos szavakkal emlékezik: „*In Regali quidem palatio, post fidem, Ecclesia secundum tenet locum*“ olly szembetűnő igazságtalan különbséget tegyen, miszerint közülök némellyek „*in Regali dignitate tertium possideant locum* (I. K. 3. f.)“ némellyek pedig dísztelen paraszti sorsban nyögjenek ⁶⁾? Hiszen sz. István, ki őket maga hívta az országba, igen jól tudta, hogy a' presbyterek ugyan azon Evangeliumot hirdetik mellyet a' püspökök; ugyan azon anyaszentegyházat képviselik, mellyet a' püspökök; ugyan azon tulajdonos, isteni küldetési hatalommal ter-

---

⁶⁾ Ha azt mondod, hogy ezen alternativa túlságos, mivel a' szabadosok osztályához is tartozhattak; csak azt válaszoljuk: *stat pro ratione voluntas*; mert a' mint nincs történeti okod, hogy őket paraszti sorsra kárhoztasd, ugy arra sincs, hogy őket nemesi rangjoktól megfosztván, a' szabadosok osztályába sorozd.

jesztik az Isten országát, mellyel a' püspökök; ugyan azon érvényességgel keresztelnek, miséznek, gyóntatnak, esketnek 's a' t. mint a' püspökök; — igen jól tudta, miképen a' catholica szentegyház püspökei a' Carthagói zsinat (398-k e.) végzetének: „*Episcopus in Ecclesia et consensu presbyterorum sublimior quidem ut sedeat: intra domum vero se collegam presbyterorum esse cognoscat*“ útmutatását követvén, 's egyszersmind sz. Jeromosnak ama szavait: „*Episcopi noverint, se cum Presbyteris in commune debere Ecclesiam regere.*“ ⁷⁾ szemek előtt hordozván, a' presbytereket Hincmar tanubizonysága szerint közönségesen compresbytereknek szokták nevezni; — igen jól tudta, hogy a nemzet megtérítésében, a' presbytereknek szintén annyi és ugyan azon akadályokkal kellett küzdeniök, mellyekkel a püspököknek; következőleg, hogy ugyan azon polgári rangra és megkülönböztetésre volt szükségök, mellyre a püspököknek. Adj tehát barátom megnyugtató felvilágosítást: mi oknál fogva kívánta sz. István, ki az egyháznak némelly tagjait szinte a' thronusig emelte, ugyan azon egyháznak hasonló felszentelt némelly

---

⁷⁾ Lib. I. Com. in epist. ad Tit. Cap. I.

tagjait még is paraszti sorsra kárhoztatni? — vagy mi oknál fogva kívánhatta néhány térítőnek a térítés munkáját könnyíteni, a többinek pedig ugyan azon térítés munkáját nehezíteni? — mi oknál fogva kívánhatta 10 vagy 15 térítőnek fáradságát nemesi ranggal megjutalmazni, a' többi két három száz hasonló buzgósággal fáradozót pedig ezen jutalomtól megfosztani, és szinte a köznépig lealázni? — Bizony uraim, tegyétek bár százezer mázsás prés alá szegény agyvelőtöket, de belőle alapos, józan, megnyugtató választ ítélet-napig sem fogtok kisajtolni. Pedig a felhordott okokra alapos, józan, és megnyugtató okokat igénylünk töletek; mert nemesi jogainkat, amúgy ujdivatosan, a' légből keresett demonstratiók által magunk elől elecalculáltatni nem engedhetjük.

12. §.

A' másod rendű egyháziak országos nemességét tanúsító adatok első koronás fejedelmeink idejéből.

Annál kevésbbé: mivel annak megmutatására, hogy sz. István az egyházi rendből nem néhányat, hanem annak minden tagjait a' nemesi jogoknak és szabadságoknak részesivé kívánta tenni, több időkori adatokkal is szolgálhatunk. Mert ha bár sz. István törvényeinek és rende-

teinek csak töredéke jutott is hozzánk ⁸⁾); de még is törvényeinek és rendeleteinek lelke, részint a' hozzánk jutott töredékekben, részint a' sz. István után legközelebb élő 's annak törvényeire világosan hivatkozó királyok rendeleteiben és okleveleiben hiven megőriztetett. Vizsgáljuk meg tehát sz. István törvényeinek és rendeleteinek töredékeit. — Mi azok közül csak hármat hozunk fel a' kérdéses tárgy felvilágosítására, t. i. I. K. 3. II. K. 3. és II. K. 7. ff. — Az első helyen ezt olvassuk: „Regium solium ornatum ordo Pontificum. Ac per hoc, in Regali dignitate tertium possident locum Pontifices.... Illos enim Deus humani generis constituit custodes, fecitque speculatores animarum.... ac divini Sacramenti dispensatores, et datores.... In manus enim illorum posita est potestas ligandi nos in peccatis et a peccatis solvendi. Testamentum enim sempiternum statuit illis Deus, eosque segregavit ab hominibus.... et ab hominibus interdixit reprehendendos esse, per David Deificum Re-

---

⁸⁾ I. Batthyán Leg. Eccl. Hung. I. 11. l. és Kováchich Vestig. Com. Hung. 23. l.

gem: Nolite tangere Christos meos etc. Ille autem tangit Christos Dei, qui contra Divinum, atque Canonum institutum, *sacri ordinis viros*, falsis criminibus foedat, atque in publicum protrahit“. Hogy a’ „*sacri ordinis viros*“ nevezet alatt sz. István e’ helyen nem csak a’ püspököket, hanem az egyházi rendnek minden felszentelt tagját értette, bizonyítja II. K. 3. f. hol az imént felhordott szavakat már törvénybe alakítja: „§. 1. Testimonium Laici adversus Clericum nemo recipiat. §. 2. — Nemo etiam quemlibet Clericum in publico, nisi in Ecclesia examinare praesumat“. Ime, kiket előbb *Pontifices* és *sacri ordinis viri* nevezet alatt polgári tekintetben is a’ királyi méltóság után harmadik helyre, tehát a’ nemesség fölé emelt, itt már világosan és határozottan *Clericusk*nak nevez, ’s közöttök semmi különbséget tenni, vagy tétetni nem akar „nemo etiam quemlibet Clericum ’sa’t.“ — Ha megmeg azt mernéd állítani, hogy a’ *Clericus* nevezet általános levén, azt e’ helyen a’ fő rangú egyháziakra is lehet magyarázni, akkor ugyan azon II. könyvnek 7. fejezetére útasítunk, hol sz. István kizárólag a’ másod rangú egyháziakról, különösen a’ presbyterekről emlékezik: „Siquis

igitur Presbyter, vel Comes . . . .
die Dominica invenerit quemlibet laborantem; abigatur“.

Szinte I. András is Edictumának 2. §-ában nem csak a' püspökökről, hanem a' többi felszentelt egyháziakról is emlékezik: „Pontifices et collegia Sacerdotum (vagy csak a' püspököknek voltak collegiumjaik?) pristino more (az az: a' szerint, mikép sz. István idejében törvényesen rendeltetett) observarentur, et illis parerent“.

Hasonlókép sz. László is nem a' püspökökről, hanem csupán a' másod rangú egyháziakról szól, midőn I. K. 1. 2. 3. és 6. fejezetében a' presbytereket szigorúbb fenytő polgári törvényekkel korlátozza.

Szinte a' szerint Kálmán is nem püspököket, hanem a' másod rendű egyháziakat érti, midőn I. K. 5. és 6. fejezetében a' presbyterek megidézteséről értekezik; sőt ugyan azon könyvnek 9. fejezetében a' káplánokat nem csak világosan meg is nevezi, hanem őket egyenesen a' király vagy királyi herczeg főbb ministerei közé sorozza: „Majores Ministri Regis,

vel Ducis, et Capellani .... in eadem Synodo judicentur“. Hogy e' helyen Kálmán király sem püspökökről, sem apátokról, hanem valóságos magunkféle káplánokról kívánt szólni, minden kétségen kívül teszi azon körülmény, hogy az apátokra nézve az előbbi törvény (8. f.) különösen intézkedik. — Ki Kálmánnak idézett szavait sz. László azon rendeletével, miszerint még az egyszerű szerzetesek is a' koronás királynak csókolására bocsáttattak (sz. Lászl. I. K. 35. 36. ff.) egybeveti, úgy hisszük, a' másod rangú egyháziaknak polgári megkülönböztetéséről eléggé megfog győződhetni.

De mi Kálmánnak szavaiban a' másod rendű egyháziakra nézve nem pusztá határozatlan megkülönböztetést, hanem valóságos meghatározott nemesi rangot látunk; nem azért, mivel az idézett törvény a' káplánokat tekintetre és a' fölöttöki ítélő hatóság illetőségére nézve a' királyi fő udvarnokokkal ugyan azon categoriába helyezi (ámbar ez is több, mint határozatlan megkülönböztetés); hanem azért, mivel a' törvény azon okból rendelte őket a' fő udvarnokokkal együtt gyűlés által ítélteni, „quia illorum personis indignum est coram Iudice inferiori se constituere“. Mert

uraim, ha Kálmán értelmében, a' káplánok személye polgárilag még nemesi rangban sem állott, akkor miért lett volna indignum őket p.o. coram Judice Nobilium constituere? miért volt volna dignum, hogy ők is azon gyűlés által ítéltesse nek, mellyben csak az ország fő-nemesei (l. Kálm. I. K. 7. 8. 9. ff.) rendeltettek ítéltetni? — Hiszen ha a' nemeseknek nemes bírása polgárilag is hozzájuk képest inferiornak tekintetett, akkor ők a' náloknál polgári tekintetben alább állóknál alább nem állhattak, kevesebbek nem lehettek; következőleg, ha mindjárt polgárilag jelesbeknek nem tekintettek volna is a' világi nemeseknél — miután Kálmán értelmében náloknál polgárilag csekélyebb böcsűek semmi esetre nem voltak — nemesi rangra nézve azokkal legalább is hasonlóknak kellett lenniök.

13. §.

II. András idejéből.

Az eddig mondottakból immár láthatjuk, hogy azon törvényeknek lelke, mellyeknél fogva sz. István a' másod rendű egyháziakat is, ha nem többre, legalább országos nemesi rangra

emelte, mind sz. László, mind pedig Kálmán uralkodása alatt életben tartatott, hasonló magasztos intézkedéseknek levén forrása. 'S így legkevésbé sem csudálhatjuk, hogy II. András — midőn 1233-i eskülevelében az egész egyházi rend nemesi szabadságait biztosítja — egyenesen sz. István intézkedéseire és törvényes rendeleteire hivatkozik: „cupientes praedicti S. Stephani in devotione Sanctae Ecclesiae vestigia imitari“. — És valóban, milly lélekismeretesen kívánta legyen II. András az egyháziaknak (a' másod rendűeknek is) sz. Istvántól nyert nemesi jogait és szabadságait fentartani 's biztosítani, azonnal látni fogjuk:

Azon királyi Decretumban, melyet az egyháziak részére II. András az 1222-i országgyűlésen kiadott, 's melyet néhai Kollár Adám Fer. a' bécsi Cs. k. könyvtár őrije, 's ennek irományai után újabb időkben f. t. Fejér György is közlött (Cod. Dipl. Tom. III. Vol. I. pag. 379) ez foglaltatik: „Nos (II. András) . . . . omnibus in regno nostro constitutis Sacerdotibus, Diaconis, Subdiaconis, Acolytis, Exorcistis, quibuslibet in sortem Domini per tonsuram Clericalem insignitis (tehát minden másod rangú egyháziaknak) talem ac tantam auctoritate Regia con-

ferimus libertatem: ut si quispiam Laicorum ex his aliquem sive de possessorio, seu de furto, seu de terris, seu quocunque alio actionis titulo praesumserit ad judicem trahere secularem; ipse laicus eo ipso suae causae praejudicium faciat: quia volumus, et statuimus, ut nullus Clericorum ante personam trahatur secularem; nec cuiquam laicorum, dum videlicet a laico impetitur, in foro secularium Judicum respondere teneatur. Sicut enim ordo rationis exigit, ut si laicus Clericum de quocunque convincere voluerit, Prae-
latis Ordini Clericatus deputatis, Archi-Episcopis, Episcopis, Praepositis, Archidiaconis, seu Decanis, vel quibuslibet aliis Ecclesiasticis Judicibus suae causae proponat seriem: similiter volumus, ut si quispiam Clericorum cum laico *de causis secularibus voluerit agere*⁹⁾; co-

---

⁹⁾ Itt uraim, II. András nem csak a' presbytereket, hanem még a' kisebb clerust is országos nemesnek vallja: mert miután ezen egyháziaknak az országos nemesek elleni felpörösségét, actorátussát, minden világi pörökben megalapítja, vagy inkább meg alapítottnak állítja; ez által őket valóságos országos nemeseknek ismeri, minthogy bizonyos személyes ügyekben — főkép II. András idejében az országos nemes ellen egyedül csak országos nemesnek volt személyes felpörösségi tehetsége.

ram seculari Judice conveniat, et sicut Clericalem decet honestatem, habito debitae cautionis moderamine, jus suum in foro Judicium secularium exequatur. Si enim persona Clericalis a laico ad Judices seculares traheretur; confusio magis, quam ordo servaretur, et violentia juri potius, quam justitia, inferretur: Sed utrinque providentes, sicut ordini Spiritualis apicis nihil subtrahi; sic in nullo laicali dignitati, tamen in his, quae ad forum laicale pertinent, volumus derogari. Praeterea pari firmitate sancivimus, ut nullus hominum tonsuram habens clericalem liberos denarios, vel pondera, seu quemcunque censum, ad fiscum pertinentem, solvere teneatur: et si collector publicorum vectigalium haec ab eis exigere, vel super eos descendere voluerit; manu valida tamquam fur et raptor turpiter expellatur. Siquis etiam nostrorum Jobbagionum, quantumcunque magnus, horum aliquod facere super eos attemptaverit; idem ei confusionis opprobrium inferatur, et Regiae indignationis sententiam graviter mereatur: decet enim, ut sicut a laicis Clerici ministerio, nec non cultu, sunt dispares; sic in divini libertatem officii secularis gravamine sint expertes . . . . Ut igitur haec a nobis, et a nostris Baronibus Regali sanctione facta libertatis institutio nostris nostrorumque Succes-

sorum temporibus firma semper, et illibata permaneat, praesentem concessimus paginam, sigilli nostri munimine in perpetuum roboratam, contra cujus seriem, si quis nostrorum filiorum aut haeredum, seu Jobbagionum quispiam sapere, vel attentare praesumpserit; reus Regiae Majestatis anathemati divinae subiaceat ultionis ¹⁰⁾).

Ennyi 's illy világos adatok után, ugy hisszük, a' legnagyobb történeti és diplomaticai biztossággal állithatjuk, hogy első királyaink alatt, tehát ugy szölván, nemzetünk alkotmányos fejlődésének kezdetén ¹¹⁾), az egyházi rendből nem

¹⁰⁾ l. 1820. Egyh. Ért. II. k. 50. 's k. l.

¹¹⁾ „Fundamentalem Regni Regulationem sub S. Stephano peractam esse tanta, tamque luculenta tenemus argumenta, ut illud jam extra dubitationem positum esse videatur. Omnium enim Statuum libertates, singuli Civium ordinis jura, sub hoc Rege stabilita fuisse, vetusta perhibent monumenta. Ac aliquorum quidem ejusmodi Institutorum quaedam etiam in secundo ejusdem S. Regis Libro vestigia occurrunt, veluti dum Cap. 17. de Libertinorum, Cap. 20. de Liberorum, Cap. 6. et 42 de Juribus Fisci, Cap. 2. 3. et 52. de Statu Ecclesiasticorum; denique Cap. 5. 24. et 35. de libera disponendi facultate, et respective norma Successionis Nobilium disponitur. 'sa' t.“ Kovachich Vestig. Comit. 15. l.

nehányan, miként bizonyos párt emberei szeretnék, kik ősi alkotmányos institutióink között, mint valamelly vadkörtvély-halmazban szerénytelenül turkálván, lerombolni mindent, de építeni semmit sem képesek, hanem az egész egyházi rend emeltetett országos nemességre. 'S ezen meggyőződésünknel fogva azokról, kik első királyaink törvényeinek, és kormányzási rendszerének lelke szerint, az egyházi rendnek akár mellyik osztályzatát kizárhatónak vélik az országos nemesek sorából, nem mondhatunk egyebet, mint, hogy vagy minden történetek és törvények ismeretében, philosophiájában, és philologiájában kell szűkölködniök, vagy pedig szándokosan — 's azért vétkes irányból — törekeshetnek alkotmányos intézeteinket felforgatni. — Nem pusztá gyanúsítgatás ez édes honfiak, hanem a' fenálló törvények lelkéből és a' történeti tények hideg összeillesztetéséből szoros logikai következetességgel vont meztelen állítás; mert ha a' másodrangú egyháziak országos nemessége mellett egyéb adatokat elő nem mutathatnánk is, annak political élet jeleit már az eddig előadottakban is, nemcsak világos vonásokban, de valóságos tény alakban látjuk feltűnni.

14. §.

Megismerték koronás fejedelmeink az alrendű egyháziak országos nemességét tovább is, egész a' felséges Austriai Ház uralkodásának kezdeteig.

Mi azonban kitűzött czélunkhoz képest, a' kérdéses tárgyat nem csak monarchiánk első századjaiban hanem egész a' legifjabb időkig akarván megvizsgálni, még több adatokat is fogunk felhordani, megczáfolhatlan tanubizonyságok gyanánt szolgálándókat arra, miképen a' másod rendű egyháziak országos nemességét később is mind nemzetünk, mind koronás fejedelmeink mindenkor megismerték és oltalmazták.

Megismerték p. o a' másod rangú egyháziaknak személyes felpörösségi tehetségét (actorátussát) az országos nemesek ellen azon időkben, midőn az országos nemes ellen személyesen csak országos nemes pörlekedhetett; mit constitutionalis jó lélekkel törvényesen soha meg nem engedhettek vala, ha azokat szintén mint ezeket ugyanazon nemesi ranggal felruházottaknak nem ismerték volna. Igy I. Lajos 1351: 1. cikkében: „Quod si Praelati, vel aliqui Viri Ecclesiastici, contra Nobiles Regni nostri, in

aliqua causa, in praesentia alicujus Judicis Regni nostri processerint, et litem hauerint; Tunc pro causa, pro qua agitur, lite pendente, interdictum in eos ponere, vel contra ipsos sententiam excommunicationis, non possunt promulgare — sicut hactenus usi sunt et consveti — absque scitu, et notitia Regiae Majestatis. § 1. Et si *iidem Viri Ecclesiastici*, seu Praelati, tramite juris observato, in alicujus Regii Judicis praesentiam de jure convicti fuerint; tunc in eandem gravaminis poenam, qua eorum adversarios intendebant aggravare, incidant eo facto“. — Hogy a nemesek elleni személyes felpörösségi tehetség e' helyen nem csak a' fő, hanem az alrendű egyháziaknak is tulajdonittatik, bizonyítja mind a' törvénynek világos szava, mind azon körülmény, hogy a' plebanusok, kiknek ebben legtöbb alkalmok lehetett, azon időkorban, a' velök pörlekedő nemesek ellen nem ritkán hasonló fegyverekkel éltek ¹²⁾; mind pedig a' felhordandó későbbi királyok törvényeinek e' pontbani világos értelme — Így: Albert 1439: 38. cikkében: „*Item quaecunque Ecclesiastica persona* (tehát akár

¹²⁾ 1. Hieromiz. és Dikeoph. lev. 105. l.

fő akár másod rendű) aliquem Nobilem, in praesentiam cujuscunque Judicis Ordinarii citaverit, vel evocaverit: Et, si idem Nobilis contra ipsam personam Ecclesiasticam, ordine judiciario, in sententia convictus fuerit. §. 1. Tunc gravamina majora incurrere non possit idem Nobilis, nisi homagium suum, scilicet emendam capitis sui pretiosi, eo modo, sicut ipsa Ecclesiastica persona“. — Hogy e' helyen, valá- mint a' fő úgy a' másod rendű egyháziaknak is, a' nemesek elleni felpörössége (tehát nemessége) világosan megismertetik, úgy hisszük kérdésbe sem vonható; nem csak azért, mivel a' törvény maga mondja, hogy „*quaecunque Ecclesiastica persona*“ —; hanem azért is, mivel Verbőczy I I. R. 44. címét, mellyben — miként feljebb (2. §) több okokkal megmutattuk — az alrendű egyháziakról is értekezik, egyenesen ezen törvényre alapítja: „§. 8. Et haec consuetudo; ex Generali maxime Decreto Serenissimi Principis quondam Domini Alberti, Romanorum, et Hungariae Regis, Austriaeque Ducis, excerpta est, atque processit“. — Hasonló értelemben nyilatkozik Mátyás király is 1486: 28. cikkében: „Item; quia inter Prae-atos, *caeterosque viros Ecclesiasticos*, ac

Nobiles, nonnunquam lites, et controversiae suboriri consueverunt, et pars partem, omni via, modo, et arte, gravare laborat. §. 1. Pro tranquilliori igitur statu, et commodo Regnicolarum .... statutum est; Quod, si Praelati, et *alii Ecclesiastici*, contra Nobiles, in praesentia cujuscunque Judicis, litem moverint 'sa't. .... §. 2 Et si Praelati, vel *aliae Ecclesiasticae personae*, in praesentia alicujus Judicis, juris ordine convicti fuerint; in eadem gravamina, quibus adversarios onerare intendebant, eo facto incidant". Ime nem csak a' főpapoknak (Praelati), hanem a' főpapoktól különböző egyháziaknak (caeterosque viros Ecclesiasticos), vagy is a' másod rendű clerusnak személyes felpörösségét (az az nemességét) is megismeri az országos nemesek ellen.

Ne is mondd, hogy a' személyes felpörösségi tehetség még magában nem lévén nemesség, ezt azzal identificálni a' józan gondolkozási rendszer tiltja. — Mert barátom, mi nem is identificálni akarjuk e' két egymástól különböző eszmét, hanem csak egyikből a' másikat kívánjuk meghatározni; ezt pedig úgy véljük, a' józan logica szabályai szerint alkotmányos követ-

kezetességgel tehetjük: mert hogy a' mondott időkorban, sőt még későbbi századokban is a' nemtelenek általában minden országos nemes elleni személyes felpörösségtől eltiltattak legyen, valóságos történeti és törvénygyakorlati lett dolog; bizonyítja ezt az 1802: 20. t. cz. „*Ut illorum, quibus hucusque Personalis Actoratus non competebat, sed pro illis vel Magistratus Civici, vel Terrestris Domini Actoratu procedebatur, Negotia litigiosa facilius promoveantur, Status, et Ordines cum annutu suae Majestatis Sacratissimae statuunt: ut Civibus, et liberae Conditionis nulli Jurisdictioni Dominali subjectis in Contractualibus, et simplicis Successionis Casibus proprio Nomine contra Nobiles litigandi Activitas concedatur, in Potentiariis autem, et Personalibus Actoratus fisco Magistratuali ex Publico ordinando .... competat*“. A' hatalmaskodási, és személyes ügyekben tehát a' nemteleneknek még e' törvény által sem engedtetett személyes felpörösség az országos nemes ellen. De lett dolog az is: hogy a' magyar catholikusnak minden, még legkisebb tagja is, sz. Istvántól kezdve egészen a' legújabb időig, bár mily magas rangban levő országos nemes ellen

is mindenkor fel volt 's felvan most is személyes felpörösségi tehetséggel ruházva. — Már most, ha alkotmányunk lelkét tisztelel, mit lehet, mit szabad, mit kell, mit fogsz következtetni ezen nyolcz százados gyakorlat által szentesített tényből egyebet, mint: hogy azok, kiket alkotmányunk 800 év lefolyása alatt, az országos nemesek elleni személyes felpörösség megismerése által ezekkel, mindennemű ügyekre és pörökre nézve, ugyan azon categoriába sorozott, hogy mondom azok csakugyan valóságos országos nemesek? Vagy mutass elő egy hajdani hiteles oklevelet, melly azt tanusitná, hogy a' másod rangú egyháziaknak még a' hatalmaskodási követelésekben és személyes ügyeikben is az országos nemesek ellen nem mint nemeseeknek, hanem mint nemteleneknek — tehát alkotmányos institutióink ellenére — engedtetett meg a' személyes felpörösségi tehetség. Ám próbáld szerencsédet, hányd fel bár minden europai udvarok és tudományi egyetemek könyvtárait; fürkészd ki bár minden hiteles helyek, vagy régi családok porlepte archivumait: mi keresztényi béketűrőssel fogjuk bevárni buzgalmad eredményét, csak azon egy viszonos méltánylást igényeljük tőled, ne tulajdonítsd nekünk is vétkül, ha alkotmányunk lelkéhez hivek maradván, addig is, míg a' mon-

dott tartalmú oklevelet feltalálándod — mi, ha Mathusalem éveket élnél, talán ad calend. gr. megtörténhetnék — ha mondom addig is a' másod rendű egyháziakat valóságos országos nemeseknek kívánjuk tekinteni.

Illy meggyőződéssel volt a' kérdéses tárgy iránt nemzetünk II. Ulászló és Verbőczy idejében is. Minthogy azonban ezt már jelen értekezésünk első lapjaiban nem csak bőven, de alaposan is megmutattuk, az okokat és bizonyítmányokat itt ismételni fölöslegesnek tartjuk.

Méltányolja igénylésünket az 1525-i II. Lajos alatt Rákos mezején tártott diaeta 14-k czikkje is ¹³⁾; hol a' másod rangú egyháziakra nézve nem csak az rendeltetik, hogy javaik in medium nobilium connumerentur, hanem némelly vagyonosb plebanusokra nézve még a' banderium-tartás is kötelességül hagyatik: „Item quod Patroni Ecclesiarum, et tutores pupillorum, bona Ecclesiarum, et ipsorum Pupillorum, pro se non computent sed in medium Nobilium connumerentur Plebanorum etiam de Rivuli Domina-

---

¹³⁾ I. Kovachich Vestig. Comit 581. I.

rum, Sárospatak, Berekszász, Zewlews, et Ardo proventus pariter revideantur, et Gentes exinde in casu praemisso teneantur“. — Ki előtt alkotmányunk belszerkezete nem ismeretlen, figyelmeztetésünk nélkül is tudni fogja, miképen magyar hazánkban a' banderiumok (Gentes Banderia) felállítása és tartása kizárólag nemesi jog és kötelesség levén, a' nemtelenekre nézve illyesmi törvényesen nem parancsoltathatott.

15. §.

Megismerte nemzetünk I. Ferdinand alatt, 's később az 1729. és 1790. országgyűléseken.

Hasonló meggyőződéssel volt nemzetünk később is. — Vagy mire mutatnak I. Ferdinand alatt az 1536: 2. t. cz. szavai: Nec de caetero permittatur cuipiam, juxta stipendium viventi, in domibus Nobilium, et personarum Ecclesiasticarum hospitare. §. 2. Quicumque autem *communem hanc et quidem antiquam Patriae libertatem*, contra Decretum Majorum nostrorum, et hanc praesentem constitutionem, violare ausus fuerit; poena capitis, et amissionis omnium bonorum, mobilium, et immo-

bilium, contra eum decernatur“ — ?
 Ha az egyházi személyek házaiban való szállásolás, szintén mint az országos nemesekéiben való, a' közönséges, és pedig ősi (nemesi) honi szabadság elleni vétségnek tekintetett; ha efféle szállásolás által a' communis et quidem antiqua Patriae libertas csakugyan megsértetett, hivatkozunk a' józan észre, és a' közönséges értelmiségre: nem ugyan azon egy rangúaknak ismertettek e ez által az egyháziak a' világi országos nemesekkel? nem ez e az idézett czikk értelme: ki az egyháziak házaiban szállásolni merészel, hazánk szabadságát sérti szint a' szerint, mint ki a' világi nemesekéiben merészel szállást foglalni? — Uraim! mi *hazánk szabadsága*, és *hazánk szabadsága* között nem ismerünk különbséget; de úgy hisszük, ti sem; következőleg e' czikk értelme szerint, polgári rangra nézve sem ismerhetünk az egyháziak és világi nemesek között különbséget.

Hasztalanul nyúlátok itt szokott fegyvereitekhez: mintha e' helyen megmeg csak a' fő-rangú egyháziak lakhelyeiről lehetne a' törvényt magyarázni; mert hogy nem csak ezeknek, hanem tulajdonképen a' másod rangú egyháziaknak tanúairól kelljen az idézett törvényt értenünk, bi-

zonyítja a' két évvel későbbi, vagy is az 1538: 10. hasonló tartalmú törvény czikk, hol a' másod rangú egyháziak világosan meg-neveztetnek: „Gentes, et stipendiarii quorumcunque, in domibus, ac curiis Dominorum, et Nobilium, ac etiam *Plebanorum*; nullibi condescendere audeant, neque praesumant“. Figyelemre méltó az is, hogy valamint a' világi nemesek tanyái, úgy az egyháziakéi is törvényeinkben többnyire *curiae*, *curiae nobilitares* nevezettel szoktak emlittetni. Hogy a' *curia* törvényes értelemben valóságos nemesi tanyát jelent, nem a' törvénytudók előtt, de még a' köznépnél is olly közönségesen ismert dolog, hogy erre nézve bármellyik tudatlan alföldi paraszt is tanubizonyságul szolgálhat.

Ugyan I. Ferdinandnak 1542: 35. cikkében ez foglaltatik: „Privatarum vero Ecclesiarum, aut Conventuum Praepositi, Plebani, et aliae personae Ecclesiasticae, qui juxta Decreta Regni, ratione decimarum ad Regni defensionem gentes non tenent, decimam Partem proveniunt omnium dare, et contribuere teneantur“. Mit bizonyítanak ezen törvény szavai? — nemde, hogy a' másod rangú egyháziak

vagyonbeli tehetetlenségök miatt, a' banderium tartástól csak Decretumok által voltak felmentve? — következőleg, ha hogy Decretumok által fel nem mentettek, és vagyonbeli helyzetök által nem gátoltattak volna, nem csak hatalmokban, de sőt kötelességökben is állott volna a' banderium-tartás, valamint a' fen (14. §.) nevezett vagyonosb plebanusoknak? Ha tehát a' banderium-tartás — miként feljebb említők — kizárólag nemesi jog és kötelesség, lehet e, szabad e őket vastag következtetlenség és anticonstitutionalis merény nélkül a' nemtelenek osztályába sorozni, midőn tudjuk, hogy a' nemtelen osztályzatnak soha joga és kötelessége nem volt a' banderium-tartás?

Megismerve látjuk a' másod rendű egyháziak országos nemességét nemzetünk által későbbi időkben is.

Igy az 17²³|₂₉-ki országgyűlés alatt, melynek munkálatai között ezt olvassuk: „12-ma Augusti continuata est lectio Postulatorum Ven. Cleri, ubi dum Postulatum ejusdem in Puncto 19. declaratum lectum fuisset, surrexit quaestio: utrum Plebani in Congregationibus Comitatum, signanter in Thurocziensi

Comitatu, contra quem positum fuisset gravamen, Sessionem, et Votum habere possint? qua quaestione disputata adinventum est, quod cum *Plebanis eximii characteris Nobilitatis praerogativa gaudeant* (miután ezek csak olly al-rendű egyháziak mint a' segédlelkészek; ha a' lelkészek eximii characteris Nobilitatis praerogativa gaudent, akkor a' segédlelkészekről, mint szintén felszentelt lelki pásztorokról sem mondhatni, hogy nulla praerogativa Nobilitatis gaudent: mert a' püspöktől, vagy ennek helyettesétől nyert investitura őket is lelkészekké, plebanusokká teszi; pedig, hogy ezen investitura országos nemességet, sőt eximii characteris Nobilitatis praerogativát szüljön, senki sem engedheti meg), et *Judicatu etiam Seculari subessent; ut itaque Judicatu pareant, necessarium e convertibili est, ut eundem etiam eligant; cum et alias cuipiam minimo Armalistae Votum in electione Magistratus licitum est, quanto eminentius Plebanis licere debet* " 's'a't.

Igy az 1790. e. országgyűlésen is a' haza képviselői világosan kimondák: „Hogy a' Vármegyék követei, az Egyházi Rend képében is

jelennek meg¹⁴⁾). Erre néhai tudós Horváth János idézett értekezésében ekképen okoskodik: „A' kik „királyi levél által különösen megvoltanak hívva, „részt önnön személyekben, részt követek, „részt Biztosaik által jelenlévén, azoknak képviselőket következtetlenség nélkül nem tulajdoníthatunk; de a' hazai történeteknek útmutatása „szerint is a' Vármegyék követi csak azoknak „a' képviselői, kik a' személyes megjelenéstől feloldoztattak *(kiknek különben kötelességök lenne az országgyűlési tanácskozásokban személyesen részt venni)*: „tehát valamint a' Világi Nemesi Rendből a' Köznemeseknek, úgy az Egyházi Rendből a' különösen meg nem hívott Apátnoknak, Prépostoknak, Plebánosoknak, 's mind „azoknak képviselői, valakiket az Egyházi Rend „magában foglal. Hogy az említett országgyűlés „nem ezen értelembentette légyen a' maga kinyilatkoztatását, azt az ő kissebitése nélkül nem „állíthatni. Annakokáért bátran el merem mondani, „hogy a' törvényhozó hatalom ugyan annál fogva

---

¹⁴⁾ Az 1790-ki országgyűlés naplójában; mely eredetileg magyar nyelven íratott és országgyűlési felvigyázat alatt hitelesen latin nyelvre is fordított. Bécsben 1791. Huszon egyedik ülés. 217. l. — I. Egyh. Ért. 1820. II. K. 119. l.

„mind azt megismerte, hogy az Egyházi Rend
 „mindennemű tagjai a' Világi Nemesi Rendnek
 „tagjaival egyenlő méltósággal birnak — mivel
 „az ország gyűlésén a' Magyar polgári alkotmány
 „szerint csak a' Nemeseknek vannak képviselői;
 „mind azt megjelentette, hogy arra a' két Rend-
 „belik, ugymint, kiknek képviselőik ugyanazonok,
 „a' Királyi levélben is azon egy név alatt — a'
 „Nemeseknek nevezete alatt hivattatnak“. Ehhez
 fölösleg volna valamit hozzá adni, mert a' kér-
 dés egészen alkotmányunk lelkéből van meg-
 fejtve. És ime, még is találkoztak némellyek,
 kik a' közlött alapos észrevétel ellenére is a'
 mondott országgyűlési nyilatkozást nem constitu-
 tionalis szempontból, hanem philanthropicus elvek-
 ből magyarázván, csak annyiban kívánták az egy-
 házi rendet a' megyei követek által képviselve
 lenni, mennyiben azok az egész népnek, tehát a'
 nemteleneknek ügye és sorsa fölött is tanács-
 koznak az országgyűlésen; azon legujabb divat-
 szerű okkal élván, hogy még az arabiai sivatag
 vadságban is átkoznánk olly törvényhozó testet,
 mely egy nemzetnek csak kiváltságos osztályá-
 ról gondoskodnék, a' nemteleneknek sorsát pe-
 dig, kik nagyobb részben adózókból állnak, szí-
 vére sem venné, 's így ezeket nem is képvisel-

né. Valóban ritka logica; melyet ha szoros következetességgel folytatni akarnánk, végre alkotmányos hazánkban még a' bakonyi nemtelen szénégetőt is törvény-alkotóvá tehetnők. Uraim, értsük egymást! A' törvényalkotó testületnek ugyan mind a' természeti igazság igényeinél, mind alkotmányunk belszerkezeténél fogva kötelességében áll a' közjót — tehát nem csak egy kiváltságos osztálynak, hanem a' nemteleneknek és adózó népnek javát is — eszközölni; 's ha ebbeli kötelességét csak az elsőkre nézve teljesítné, az utóbbiakra nézve pedig elmulasztaná, őt még az arabiai sivatag vadságban is méltán átkozhatnók. Ámde ebből korán sem az következik, hogy az országgyűlésen jelen levő megyei követek, kik a' törvényhozó testületnek egyik alkotó részét teszik, a' nemteleneknek személyeit is képviselik; mert a' nemtelenek alkotmányunk lelke szerint sem személyesen, sem képviselők által be nem folynak a' törvényhozásba; hanem csak az következik, hogy a' nemtelenek polgári boldogságának előmozdítását is tartoznak eszközölni. Ezt pedig kétségbe vonni közülünk senkinek sem jutott eszébe.

Constitutionalis elv az nálunk, hogy valamint a' fejedelemválasztásnál, ugya' törvényhozásnál is

csak a' nemesnek van szava ¹⁵⁾). Nem tehetünk róla, hogy a' dolog így levén, polgár társainknak leg-alább $\frac{1}{15}$ része gyámság alá van helyezve; de hijjában, itt nem philanthropismusból, hanem constitutionalis elvekből szükség kiindulnunk. — A' mondott jogot országos nemeseink hajdan ön személyeikben gyakorolták. Igen természetes, hogy akkor képviselésről szó sem lehetett. Később azonban közönséges szokássá vált, hogy az ország nemesei a' vármegyékben össze gyűlvén, maguk helyett képviselőket választottak ¹⁶⁾), kik a' honn maradott megyei nemesek személyében az országgyűlésen megjelenvén, a' nyert útasítás szerint, olly hatással szólhattak a' közügyekhez, mintha

¹⁵⁾ I. I: 3. §. 7. II: 3. II: 4.

¹⁶⁾ Az 1405: II. Decretum bevezető szavainak 3 §-sában első nyomát látjuk a' képviselésnek, hol a' megyei, kerületi, és városi követek világosan emlittetnek: „convocatis ex omnibus Regni nostri Comitibus, ac Districtibus, Civitatum, Oppidorum, et Liberarum Villarum .... nuntiis, et legatis .... de Praelatorum, Baronum, et potentiorum Regni nostri Procerum, ipsorum etiam Legatorum consilio . . . pro bono, et pacifico statu evidentique utilitate totius Regni .... quasdam consuetudines ... abolendas; quasdam moderandas ... quaedam etiam de novo statuenda decrevimus, sanximus, et ordinavimus“.

az egész megyei nemesség jelen volt volna. 'S ez időtől kezdve köznemeseink azon alkotmány-szerű jogukat, minélfogva a' törvényhozásban részt vehetnek, az országgyűlésen már nem személyesen, hanem az ő személyeik helyett megjelenő, 's az ő kívánataikat előterjesztő nemes követeik által szokták gyakorolni. — Kiknek személyviselői tehát a' megyei követek országgyűléseinken? Csak azoké, kik az országgyűlésen megjelenhetésre alkotmány-szerű joggal és kötelességgel felruháztatvák, azaz: a' nemeseké; — azoké, kik nekik mind a' nemesek, mind az adózók ügyeiben útasítást adnak, azaz: a' nemeseké; — azoké, kik valamint őket küldötték, úgy ha az ő várakozásaiknak meg nem felelnek, vagy a' vett útasítástól eltérnek, vissza is hívhatják, azaz: a' nemeseké. E' szerint a' megyei követek az országgyűlésen egyedül csak az őket választó, küldő, és útasító nemeseknek lehetnek képviselői; a' nemtelenekre nézve pedig, kik a' törvényhozástól alkotmányilag eltiltatvák, a' törvényhozásnál csak úgy jelennek meg, mint az egész nemesség nevében fölöttök gyámkodó atyák, és szószóllók; kiket tehát constitutionalis következetességgel a' náloknál alább helyezett, és az országgyűlési köztanácskozásoktól eltiltott nemtelenek képviselőinek mondani nem lehet.

Már most figyelmet kérünk. Miután az 1790-kí országgyűlési fenidézett nyilatkozat a' megyei követeket az egyháziaknak is (a' másod rangúaknak; mert a' fő-rangúak különös királyi levelek által meghivattatván személyesen jelen voltak) képviselőikké teszi; ez által a' másod rangú egyháziaknak nemességét legvilágosbban bizonyítja; mert valljon miféle tárgyban teszi a' megyei követeket ezeknek képviselőikké? — A' legfontosb status-kérdési tárgyban, mellynek elhatározásánál a' nemteleneket — kiknek ahhoz szólniok nem lehet — semmi esetre nem képviselhették: t. i. miután a' vallási új törvénynek, melly ezen országgyűlésen alkottatott, a' jelenvolt clerus és a' catholicus nemeseknek egy része ellene mondott, és ezen ellenmondás a' törvénybe is iktattatott; a' jelenvolt evangelicus nemesek viszont ellenmondottak az egyháziak minden jogainak, 's ezen viszonti ellenmondásukat szintén a' törvénybe kérték iktattatni. — Új kérdés támadt már most a' Rendek között: ha valljon az evangelicusok viszonti ellenmondása elfogadható e, vagy sem (tehát valóságos status-kérdési tárgy forgott szőnyegen)? És ime, a' megyei követek oda nyilatkoztak, hogy emezeknek viszonti ellenmondását, egyéb okokon kívül, azért sem vélik elfogadhatónak, és törvénybe iktathatán-

dónak, mivel ők az egyházi rend képében (t. i. a' honn levő másod rangú egyháziakéban) is jelentek meg az országgyűlésen. — Nem lett volna e helytelen, sőt nevetséges ezen nyilatkozás, ha egy új törvény alkotásának, vagy módosításának tárgyában magukat a' nemtelenek képviselőivé mondták volna, kiknek illy tárgyakban alkotmány-szerűleg képviselői nem is lehettek? — Vagy ha a' képviselés alatt pusztá szószóllói szerepet értettek, nem volt volna e vastag következetlenség az evangelicusok vizonti ellenmondását csak azért el nem fogadni, mivel ők az egyházi rendnek is szószóllói? — Hiszen illy értelemben a' megyei követek nem csak a' nemtelen catholicusoknak, hanem a' nemtelen evangelicusoknak is köteles szószóllói. — — Miféle tekintetben voltak tehát a' megyei követek, a' fenforgó statuskérdési tárgyban képviselői a' jelen nem levő másod rendű egyháziaknak? — Felelet: mint valóságos országos nemeseknek; mert mint nemteleneknek alkotmány-szerűleg nem is lehettek.

16. §.

Ujabb időkben boldog emlékü I. Ferencz királyunk.

Megismerte a' cath. kisebb clerus országos nemességét boldog emlékü I. Ferencz, mostani kegyelmesen uralkodó koronás Fejedelmünknek atyja is 's vele együtt az egész nemzet; mert

midőn az 1805-ki országgyűlés alkalmával nemzetünk képviselői, a' fenyegető veszély elhárítása tekintetéből, őseinknek dicséretes példáját követvén, de Ő. Cs. kir. fő-herczogsége szeretve tisztelt Jósef Nádorunknak e' diaetát megnyitó szivreható beszédje által is buzdittatván ¹⁷⁾, országos felkelést határoztak volna, a' másod rendű egyháziakat nem csak az ország nemesei közé sorozták, de egyenesen azt rendelték, hogy nemeseknek tekintessenek: „*Plebani possessionati uti alii Regni Nobiles (t. i. gentilitia nobilitate gaudentes) tractentur: alii vero non possessionati, exceptis pauperioribus, juxta prudens Comitatum judicium cum concursu Dioecesanorum a proportionem proventuum suorum pro hac necessitate concurrent*“. Hogy a' szegényebb sorsú, de a' vagyonosabb lelkesekkel ugyan azon másod rangban levő egyháziakat azon nemességből, melly e' helyen a' tehetősnek tulajdonittatik, kizárni semmi esetre nem lehet, már magában értetődik; különben, minthogy a' püspöktől nyert investitura által a' legszegényebb segédlelkész is egyszerre „*possessionatus plebanus*“ lehet, az követ-

---

¹⁷⁾ 1. 1805: 4. bevezet.

keznék, hogy a' püspöktől, vagy ennek helyettesétől kiadott investitura is nemesít; mit constitutionalis jó lélekkel senki nem engedhet meg. De egyébként is a' másod rendű egyháziak között polgári rangra nézve törvényeink sehol sem tesznek különbséget; az egyházi törvényeknek pedig a' presbyter és presbyter között nem szabad tenni különbséget.

Megismerte a' másod rendű egyháziak országos nemességét az 1808-ki diaeta is; mert midőn ez alkalommal új nemesi felkelést (Insurrectiót) határozott, azon nemesi kötelesség teljesítésétől, melylyel a' nemesek, és azok, „*quos lex sub hac nomenclatione complectitur*“ tartoztak, a' másod rangú egyháziakat világos kivétel által és csak azon tekintetből kívánta felmenteni, mivel lelkipásztori hivatalaik betöltése végett *eorum praesentia in loco Officii semper inevitabilis est.* — Nem látjuk által okát, miért kellett vala őket ezen nemesi kötelességtől felmenteni, ha nemeseknek nem tekintettek, midőn efféle kötelességgel a' nemtelenek különben sem tartoznak.

Felhozzuk még boldog emlékü I. Ferencz királyunknak két rendbeli útasító határozatát, mely-

lyekben a' másod rangú egyháziak országos nemessége nem csak kétségtelenné tétetik, de azon néhány különczös szellemű megye megtámadása ellen, hol nem rég a' másod rangú egyháziak a' megyei tisztválasztás alkalmával gyakorlott szavazati jogtól eltiltatni rendeltettek, oltalmaztatik is: „25597. Illustris. etc. Ex incidenti querulosi in obversum publicae Comitatus Gömöriensis determinationis, gremialem Clerum suum conditione ignobilem ab exercitio juris suffragii in Sedibus Restauratoriis excludentis, per Praetitulatam D. vestram Altissimo loco formati Recursus, Regium hocce Consilium Locumtenentiale pro congruo notitiae statu dandum habet: antelatum Comitatum Gömöriensem cohaerenter ad tenores Benigni Decreti Aulici novissime isthic accepti, de positivo Altissimo Jussu Regio sub hodierno abhinc in viatum esse; ne Idem *gremialem suum, etsi nascendi conditione ignobilem Clerum Curatum* (az az: in cura animarum existentem), *qui dictamine Legum patriarum iisdem cum Nobilibus praerogativis gaudet*, ab influxu ad sedes Restaurato-

rias, et exercitio Juris suffragii dehinc quaqua ratione impediat. Datum ex Consilio R. L. H. Budae die 22 Mensis Octobris 1822. Illustris, plurimum Reverendae, Illustrissimae, ac Reverendissimae D. Vestrae ad officia paratus, paratissimi Josephus C. Brunszyk m. p. Jacobus Petrovics m. p.⁴. — És „20624. Admodum Reverende etc. Erga querimoniam Praetitulatae D. vestrae Altissimo loco positam, dignata est Sua Majestas Sacratissima clementer resolvere: quod Clerus Curatus, argumento Legum huic eadem cum Nobilibus praerogativas tribuentium ab exercitio Juris suffragii in Sedibus Restauratoriis, vel aliis publicis Comitatus Congregationibus excludi et impediri nequeat. Quae Benigna Resolutio Regia Praetitulatae D. Vestrae pro congrua notitia, et directione, de positivo Benigno Jussu Regio praesentibus nota redditur. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae die 12. Augusti 1823. celebrato. Praetitulatae D. Vestrae Benevolus ad officia parati

Stephanus Végh m. p. Jacobus Petrovics m. p.“¹⁸⁾ — Ugy hisszük, hogy midőn

¹⁸⁾ Hasonló tartalmú felsőbb határozat érkezett e' tárgyban már előbb is nemes Győr, és Nyitra megye Rendeihez: „Illustrissimi etc. Sua Majestas „Sacratissima quoad Clerum minorem gentilitia „Nobilitate haud gaudentem, in Comitatu hocce, „occasione Sedium Restauratoriarum a jure suffragandi exclusum, clementer resolvere dignata „est, *Eundem Clerum minorem etiam gentilitia „Nobilitate haud gaudentem, cum e remonstratio- „ne Praetitulatarum DD. vestrarum ddo. 14. Apr. „a. c. Nro. 465. nullatenus usus Clero minori ratione suffragiorum in Sede Restauratoria contrarius eveniat* (igen természetesen; minthogy a' fenteként való szavazás újabb idők követeléseinek „szüleménye), *a jure suffragii in repetitis Sedi- „bus Restauratoriis, removeri non posse, sed penes hucadusque praehabitu usum ultro quoque manutenendum esse. Datum ex Consilio R „L. H. Budae die 22. Julii 1817. celebrato*“. — És „9045. Cum Altissimo loco relatum habeatur, „Comitatum Nitriensem in Gen. Congregatione „30. Maji a. c. gremiali Curato Clero suo jus individualis suffragii, occasione proximius ibidem „celebrandae Sedis Restauratoriae denegasse; illudque nonnisi gremialibus V. Archi Diaconis nomine suo, tum Districtuum, et Parochis secus „progenie Nobilibus, aut honore Sedis Judriae

a' másod rangú egyháziakról (a' segédlelkészekről is, mint szintén a' clerus curatus tagjairól)

„Assessoris condecoratis, hisque etiam nonnisi
 „tunc, si praesentes fuerint addixisse: Consilio
 „huic R. L. committi, ut arbitraria hac Comitatus
 „determinatione generali eatenus per Regnum vi-
 „genti usui contraveniente, antelatum Comitatum
 „mox et indilate inviet; quo gremialis ejusdem
 „Curatus Clerus, sine distinctione (tehát úgy a'
 segédlelkész és lelkész, mint az alesperes vagy
 „kanonok) in Sedibus etiam Restauratoriis pari
 „cum reliqua Nobilitate jure depromendorum in-
 „dividualium suffragiorum irrestricté potiatur. Da-
 „tum in Imperiali Urbe Vienna Austriae, die 5.
 „Mensis Augusti Anno Domini 1820. Princeps Fran-
 „ciscus Koháry m. p. Alexander Névery m. p. ad
 „benignum S. C. R. A. M. mandatum C. Ale-
 „xander Nákó m. p.“. — Nemes Pest megye Ren-
 dei az 1820 e. tiszttűzés előtt szintén azt határoz-
 ták, hogy a' cath. segédlelkészek a' szavazati
 jogtól eltiltassanak, 's még a' rendes lelkészek
 is csak ezen egy alkalommal, 's minden további
 időkre jogkövetkeztetés nélkül szavazhassanak. De
 a' segédlelkészek e' határozatot, mint törvényes
 nemesi jogaikkal világosan ellenkezőt, fel sem
 vették; mert — miként hitelesen értesítve vagyunk,
 's miként a' mondott alkalommal jelenvolt szava-
 zók névsorából is látható — két segédlelkész is,
 többieknek jogait fentartandó, tettelesen szava-

világosan mondatik: „*qui dictamine Legum patriarcharum iisdem cum Nobilibus praerogativis gaudent*“ — azoknak országos nemességéről határozottabb bizonytságot tenni nem is lehet.

17. §.

Megismerték az alrendű egyháziak országos nemességét az igazság-szeretőbb protestansok, és leg-jelesb törvénytudóink.

Meg voltak arról győződve még maguk a' tudósb és igazságszeretőbb protestansok is: így öreg Heltai Gáspár evangelicus lelkész, később könyvnyomtató, többjeles munkák szerzője; Vörös Bálint nemes Bihar megye jegyzője, egyzersmind nagy-váradí főbíró; és ifjabb Heltai Gáspár könyvnyomtató, és kolosvár hítes jegyzője, kikről már feljebb (9. §.) emlékezzünk; — így Kövy „*Elementa Jurisprudentiae Hungaricae*“ című munkájában, az egyháziak pol-

---

zott. Nem háborgattattak azután a' segéd lelkészek ebbeli joguknak gyakorlásában egészen az 1841-ki tisztujítás előtti közgyűlésig. Ekkor szavazati joguk újra megtámadtatott; de ők — miként a' Nádori Protocollum 307. sz. alatt található védő okaikból kitetszik — a' megtámadásnak ez alkalommal is férfiasan ellentállottak.

gári állásáról szölván, ekképen fejezi ki magát:
 „59. l. *Ecclesiasticae personae faci-*
unt primum Statum Regni. Verum hoc
ad Jus Publicum Hungaricum perti-
net. Ceterum habent Jura, quae reliqui
Regni Nobiles, praeterquam quod Testi-
moniale Juramentum non deponant
corporale, verum tantum ad purita-
tem Conscientiae asseverant, quod
quidem 2-ae: 40. de solis Praelatis di-
cit, verum usus ad omnes Personas
Spirituales Catholicas extendit“ —;
 így *Czövek István* is, ki néhai Kelemen Imrének
 e' tárgyra vonatkozó, 's alább általunk is idé-
 zendő szavait ekképen fordítá¹⁹⁾): „Magyar
 Neméseknek neveztetnek: közönsé-
 gesen: 1-ör Az egész tisztelendő Pa-
 pi Rend“ — a' következő lapon pedig: „A'
 Magyar Nemesség, a' mai szokás sze-
 rint tekintvén azt: 1-ör Rendé vagy
 Státusé, melly bizonyos polgári Rend-
 hez úgy hozzá van köttetve, hogy valaki

---

¹⁹⁾ l. Magyar Hazai polg. magányos Törvényről irtt
 Tanítások, mellyeket Kelemen szerint magy. nyelv.
 készít. és kiad. Czövek István Pest 1822. Első K.
 140. l.

abba Rendbe törvényes úton és módon bevétetik, míg annak tagja lesz és marad, mind addig személyére nézve az Ország nemesi jussaival él, de úgy hogy azt, maradékaira, ha volnának, által nem szállíthatja. Illyen nemességgel éla' Magyar országi Tisztelendő Papi Rend, még pedig nem csak öszvefoglalva, hanem különösen és személy szerint is".

Megvoltak arról győződve hazánk legjelesb törvénytudói is, kik közül rövidség okáért csak hármat fogunk említeni: *Kelemen Imre* „*Institutiones Juris Hungarici Privati*“ című munkájában a' polgári nemességről általában értekezvén²⁰⁾, annak öt nemét különbözteti meg; 's az elsőről ekképen emlékezik: „*Nobilitas Hungarica hodierno usu spectato est: 1. o Status, quae certae Civium Classi ita est attributa, ut, quicumque in illam legitima auctoritate cooptatur, et donec ejusdem membrum esse perseverat, ratione personae suae nobilitate regni perfruatur, quin tamen hanc praerogativam in Suc-*

²⁰⁾ Instit. Jur. Hung. Priv. Edit. 2. Budae 1818. Lib. I. §. 164. p. 188.

cessores, si quos habet, etiam derivet. *Tali nobilitate gaudet Clerus* regni Hungariae, nec collective solum, sed *singulatim* quoque“. A' 182. §-ban pedig az egyháziak jogairól értekezvén, a' 4-k pont alatt ekképen szóll: „Jure Privato communi nobilitari, cum Ecclesiastici quoad suam personam sint *veri nobiles regni*, et eodem cum aliis jure, ac processu utantur. Istud per totas Institutiones nostras semet diffundit“. *Notabene*: A' praelatusok jogairól a' következő 184. 185. 186. §-kban különösen értekezik. — *Szlemenics Pál* „Elementa Juris Hungarici Judiciarii Civilis“ című munkájában, most említett Kelemen Imre példáját követvén, miután I. R. 55. §-ban az országos nemesség fogalmát meghatározza 's annak több nemeit előszámlálja, a' *Nobilitas Status Clericalis*-t is, — sensu 1. tt 2, 2. tt 11, 24, 44, 1723: a. 10. §. 7, 1805: a. 1. §. 6, 7, 8, — oda sorozza²¹⁾. És valljon mi által szereztetik szerinte ezen Nobilitas Status Clericalis? — „per Susceptionem sacri ordinis, religiosamve professionem²²⁾“.—

---

²¹⁾ Element. Jur. Hung. Judic. Civ. I. K. §. 55. p. 69.

²²⁾ I. ugyan ott §. 56.

Kiket ért tehát a' Clerus alatt? — „Personarum Ecclesiasticarum, aut Spirituum, veluti 1715: a. 16. §. 1. compellat, Venerabilis Cleri nomine veniunt cives regni Hungariae, qui vi legitimaie ordinationis ministerium, gubernationem, ceterasque functiones sacras in Ecclesia Catholica obeunt²³⁾. — Dixi in Ecclesia Catholica; jura

---

²³⁾ Az egyháziaknak országos nemessége tehát magyar hazánkban a susceptione sacrorum ordinum veszi eredetét; 's ebben Szlemenicsnek tökéletes igazsága vagyon: mert miután a' prépostoknak és apátoknak — még a' tiszteletbelieknek is — országos nemességét senki nem tagadhatja; vajjon mi által nemesítettnek meg azon prépostok és apátok, kik mind javadalmokat, mind címjőket nem a' koronás királytól, hanem más nemes családoktól nyerik, mint p. o. a' csatári, hahóthi, jáki, péczöli apátok, vagy a' kismartonvári, felső-eörsi, rátóthi, és vágh-ujhelyi prépostok? — Hiszen magyar hazánkban a' koronás királyon kívül senki egyéb nem nemesíthet; a' koronás királytól pedig ők sem javadalmat, sem címet nem nyernek. És ime még is az 1662: 5. öket nemeseknek nyilatkoztatja. — Mi által lehetnek tehát országos nemesek, hanemha per susceptionem sacrorum ordinum?

etenim et immunitates quas leges nostrae Personis Ecclesiasticis tribuunt, ad aliarum Religionum Ministros non pertinent²⁴⁾“. E' szavakhoz még következő jegyzéket függeszt: „Personae Ecclesiasticae universim quidem Jure Hung. Civili Judiciario Communi Nobilitari, velut ad personam suam *veri Regni Nobiles* utuntur; deprehenduntur tamen in legibus nostris etiam talia quae-piam jura, in quibus a Nobilitate Seculari differunt; atque ista earum jura (t. i. quibus ne seculares quidem nobiles gaudent) objectum hujus Capitis constituunt“. — *Notabene*: a' praelatusok jogairól 66. 67. 68. §. szintén különösen értekezik. — *Frank Ignác* „Principia Juris Civilis Hungarici“ című munkájában az egyháziakról (másod rangúakról) röviden értekezőn, azoknak polgári állásáról csak azt jegyzi meg, hogy törvényeink szerint a' nemesekhez hasonlóknak, 's ugyan azon szabadságokkal és kiváltságokkal felruházottaknak ismertetnek: „Jure nostro personae ecclesiasticae nobilibus aequiparantur; easdem cum illis praero-

²⁴⁾ I. Szlemenics idézett munk. 64. §.

gativas et immunitates habent; a quavis conditionaria servitute, a collectis, datis, teloniis, tricesimis, et a militum hospitibus exempti, tantum insurrectione decreta, militibus vel subsidiis praestandis, conferre tenentur (igen természetesen; mert ha nemeseknek tartatnak, akkor nemesi kötelelességekkel is tartoznak) ²⁵⁾ “. A többi törvénytudókat nem említjük, közülök a jelesbekkel megelégedvén.

Egyedül csak a törvénykönyvhez csatolt Cynosurara kívánunk még hivatkozni; melyet hogy néhai Horváth János szavaival éljünk ²⁶⁾, Telegdy Miklós pécsi püspök kezdett; Mossóczy Zachariás nyitrai püspök megöregbitett; Sámbocki János 1581. Bécsben kinyomtattatott; Kittonich János Directio Methodica című tudós munkájában hasznolt; Szeleffarnosi Bodó Lajos 1636. eszt. az újabb Decretumokkal meggazdagított; Aszalai István ítélő-mester újra szemügyre vévén, illy cím alatt: „Index seu Compendium O. T. et Gen. Decreti, Constitutionumque I. R. Ung. ac Partium ei-

²⁵⁾ Frank Princ. Jur. Civ. Hung. Tom. I. §. 61. p. 88.

²⁶⁾ Hieromiz. és Dikeoph. Lev. 103. l.

dem adnexarum“ jobb rendbe szerkesztetett, és „quod per Patvarias (ut nostri ajunt) Tribunaliaque, in MS. non absque fructu circumferebatur. . . . in dicundo Jure adhibere; tum etiam, adusque An. 1687. Decretum nempe Leopoldi Imp. et Reg. ultimum per suos continuari; demum typis Tyrnaviensibus transscribi, Inclytisque Regni Statibus offerri jussit“. Mellyhez utóbb a' többi Decretumok foglalatja is hasonló gondossággal hozzá adatott (Bipartita Cynosura Universi Juris Ungarici Jaurini 1749. Praef.). — Ezen Cynosuraban az *Ecclesiastici* nevezet után következőket: olvasunk: „Sub quo nomine; et Archi-Episcopi, Praelati, Episcopi, Abbates, aliaeque Personae Spirituales, et Regulares (valljon kik lehetnek ezen *aliae personae Spirituales*; hiszen a' fő rangúak már mind előszámláltattak?) comprehenduntur . . . . Omnesque, ratione Bonorum Temporalium, aliorumque negotiorum, in litem coram competente Judice attrahi possunt . . . . Et litigantium, cum saecularibus multa aequalis . . . . Ecclesiasticorum, cum saecularibus Nobilibus libertas aequalis (tehát nem kisebb) 's a' t.“.

Már most ennyi megezáfolthatlan világos adatok után felszóllitunk minden igaz magyart, legyen bár akár catholicus, akár protestans, mindig, csak nemzetünk alkotmányát ismerje 's az igazságot szeresse, feleljen helyettünk: valljon nem alkotmányos ősi institutio e hazánkban a' másod rangú catholicus egyháziak országos nemessége? — Vagy hozzon fel annyi, olly fontos, és olly hiteles adatokat azoknak országos nemessége ellen, mint mi a' mellett már eddig is felhordánk! — Mi szívesen engedjük magunkat meggyőzetni, ha tévedésünkről felvilágosíttatandunk; de uraim, okokat kívánunk; okokat, 's pedig fontosakat; mert azon néhány egyes nemes megye anticonstitutionalis iránya, hol a' 16-k században kiütött vallás-rombolási szellem — melly az ősi vallás intézeteinek sirjára ma inkább szeretne győztes zászlót tűzni, mint holnap — fanyar gyümölcsseit már érlelni kezdi ²⁷⁾, a' fenálló

---

²⁷⁾ Nehogy szavaink ingerültségből, vagy épen vallási türelmetlenségből származottaknak láttassanak, kötelességünknek ismerjük világosan kimondani, miképen mi a' vallás - rombolási szellem alatt kórán sem a' protestantismus irányát kívánjuk értve lenni. Mi e' két fogalmat egymástól végetlen mértékben tartjuk különbözőnek. Meggyőződésünk sze-

törvényeknek, és általános törvényes gyakorlatnak általellenében, sem előttünk, sem az alkot-

rint valamint a' catholicismus, ugy a' protestantismus is, miként az a' mondott század elején keletkezett, a' vallási positivitást tiszteletben tartotta, 's még most is abban tartja; csak hogy amaz a' catholica szentegyház minden dogmáira terjeszkedve, ez pedig némellyekre szorítkozva; alaposan e, vagy sem? ez most ide nem tartozik. — Igen jól tudjuk azt is, hogy valamint a' catholicusok között sokan találkoznak, kik belsőkép protestansok, ugy sokan a' protestansok között is, kik belsőkép catholicusok. De sem ezeket, sem amazokat vallásrombolóknak nem nevezhetjük, ha belsőkép, lelkiileg, erkölcsileg akár egyikhez, akár másikhöz valósággal ragaszkodnak; mivel az ősi vallás dogmáit, positivitasait, általában, vagy némellyekre szorítkozva, mind ezek, mind amazok hiszik és tisztelik. — Ámde találkoznak mind a' catholicusok mind a' protestansok között olyanok is, kik tulajdonképen sem egyik, sem másik egyházhoz nem tartoznak; kik vallás és vallás között belső érdemre nézve különbséget nem ismernek; kik a' vallásból minden positiv hittanokat száműzni, 's azoknak hirdetőit gyanúsíttatni, és minden tekintetből kivetköztetni szeretnék. Hogy ezek az ősi vallás intézeteinek sirjára ma inkább szeretnének győztes zászlót tűzni, mint holnap, kétséget sem szenved.

mányához hiven ragaszkodó bár ki egyéb előtt nem túlnyomó, de csak elegendő auctoritással, tekintettel sem bírhat²⁸⁾.

²⁸⁾ Tiszteljük mi hazánk municipalis szerkezetében a' megyei hatóságokat; mert ha alkotmányunknak 's ezzel együtt nemzetiségünknek 800 esztendő lefolyása alatt, ezer meg ezer mostoha viszontagságok közötti fenmaradását ha nem egyedül is, de főleg ezen szerkezetnek tulajdonítjuk, alig fogunk hibázni. Azonban meg vagyunk győződve, hogy az egyes megyék municipalis hatáskörének is van demarkationalis vonala, mellyen *innen* minden egyes megye az ő belszükségei iránt szabadon intézkedhetik; de mellyen *túl* terjednie nem szabad. Nehéz ugyan ezen demarkationalis vonalat positive meghatározni, 's azért nehéz meghatározni azt is, mi legyen azon *innen*, az az: a' megye municipalis hatásköréhez tartozó, mint-hogy a' megye belszükségei időről időre változhatnak, kevesbedhetnek, vagy szaporodhatnak; de azért még is positivus határozottsággal mondhatjuk, hogy a' fenálló törvények, a' törvényes gyakorlat, és azon ősi institutiok elleni intézkedés, mellyek vagy a' törvényhozó hatalom, vagy a' törvényes fejedelem alkotmányyszerű jogának gyakorlása által jöttek létre, az egyes megyék municipalis hatáskörének demarkationalis vonalán minden esetre túl terjed. 'S így valamint a' nemesség, úgy a' nemességtől megfosztás sem tar-

Azonban, hogy a' másod rangú egyháziak országos nemessége iránt semmi legcsekélyebb kétségnek se engedjünk helyet, még a' felhordott általános okok mellett sem kívánunk megnyugodni, hanem megfogjuk vizsgálni a' nevezett egyháziak országos nemességét — specialissime — annak politikai életnyilatkozásaiban.

---

tozhatik egyes megyei hatóságok jogai körébe. Ha tehát ezen alkotmányszabta vonalon némelly municipiumok túl lépnek, lehet e ezen törekedést egyébnek mint anticonstitutionalis iránynak nevezni? — nem *arbitraria determination*nak nevezte e azt már boldog emlékü I. Ferencz koronás királyunk is (l. feljebb 16. §. jegyzékben)? — hatalmunkban áll e a' generalis eatenus per Regnum vigenti usui contraveniens határozatot (l. ugyan ott) alkotmányszerűnek mondani? — nem szabad e, sőt nem polgári kötelességünk e épen azért, mivel az alkotmányszerű municipalításoknak forró tisztelői vagyunk, a' municipalis hatáskörből ki lépésekre nemzetünket figyelmeztetni, 's a' megtámadott alkotmányszerű jogot egész nemzetünk szeme előtt férfiasan védelmezni??

III. R É S Z.

A' másod rangú egyháziak országos nemessége, politikai életnyilatkozásaiban.

18. §.

Törvényes idézés és megítélés nélkül személyeikben le nem tartóztathatnak.

Az országos világi nemesek nemessége nyilatkozik a' nemesi szabadságok, kötelességek, jogok, és kiváltságok gyakorlásában 's használásában És ime ezekben nyilatkozik a' másod rangú egyháziak országos nemessége is: mert

I. Ha csak meg nem idéztetnek, és törvényes rend szerint meg nem ítéltetnek, senki kérésére vagy sürgetésére személyeikben le nem tartóztathatnak, szint a' szerint mint a' világi ne-

mesek. — Nem akarjuk mi itt azon történeti valóságot emliteni, miszerint első apostoli királyaink a' régi keresztény császárok példáját követvén ¹⁾, az egyházi rend iránti tiszteletből, annak minden tagjait nem csak a' világi bíróság alul kivették, és mindennemű ügyeikben tulajdon egyházi előljáróik ítélete alá rendelték, hanem a' világiakat még az ellenök való bizonyágtételtől is egyenesen eltiltották ²⁾, bár ez által az egyháziaknak a' világiak fölötti polgári felsőbbbsége nyilván megismertetik, 's így közvetve az is bizonyossá tétetik, hogy valamint a' többi nemese-
ket, úgy őket is csak rendes megidézés után lehetett ítélet alá vonni. Inkább világos adatokat kívánunk felhordani, mellyek a' kérdéses tárgyra nézve hiteles tanubizonyságok gyanánt szolgálhatnak. Hogy az egyházi rend tagjai az ő polgári,

---

¹⁾ I. Bingham Orig. Eccl. Vol. II. Halae 1725. 218. l.- és Van Espen Jus Eccl. Univ. Tom VII. 198. l.

²⁾ Sz. Istv. II. K. 3 f. „Testimonium Laici adversus Clericum nemo recipiat, nemo etiam quemlibet Clericum in publico, nisi in Ecclesia examinare prae-sumat“ — mivel — „Testamentum sempiternum statuit illis Deus, eosque segregavit ab hominibus, et sui nominis atque sanctitatis fecit participes, et ab hominibus interdixit reprehendendos esse.“
Sz. Istv. I. K. 3. f.

szeniélyes, vagy akár minemű ügyeikben, szint a' szerint mint a' világi nemesek, egyedül csak rendes megidézés után kerülhettek bírói ítélet alá, bizonyítja sz. Lászl. III. K. 25. f. „Possit Judex sigillum suum mittere super quoscunque, exceptis Presbyteris, et Clericis, nec non comitibus³⁾“. Mivel tehát a' nemesek bírāja a' presbytereket, clericusokat, és comeseket maga hatósága elibe nem idézhette (mert sigillum mittere, anyit tesz mint idézni), mint egyéb országos nemeseket, önként következik, hogy e' törvény értelme szerint a' presbyterek, clericusok, és comesek már kevesebbek semmi esetre nem lehettek, mint a' többi világi nemesek; következőleg ha ezek előbbi megidézés nélkül meg nem ítéltethettek, annál kevésbé lehetett előbbi megidézés nélkül ítélet alá vonattatni azoknak, kiket a' polgári törvény tekintetők kiméleése végett még a' nemesi bíróság alul is kiemelt. Bizonyítja ezt Kálm. I. K. 5. és 6. f. hol ezeket olvassuk: „*De Citationibus Presbyterorum. Cap. 5. Episcoporum, et Comitum Capellani, vel reliquorum; per sigillum Episcopi, ad causandum cogantur. De Citationibus Presbyterorum, et*

---

³⁾ Ezen kivétel okát láthatjuk Kálm. I. K. 9. f.

Laicorum contra se se. Cap. 6. Si vero Clericus causam habet cum Laico; per Judicis sigillum Laicus cogatur; si vero Laicus habet causam cum Clerico, per sigillum Episcopi, vel Archi-Episcopi, Clericus cogatur, ab eisque, tamquam Judice suo, examinentur“. Ha az alrendű egyháziak előbbi megidézés és törvényes rendszerinti megítélés nélkül valakinek kérésére vagy sürgetésére személyeikben letartóztathatnának, mi szükség volt akkor az ő megidéztetésök módjára nézve országos törvényeket alkotni?

Ezen törvények lelke szerint II. András is, midőn a' magyar nemesség szabadságait biztosító, 1222-ben kiadott arany pecsétetes levelének 2-k czikkében rendeli: hogy senki előbbi megidézés és bírói megítélés nélkül akár a' királyi Főlség akár más hatalmasok által le ne tartóztathassék, az alrendű egyháziakat is belefoglalta; mert a' mondott alkalommal költ 's az egyházi rend szabadságainak biztosítása végett különösen is kiadott arany pecsétetes királyi levelében (mellyet feljebb — 13. §. majd egész terjedésében közlöttünk) többi között ez foglaltatik: „Nos itaque .... omnibus in Regno nostro constitutis Sacerdotibus, Diaconis, Subdiaconis 's a' t. talem ac

tantam, auctoritate Regia conferimus libertatem: ut si quispiam Laicorum ex his aliquem sive de possessorio, seu de furto, seu de terris, seu quocunque alio actionis titulo praesumserit ad Judicem trahere secularem; ipse laicus eo ipso suae causae praejudicium faciat 'sa't.'
Causam coram Judice agere, annyit tesz, mint a' bírói hatóság elibe terjesztett ügyek fölött törvénykezni; igen de az efféle törvénykezést mind az említett 1222: 2. mind pedig a' honi törvénykezés praxisa szerint a' bíró általi megidéztetésnek kellett megelőznie; következőleg, ha az egyháziakkal az illető bíróság előtt, t. i. coram Prae-latis Ordini Clericatus deputatis, Archiepiscopis, Episcopis, Praepositis, Archidiaconis seu Decanis, vel quibuslibet aliis Ecclesiasticis Judicibus, a' világi nemesek szint a' szerint törvénykezhettek, mint ők a' világi bíróság előtt a' világi nemesekkel, szükségkép következik, hogy valamint ezeknek, ugy azoknak is — mielőtt megítéltetnének és büntetés alá vonattatnának — előbb megkellett idéztetniök.

Bizonyítja e' törvényes gyakorlatot az egyháziakra nézve II. Lajos királynak azon diplomaticus levele, mellyet a' Somogy vmegyei lelké-

szek és a' veszprémi káptalan között fenforgó tized - negyed iránti pörben, 1516. e. kiadott⁴⁾); mellyben „Nicolaus Lector, et Paulus de Rajk, Canonici dictae Ecclesiae Veszprimiensis, in ipsorum, et ejusdem Capituli Ecclesiae Veszprimiensis nomine“ úgy nyilatkoznak, hogy ámbár „idem Capitulum Eccl. Veszprim. *nulla legitima Evocatione mediante, prout hujus Regni nostri consuetudo requireret*, de partibus ad praemissa evocatum fuisset; Quapropter licet nec praescripti Actores causam eandem (mellyben már egyszer végítélet is hoztatott prosequi possent, 'sa't.". Ha az országos gyakorlat a' király bírósága előtt törvénykező felpörös lelkészekről meg kívánta, hogy az alpörös káptalant törvényes megidézés nélkül ne háborgassák, bizonyosan ezen országos gyakorlatnak ő reájok nézve is kellett állni; minthogy törvényeinknél fogva csak az idézhet, főkép a' a' király bírósága elébe, ki viszont idéztethetik.

Tovább, Verbőczy I: 12. ezeket olvassuk:
„.... ideo omnes viri Ecclesiastici cu-

⁴⁾ Egész kiterjedésében olvashatni e' jeles pört az 1824. Egyh. Ért. I. kötetében.

juscunque ordinis: gradus, ac dignitatis existant (tehát akár fő akár alrendűek) qui in hoc Regno Hungariae castra, castella, fortalitia, civitates, oppida, villas, possessiones et praedia, vel etiam alia quaecunque jura possessionaria gubernant, et possident (tehát etiam jura possessionaria parochialia) non obstante, dignitatis, et exemptionis eorum praerogativa, et libertate (privilegio fori) ... ratione hujusmodi bonorum temporalium, quae possident, quorumlibet etiam actuum potentiariorum, ac aliorum negotiorum inde emergentium; in praesentiam quorumlibet Judicum regni ordinariorum, ab eorum adversariis... in causam libere conveniri, et attrahi possunt: Coram quibus, more aliorum secularium respondere, juriq[ue] stare tenentur“. Ha more aliorum secularium (természetesen nobilium, mert a' nemtelenekről e' helyen nincs szó) tenentur juri stare, akkor bizonyosan valamint a' többi nemesek, úgy ők is csak előbbi meg idézés után tartoznak a' bíró előtt megjelenni. — 'S ez oka, hogy az 1723: 5. „de speciali Nobilitatis Praerogativa értekezvén ezen jogot nem csak a' született neme-

sekre, hanem mind azokra terjeszti, kik ha nem született nemesek is, de nemesi ranggal felruházattvák (mint p. o. az egyháziak) *Neve ullus nobilitari praerogativa gaudens, non citatus, nec debito Juris ordine convictus, in Persona, aut bonis suis, quoquomodo damnificetur*“. E' nemesi szabadságra nézve tehát az alrendű egyháziak és világi nemesek között, kiket Verböczy ⁵⁾ együtt véve „*nobiles tam spirituales, quam seculares*“ nevezettel emlit, semmi különbséget nem látunk.

Ha azt mondod, hogy az 1514: 60. egyenesen ellenkezőt bizonyít, mivel e' helyen megengedtetik, hogy az alrendű egyháziak minden előre bocsátott idézés és megmarasztalás nélkül tulajdon személyeikben, paraszti kezek által is tartóztathassanak, megkötöztethessenek, 's a' főesperesek által tömlöztöztethessenek; sőt ha az alesperes az elfogott egyházi személyt átvenni nem akarná, maga is a' fő vagy alispán által elfogathassék, és az egyházi előljáróságnak kötözve átadathassék; akkor barátom, következő kérdésekre figyelmeztetünk a) mi időben volt a' paraszt lázadás? — felelet: 1514-ben; — b) mikor ho-

---

⁵⁾ II: 11.

zatott az említett t. czikk? — felelet: 1514-ben tehát ugyan azon évben; c) miféle egyháziak ellen volt e' törvény irányozva? — felelet: olyanok ellen, kik az egyházi rendet jellemző szelidségből kivetközvéen, béke idején fegyvert viseltek; — d) miért volt ellenök irányozva? — felelet: azért, mivel a' paraszt lázadásban valamint némelly nemesek ⁶⁾), ugy némelly egyháziak is részt vettek ⁷⁾); — e) vannak e esetek,

⁶⁾ l. 1514: 35.

⁷⁾ l. Pray Hist. Reg. Hung. II. R. 559's k. l. „Interea Strigoniensis Archi-Episcopus Roma reversus, nihil subsidiorum, praeter facultatem promulgandi per regnum cruciatam expeditionem (a' törökök ellen), retulit. Re in consultationem, praesente rege, adducta, variis sententiis, an, recens initis cum Selimo induciis, e re publica esset, expeditionem promulgare, disceptatum est.... Disceptantibus intercessit Stephanus Telegdius, qui, quod aera-rio regio praefectus esset, et proventuum rationes haberet in numerato, eosque gerendo bello non sufficere videret, promulgationem bullae cruciatuae magnopere disvasit. . . . vicere tamen alii, et, bulla promulgata, quaestio de duce, qui cruciatuae militiae praesset, orta est. Forte fortuna Georgius Dosa ex Sicularum Transylvanicis ortus, qui nuper, singulari certamine, Alim Epirotam ad Belgradum vicerat, Budam, fortitudinis suae praemium po-

mellyekben a' közjó és igazság tekintetéből, ugyan ezen sarkszabadság olykor a' világi nemesekre nézve is megszorított volna? — felelet: vannak; nevezetesen, ugyan azon eszten-dei 33. t. czikk; mellynek 3. és 4-§ában ezt olvassuk: „*Praeterea de Nobilibus quoque illis, qui rusticis in ipsorum praemissa tumultuaria insurrectione ad-*

---

stulaturus venit, hic idoneus, qui ceteris praeficeretur, visus est, dataque ei facultas, ut, qui armis apti reperirentur, hos militiae cruciatae auctoraret. Didita fama, facile quadraginta hominum millia, inter quos et sacerdotes praecoci religionis studio abrepti fuere, in Pestano agro, alibi-que, ductoribus arbitrio suo delectis (ezek között Dosán kívül voltak: Bagos Ferencz, Aszalói Kecs-kés Tamás, és Megyezői Mészáros Lőrincz), confluxerant, brevique haec concursatio, per Comitatus, velut contagio quaedam propagata, plerisque suspicionem ingessit, ne non vulgus, aliud, quam praeferret, forte moliretur. Frustra archiepiscopus, diditis per provincias litteris, immodicum fervorem temperare, frustra domini suos minis, et vi adhibita domum compellere satagebant, tanto magis numerus augeri, et arma, quae barbaris opponenda erant, in dominos conversa, quod Regi solum, non item dominis, se subjectos esse, sparsis in vulgum litteris, jactarent sa't.“

haeserunt; et partem illorum tenuerunt; cum eisque participaverunt; veritatem pariter inquirant (t. i. Vice-Comites, Iudices Nobilium, et duodecim electi jurati): et eos omnes, qui culpabiles inventi fuerint, in regestum similiter inscribant (mellyben az 1. §. értelme szerint, a' vétkes nemtelenek nevei rendeltettek feljegyeztetni); atque sub eorum sigillis Regiae Majestati mittant: Ut tandem juxta seriem hujusmodi regesti (tehát: non citati, non juris ordine convicti, hanem csak juxta seriem regesti), illi tamquam proscripti, omnibus eorum bonis et juribus possessionariis destituantur 's'a't.'. — Hasonló megszorítására találunk e' nemesi sarkszabadságnak I: 9. 2. §. melly szerint az előszámlált vétési esetekben az országos nemes paraszti kézzel is letartóztathatik; — tovább: az 1471: 2. — 1486: 33. — 1545: 44. — 1554: 20. — 1598: 31. — 1599: 36. 's'a't.'. — Ezeknek megfontolása után, úgy hisszük, önként elfogsz hallgatni.

19. §.

Polgárilag csak a' koronás királyt ismerik uroknak.

II. Az alrendű egyháziak, a' törvényes koronás fejedelmen kívül, polgárilag senkinek nincsenek alá vetve, és pusztá vádra, törvényes út's kihallgattatás mellőzésével, személyeikben és jogaikban, rendszerint még a' fejedelem által sem gátoltathatnak; szint a' szerint, mint a' világi nemesek.

Miután apostoli királyainkban mind az egyházi ⁸⁾, mind a' világi törvények ⁹⁾, a' catholica szentegyháznak fő-védőjét (summum patronum et advocatum Ecclesiae) tisztelik, 's az egyházi beneficiumok iránt intézkedhetési jogot is reájok ruházzák ¹⁰⁾; önként következik, hogy az egyházi rend tagjainak szintén nem más, hanem egyedül csak apostoli királyunk lehet fővédője. Gyakorolták is koronás fejedelmeink ezen fő védői jogot nem csak a' nagyobb, hanem kisebb rendű egyháziakra nézve is minden időben; mert ám-

---

⁸⁾ I. Acta Conc. Constant. Harduinnál.

⁹⁾ I: 11.

¹⁰⁾ I: 11. — 1498: 67. §. 1. 2.

bár irántoki kedvezésből — főleg hajdan — majdnem minden ügyeiket egyházi előjárók által rendelték ítéltetni; de a' fő felügyelési jogol maguknak még is mindenkor fentartották; sőt a' birtok és vagyonbeli ügyekben maguknak a' bíraskodást világos rendeletek által is kikötötték¹¹⁾. Innét: ha az egyházi alpörös, vagy a' világi felpörös, az egyházi előjáróság által akár

---

¹¹⁾ II. András azon királyi levelében, melyet 1233. e. az apostoli sz. szék követéhez Jakab Prenesti püspökhöz küldött: „Item volumus, et consentimus, quod Clerici et personae Ecclesiasticae respondeant, et convenientur coram Ecclesiastico Iudice super omnibus, *exceptis Iudiciis terrarum*, de quibus volumus, ut tam per Vos, Domine Legate, quam per Nos consulatur Dominus Papa, expressis eidem circumstantiis facti, in quibus Circumstantiis, inter alia exprimatur, quod Vos a Praelatis Ungariae percepistis, quod *Judicia Terrarum Ecclesiarum, et terrarum Clericorum semper consueverint agitari, et terminari per Reges Ungariae*, quicunque pro tempore exstiterunt, et quod a Praelatis Ungariae percepistis, quod si *Judicia Terrarum Ecclesiasticarum subtraherentur a Nostro Iudicio* damnosum esset Ecclesiis plurimum et periculosum, quia per haec multa de Jure Ecclesiastico possent deperire“. I. Kovachich után Dikeoph. és Hieromiz. Lev. 94. 1.

személyes, akár polgári, vagy akár minemű ügyben hozott ítéletén nem nyugodott meg, mind kettőnek hatalmában állott az ügyet a' koronás király elébe vinni; mint a' kit polgári tekintetben mindketten egyedüli uroknak ismertek. „In Hungaria et Austria praxis obtinet, ut querelae contra rectores ecclesiasticos in causis disciplinariis interponendae, ad consistorium Episcopale deferantur, tumque solum, si quis fundamentum habeat de negligentia, aut injusta agendi ratione consistorii conquerendi, eadem querelae ad Imperantem civilem, aut ejus Tribunalia deferantur¹²⁾“. Így a' Somogy vmegyei lelkészek azon pört, melyet a' tized negyed el-foglalása végett a' Veszprémi káptalan ellen támasztottak, egyenesen Zsigmond, Mátyás, Ulászló, Lajos királyok elébe; a' másik pört pedig, melyet később ugyan Somogy vmegye lelkészei a' régi nyolczad megtagadása miatt a' sz. Mártoni apát ellen támasztottak, VI. Károl Cs. 's magyar király elébe vitték; melyekben az előszámlált koronás fejedelmek csakugyan bíráskodtak is. — Ez volt oka, hogy az 1112. e. tartott esztergami nemzeti zsinat is a' magyar egyháziaknak ebbeli al-

---

¹²⁾ 1. Enchirid. Jur. Eccl. Nicol. Joan. Cherier Tom. I. §. 299. — 349. I.

kotmányszerű nemesi jogát nem gátolhatván, csak azt határozta (Can. 25) hogy senki a' püspök bíróságát elmellőzni ne merészelje (t. i. mint első ítélő hatóságot). E' szerint tehát, valamint a' világi nemesek, úgy az alrangú egyháziak is, polgári tekintetben senkit mást, hanem egyedül csak a' koronás fejedelmet ismerik uroknak; és törvényes út vagy kihallgattatás mellőzésével személyeikben 's jogaikban *rendszerint* még ő általa sem gátoltathatnak: mert legyen bár valaki a' csalóközi, vagy Árva vmegyei legnyomorultabb egyházi beneficiumra investálva, attól őt többé törvényes út mellőzésével sem egyházi sem világi fejedelem meg nem foszthatja.

20. §.

Törvényes jogaikkal és jövedelmeikkel szabadon élhetnek 's rendelkezhetnek, mert a) javaikat olly joggal bírják, mint a' világi nemesek.

Az alrendű egyháziak törvényes jogaikkal és jövedelmeikkel szabadon élhetnek 's rendelkezhetnek szint a' szerint, mint a' világi nemesek. Mert a) javaikat nem kegyelemből, hanem világos honi törvények rendeletéből, tehát ugyan azon joggal bírják, mellyel övéiket a' világi nemes családok. — Kitetszik ez az egyházi benefi-

ciumok (értjük a' kisebbeket) alapításának 's eredetének körülményeiből, mellyekről ha egyéb adatink nem volnának is, már sz. István törvényeiben elég felvilágosítást találunk. — Ki a' kisebb egyházi beneficiumokat — már monarchiánk bölcsőjében — következő törvény által alapítá: „*Decem villae Ecclesiam aedificent, quam duabus mansionibus, totidem Mancipiis dotent, equo et jumento, sex bobus, et duabus vaccis, tringinta quatuor minutis bestiis*“. Sz. Istv. II. K. 34, f. ¹³); mellyet sz. László is megerősített I. K.

- ¹³) Még most is találhatni némelly egyházi megyékben olly parochiákat mellyeknek terjedése nagyobb tért foglal el, mint hazánk kisebb vármegyéi. — Ilyen például a' Szathmári püspökmegyei névkönyvében látható munkácsi, vagy az erdélyiben a' fogarasi, hátzegi, illyei, kidei, csicsó-keresztúri, naszódi, köhalmi, 's a. t. parochia; mellyekben egy lelkész gondviselésére, pusztákkal, majorokkal, és vendégszállásokkal egyetemben 44 — 58 60—90—140, 's közöttök több 10—15—20—24, órányi távolságra fekvő helységek vannak bizva. E' roppant terjedés volt oka, hogy hajdan — miként a' régi oklevelek tanusítják — a' *parochia* nem csak lelkészi hatóságot, hanem vármegyét is jelentett; innét van, hogy régi törvényeikben a' vármegye Ispánját legtöbbször *Comes Parochianus*nak látjuk neveztetni.

5 f. — Később a' hivek száma szaporodván, 's így tiz falunak egy szentegyház és egy lelkész elég nem levén, szükség volt kisebb szentegyházakat, vagy kápolnákat építeni, 's azok mellé segédlelkészeket rendelni, kik majd „Capellarium“ majd szintazonkép mint a' lelkészek „Ecclesiarum Rectores“ nevezettel jeleltettek ¹⁴⁾, 's nem voltak egyebek, mint a' mostani segédlelkészek vagy káplánok. — Hogy sz. István törvényeinek lelke szerint, ezek csak ugy mint a' rendes lelkészek, nem bizonytalan, hanem bizonyos állandó jöszágra voltak investálva, onnét is kitetszik, mivel a' Kálmán alatt tartott esztergami zsinat végzése szerint sem szentegyház vagy kápolna elegendő jegyjöszág és földek hijjával be nem szenteltetett (Cap. 17), sem pedig előre meghatározott illendő tartás nélkül egyházi személy ahhoz nem rendeltetett (Cap. 18). 'S ezen javakat és adományokat az egyháziak — kivévén az elidegenítést, mellyet törvényeink a' világi ösi jöszágokra nézve is tiltanak ¹⁵⁾ — a' legteljesebb

---

¹⁴⁾ 1. feljebb 7. 8. §. — és 1486: 10. — 1537: 17. — 1545: 23. — 1546: 7. — 1596: 10. — 1598: 15. 's a' t.

¹⁵⁾ „Libera disponendi de rebus suis potestas est praecipuum fere proprietatis indicium, sed non es-

földes úri joggal használhatták ¹⁶⁾; mert a' ki mit egyszer a' szentegyháznak, vagy egyháziaknak

sentia: Indicium inquam, quia nemo de aliorum re, sed de propria solum disponere libere, et iuste poterit; non tamen essentia; nam nec pupillus de haereditate sua, nec Rex de Coronae suae, nec majorennis de majoratus bonis, nec Nobilis in Hungaria de aviticis, nisi in exceptis lege casibus, nec ultimus deficiens in praejudicium fisci libere, ea nimirum abalienando disponere poterit: quis tamen eorum proprietatem in dubium vocaverit? Est nempe bona abalienandi inactivitas, quaedam Dominii restrictio in favorem possessoris, vel alterius; jus ad illa remotum habentis, lege inducta: ut perennius conservetur, quod possidetur: non vero amittatur, quod habetur. Est inventa ad solidandum, non ad infrigendum jus proprietatis, et possessorii. Quid enim cuique tam proprium quam quod ex ipsa juris dispositione ita eidem adhaeret, ut nullo casu amitti possit? Hoc munimento et lege abalienationem prohibente, eguerunt cumprimis bona ecclesiastica; qua sive a prodigalitate praedecessorum, sive a rapacitate exterorum defenderentur“. Katona Defens. bonor. Ecclesiast. 1811.

¹⁶⁾ Terra incognita lehetett e' tény azon nemes megyék előtt, mellyek a' segédlelkészeket a' megyei tisztujítás alkalmával gyakorolni szokott szavazhatási jogtól, újabb időkben eltiltatni rendelék.

adományozott, azt többé vissza foglalni, vagy annak birtokában az egyháziakat háborgatni, törvény által tiltatott¹⁷⁾; 's a' püspököknek még későbbi időkben is világos törvény által parancsoltatott, hogy a' lelkészeknek a' nép általi illő eltartatásokról, ott hol a' szükség megkívánja, gondoskodjanak¹⁸⁾. — Az egyház javai tehát, mellyekből az azokra investált egyháziak éltek, alkotmányunk és törvényeink lelke szerint olly birtoknak tekintettek, mint az országos adománjos nemesekéi; — mert valamint ezeket egyik vagy másiknak halálával a' koronás király el nem foglalhatja mind addig, valameddig a' család ki nem hal (némelly meghatározott vétési eseteket kivevén), ugy az egyház javait sem foglalhatja el egyik vagy másik egyházi személy halálával¹⁹⁾ mind addig, valameddig a' cél, mellyre adattak, meg nem semmisítették; hanem köteles megengedni, hogy azoknak birtokába ismét más egyháziak lépjenek. — 'S így nem lehet nem helyeslenünk néhai tudós Horváth János-

---

¹⁷⁾ „Si quis res suas; aut praedia, uni dederit Ecclesiae; nulla interveniente causa subtrahere audeat, et dare alteri“. Sz. Lászl. I. K. 23. f.

¹⁸⁾ I. 1723: 71. 2. 3. §.

¹⁹⁾ I. I: 10. 3. §.

nak azon állítását, miszerint a' mondott adományokhoz mind azoknak, valakik a' felszentelés által az egyházi rendbe felvétettek, olly jogot tulajdonit, millyenök van a' világi ősi javakhoz, majoratusokhoz, senioratusokhoz az osztályos rokonoknak: mert honnét származnak eredetileg a' világi ősi birtokok? — a' koronás királyok adományozásából. 'S honnét származnak eredetileg az egyházi beneficiumok? — szintén a' koronás királyok adományozásából, és a' törvények rendeletéből. Mi végre adattak a' világi ősi javak? — a' végre, hogy a' nemes családok polgári erényeikért megjutalmaztassanak, és hogy állapotjukhoz mért fényben élhessenek. 'S mi végre adattak az egyházi javak? — szintén a' végre, hogy a' nemzet vallási 's erkölcsi oktatása által maguknak polgári erényeket gyűjtő egyháziai megjutalmaztassanak, 's hogy állapotjukhoz képest illendően élhessenek. — Miféle joggal bírják a' világi nemesek az ősi adományos javakat? — valóságos földesúri joggal, mellynek gyakorlásában törvényes út mellőzésével őket még a' fejedelem sem gátolhatja. 'S miféle joggal bírják az egyháziai az ő beneficiumaikat? — hasonló földesúri joggal, mellytől őket törvényes úton kívül sem egyházi, sem világi fejedelem nem foszthatja meg. — 'S így, folytassuk bár meddig

ezen kérdéseket, de a' világi nemesi javak és az egyházi javak birtoka között, jog-tekintetben, csak ugyan soha sem fogunk különbséget találni.

21. §.

b) *Világi fekvő javakat szerezhethnek.*

Az alrendű egyháziak maguknak és egyházaiknak, a' törvény engedelmeből, világi fekvő javakat szerezhettek; sőt ön személyeikre nézve, miként a' gyakorlat tanusítja, még mostanság is szerezhethnek. — Állításunk első részét illetőleg, elég legyen hivatkoznunk sz. Istv. II. K. 5. fejezetére: „Decrevimus Regali nostra potentia; ut unusquisque habeat facultatem sua dividendi, tribuendi uxori, filiis, filiabusque, atque parentibus, *sive Ecclesiae*“ —; sz. Lászlónak feljebb idézett világos törvényére ²⁰⁾; és Kálmán I. K. 1. fejezetére. E' törvények lelke szerint valamint szabad volt az egyházakat és egyháziakat fekvő javakkal megajándékozni, ugy viszont szabad volt az egyházaknak és egyháziaknak azokat elfogadni; és valamint tiltva volt az

---

²⁰⁾ Sz. Lászl. I. K. 23. f.

egyházaknak és egyháziaknak adott fekvő javakat vissza foglalni, úgy viszont meg volt engedve, hogy azokat ezek megtarthassák, és szabadon birhassák. És valóban, hogy az egyháziak minden különbség nélkül, úgy a' másod mint főrendűek a' törvények engedelmeiből, mind egyházaikra, mind tulajdon személyeikre nézve, nem csak szerezhettek, de valóban szereztek is fekvő javakat, arra több hiteles bizonyítványokat tudunk felmutatni. — Így III. Béla uralkodása alatt, Bihar vármegyében keblezett Gyan helység birtokos lakosai bizonyos Magnus Clericust, ugyan egy Galdu nevű gyáni lakosnak fiját megtámadván, három eke alá való földjének birtokából ki akarák vetni, azon ürügygyel élvén, hogy neki mint idegennek (nem lehetett tehát születésre nézve országos magyar nemes, mert azon esetben nem neveztetetett volna idegennek) nincs joga fekvő jószágot — földeket — szerezni; és ime az ország nádora (Moch) által az alpörös egyházinak a' kérdéses fekvő jószág 's vele együtt a' birtoki jog is megítéltetett²¹⁾. II. András ural-

²¹⁾ E' történetet néhai tudós Horváth János Belius után az 1820. e. Egyh. Ért. II. köt. 42. lapján következő alakban közli: „Filii ioubagionum Sancti Regis de villa *Gyan* scilicet: *Vchu*, *Vnicus*,

kodása alatt Magnus ismét háborgattatott a' Gyan-
niak által, kik őt mint idegent (extorrem, azaz:

et *Matthias*, et filii ioubagionum descensum comiti persolventium de alia *Gyan*, scilicet: *Dionis*, *Forcos*, *Joachim*, *Vruz*, *Endus*, *Fuc*, *Sypeii*, *Uson*, et alii, et item de tertia *Gyan*, Castrenses, scilicet: *Sama*, *Mechad*, *Obad*, *Medue*, *Ficed*, *Cibrian*, *Kidol*, et aliis coadiuvantibus castris Bichoriensis ioubagionibus, scilicet: *Luca* Principe exercitus, *Forcasio* filio *Symoud*, *Vros* filio *Sicon*, *Biho* filio *Paschae*, et *Tegek* centurionibus, *Petro* quoque majore praeconio, impetierunt clericum nomine *Magnum*, de eadem villa filium *Galdu*, dicentes ipsum extorrem (extraneum), nec habere aliquod jus fundi nec agri. Ille autem respondit, se habere separatum ius fundi, et ius agri ad tria aratra, et super hoc se iustificatum esse etiam alias iudice *Moch* Comite Palatino, et Bichoriensi, et *Pristaldo* nomine *Tupa* filio *Pauli* de villa *Gurbey*, quod cum adversarii negarent, *Paulus* curialis Comes de *Bichor*, ex praecepto domini sui *Micae* Comitis, hujus causae iudex constitutus, iussit *Magno*, praenominatum *Pristaldum* hujus causae adducere, qui dato termino adductus et inquisitus, perhibuit testimonium iuxta omnia quae *Magnus* asserebat. — — — Supradictus ergo iudex, serie totius causae Domino suo *Micae* comiti recitata, et Auctoritate ipsius firmiorum accepta, saepe iam memoratos homines de

extraneum), szerzeményes fekvő birtokától másodszor is megfosztani kívánták; de Micha főispán ítélete által annak birtokában újra megerősítettett. — Már most, ha a' nevezett egyházi személy, ki születésénél fogva országos magyar nemes nem lehetett törvényesen nem szerezhett volna ön személyére nézve fekvő birtokot, kérdezzük: lehetett e birtoki jogát törvényesen, bíróilag meg ismerni, és ismételve meg erősíteni?

Megismerte az alrendű egyháziaknak ebbeli jogát II. András is, ki azon arany pecsétetes levelében, mellyet feljebb (13. §.) idéztünk, ekképen ír: „... si quispiam Laicorum ex his (Sacerdotibus, Diaconis, Subdiaconis etc.) aliquem sive de possessorio ... seu de terris ... praesumserit ad Judicem trahere secularem 's a' t.“ —; azon levelében pedig, mellyet 1233.e. az apostoli sz. szék követéhez küldött²²⁾, világosan kimondja, hogy: „Judicia Terrarum Ecclesiarum, et terrarum Cle-

---

villa *Gyan*, iudiciali sententia condemnavit, et praefatum *Magnum*, in possessione terrae suae confirmavit“.

²²⁾ l. feljebb 19. §.

ricorum semper consveverint agitari, et terminari per Reges Ungariae“ —; mert ha az alrendű egyháziak, ön személyeikre csakugyan nem szerezhettek volna fekvő javakat — miután azokat, mellyeket akár ön személyeik akár egyházaik részére mások kegyességéből nyertek, megtámadni, vagy vissza követelni világos törvény által tiltatott — lehetett volna e akkor őket „sive de possessorio, seu de terris“ bíró elébe idézni? — mondhatta volna e akkor alkotmányos következetességgel II. András, hogy *Judicia terrarum Clericorum per Reges Ungariae consveverint terminari*“? — Hiszen ő igen jól tudta, miképen azon fekvő javak, mellyek egyszer az egyháznak vagy egyháziaknak ajándékoztattak, a’ törvény előtt többé kérdésbe sem jöhetének; ha tehát még is támadhatott kérdés az egyháziak fekvő jószágai iránt, akkor olly jószágokat is kellett birniok, mellyeket ön maguk szereztek.

Valóban, ha az egyháziak a’ világi javak szerzésétől eltiltattak volna, alig lett vala oka Péterfy után Desericiusnak, a’ 12. század végén, ’s a’ 13. elején élő papokról következőképen nyilatkozni: „*Sacerdotes opibus fortasse aucti, mores laxaverant, et inertiae,*

ignaviaeque se dediderant“. Ámbár e' nyilatkozat a' mondott időbeli papokat, kik a' polgári törvény kedvezéseivel talán vissza éltek, nem legdicsőbb vonásokkal jellemzi, de arra még is alkalmas bizonyságul szolgál, hogy a' törvény engedelméből az egyháziak maguknak világi javakat szerezhettek; mert hol a' szerzősmód elzáratik, ott csak ugyan nem könnyen lehet *opibus augeri*. — Egy értelemben van velünk hazánk jeles történet-írója Fessler is; ki „Die Geschichten der Ungern“ című munkájának II. K. 987 lapon így értekezik: „Bisweilen trug sich zu, dass entweder der Könige Bequemlichkeit, oder bessere Staatswirthschaft, Einziehung geistlicher Besitzungen oder Einkünfte forderte, das geschah sodann in der Regel nicht anders, als mit des Bischofs und des Capitels Bewilligung durch Tausch, wobei der grössere Gewinn allemal auf Seiten der Kirche war. Gewiss betrachteten rechtliche Könige und Fürsten des mittlern Zeitalters, Bischöfe, Priester und Mönche als wahre Staatsbürger, mit den Laien gleich berechtigt zu Besitz und Eigenthum alles dessen, was sie unter dem Schutze der Gesetze, durch Kauf, Arbeitsfleiss, Schenkung oder Erbschaft rechtmässig erworben hatten. Daher auch die Ueberzeugung jener Herrscher, dass sie geistliche Gemeinden, im

Ganzen oder im Einzelnen, eben so wenig als weltliche willkürlich plündern dürften, und daher der Glaube der Laien, dass der Fürst nach eben der Maxime, nach welcher er die Clerisey ihrer Besitzungen berauben wollte, sich auch des Eigenthums einzelner Staatsbürger bemächtigen könnte“. — Ezen tudós történet-írónk bizonyítása szerint tehát koronás fejedelmek az egyháziakat minden különbség nélkül valóságos statuspolgároknak (Staatsbürger), az az nemeseknek tekintették; 's birtoki vagy szerzerhetési jogra nézve ezeket amazokkal egyenlőknek tartották. De maga az amortisationalis törvény születése is világosan mutatja, hogy az egyháziaknak törvényes joguk volt világi javakat szerzerhetni; — mert miután minden későbbi tiltó törvény, csak a' szükség és körülmények szülöttje; bizonyosan az amortisationalis törvényt is azon körülmény okozta, melylyet feljebb Desericius szavaival említünk; az t. i. hogy nem levén az egyháziak világi jószágok szerzésétől törvény által eltiltva, a' szerzerhetési jogot talán némellyek nagyobb mértékben — és olly fekvő javakra nézve is gyakorolták, mellyek alkotmányunk igényeinél fogva a' királyi fiscusra voltak származandók; — legalább ezen nézetünket az 1498: 65. amortisationalis t. cikknek ama szavai: „ratione bonorum, et jurium

possessionariorum quorumcunque, et praesertim ad Majestatem Regiam devolvendorum“ kétségtelenül igazolják. Az alrendű egyháziak tehát a' törvény engedelmeiből mind tulajdon személyeik, mind pedig egyháziak részére, egész az amortisationalis törvény keletkezteig, szabadon szerezhettek fekvő javakat²³⁾.

- ²³⁾ Hogy a' polgári törvény által e' joggal az egyháziak nem csak nálunk magyar honban, hanem a' külföldön is fel voltak legyen ruházva, bizonyítja a' 847. e. tartott Moguncziai zsinatnak e' tárgyban hozott következő rendelménye: „In concilio Carthaginensi scriptum est, ut Presbyteri, Diaconi, vel quicumque Clerici, qui nihil habentes ordinantur, et tempore episcopatus, vel clericatus sui agros, vel quaecunque praedia suo nomine comparant, tamquam rerum Dominicarum invasionis crimine teneantur, nisi admoniti eadem ipsa ecclesiae contulerint. Si autem ipsis proprii aliquid liberalitate alicujus, vel successione cognationis obvenierit, faciant inde quod eorum proposito convenit“. Conc. Mogunt. Cap. VIII. Harduin. Acta Concil. Tom. V. Parisiis 1714. — I. 1820. e. Egyh. Ért. II. Köt. 24. l. — Igaz ugyan, hogy e' rendeletnél fogva tiltva volt az egyháziaknak ön személyeikre 's neveikre fekvő javakat szerezni; de éppen ezen tilalom arra mutat, hogy a' kérdéses szerzerhetési jog polgári törvény által meg volt nekik engedve; mert ha ez által tiltatott volna,

Mi pedig állításunk másik felét illeti: hogy t. i. az egyháziak ön személyeikre nézve még időnkben is szerezhetnek fekvő javakat; igaz, hogy ez az amortisationalis törvény rendeletével egyenesen összeütközik, melly már 1498-ban a' fekvő javaknak nem csak az egyházak, hanem egyházi személyek részére szerzését is tilalmazza; — de a' gyakorlat e' tilalmat egyedül csak az egyházakra, parochiákra, káptalanokra, conventekre, vagy is az úgy nevezett halhatatlan testületekre szorította, az egyháziaknak pedig mint valóságos nemesi jogokkal felruházott egyes egyéneknek, ön személyeik részére, a' fekvő javak szerzését mindenkor megengedte, ha szerzeményeiket halál esetében nem holt kezekre, hanem rokonjaikra, vagy más világi nemes családokra készek hagyni.

Bizonyítják ezt néhai tudós Kelemen Imre szavai is: „Bona Secularia, eo proposito, ut perpetuo penes aliquod Beneficium Ecclesiasticum permaneant, vi legum Amortisationis acquirere nequeant

---

akkor különben is el levén a' személyes szerzés-mód polgárilag zárva, az egyházi zsinatnak bizonyosan nem leendett vala oka illy szigorú rendeletet kibocsátni.

(t. i. Ecclesiastici) *** Si adversus has leges agant, Bona *lucrativo titulo* acquisita erga condignam — habitare dituum ratione — aestimationem; *oneroso* vero comparata, erga inhaerentis summae persolutionem, quisque Nobilis Judice auctore, eis adimendi facultate pollet, secus leges Amortisationis inanes evaderent. Non ventantur tamen ita acquirere, ut post fata ipsorum ad Consanguineos, aut alias seculares Nobiles familias eadem bona revertantur²⁴⁾ “. — Mellyekből világosan kitűnik, hogy nem az egyházi személyek mint egyének, hanem az egyházak és egyházi beneficiumok mint holt kezek, tiltatnak a' fekvő javak szerzésétől. Mi volt legyen oka, hogy az amortisationalis törvények tilalmazó rendeletét a' gyakorlat egyedül csak a' holt kezekre szorítá, az egyháziakat pedig annak súlya alul felmenté, úgy hisszük, magában a' dolog természetében fekszik; az t. i. mivel méltatlanság, sőt igazságtalanság volna az egyháziakat egyedül csak azért mivel egyháziak, a' fekvő ja-

²⁴⁾ I. Instit. Jur. Hung. Priv. Lib. I. Tom. II. 224. és 226. l.

vak szerzésétől eltiltni, midőn e' szerzemények által sem a' fiscus, sem más egyes családok rövidséget nem szenvednek : ellenben méltatlanság, sőt igazságtalanság volna a' fekvő javakat holt kezek ellen nem biztosítani ; midőn az illy kezek általi szerzemények, többé a' fiscusra, vagy más nemes családokra vissza nem kerülhetvén, azok birásához többé senkinek — még csak virtualis — reménye sem lehetne.

22. §.

c) *Javaikkal szabadon rendelkezhetnek.*

Az ön személyeikre nézve szerzett világi javak iránt, végrendeleteikben, az alrendű egyháziak olly szabadon intézkedhetnek, mint a' világi nemesek ; mert kivevén a' holt kezeket, mellyekre nem csak ők, de világi nemesek sem hagyhatnak fekvő javakat, bár kinek végintézhetik szerzeményeiket.

Nem hivatkozunk mi azon egyezkedésre, melyet 1702. e. néhai Kollonitz Leopold, országunk akkori primása, a' magyar clerus nevében, a' kir. udv. kamarával kötött ; mert ezen — közelebről a' nagyobb clerust érdeklő — egyezkedésre a' kisebb clerusnak csak azért sem volt szüksége, minthogy ennek végrendelkezhetési joga már régibb királyi levelek által is megerősít-

tetett, sőt védelmeztetett. — Így 1274. e. a' lőcsei és lebiczi lelkészek IV. László király elébe folyamodván az iránt panaszkodtak: miképen az akkori szepesi fő-ispán a' lelkészeknek végrendeleteit, mellyekben részint ön iparkodásuk után, részint beneficalis jövedelmeikből szerzett javaik iránt intézkedtek, felforgatván, az egyházi szabadságokat tetemesen megsértette legyen; László király nem csak helyben hagyta, hogy a' lelkészek minden különbség nélkül végrendeleteket tehessenek, és javaikról tetszésök szerint intézkedhessenek, hanem azt is meg hagyta, hogy sem a' szepesi fő-ispán, sem annak helyettese, efféle végintézetekbe avatkozni ne merészeljen ²⁵⁾).

---

²⁵⁾ „Ladislaus Dei Gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae, Bulgariaeque Rex, quibus praesentes ostendentur, salutem in Domino sempiternam. Etsi quibuslibet ex officio suscepti regiminis sumus in sua justitia debitores: propensiori tamen diligentia Ecclesiae, Matri Nostrae, tenemur obnoxii; per quam et temporalis vitae bravium obtinemus, et aeternae beatitudinis proemium expectamus. Ad universorum igitur notitiam tenore praesentium volumus pervenire: quod accedentes ad Nostrae Majestatis praesentiam Henricus Plebanus de Leut-scha, et Conradus Plebanus de Leybicz, Decanus

Igy 1548. e. I. Ferdinand király, is, a' hasonló
 ügyben hozzá folyamodó lelkészek panaszára,

Plebanorum de Scepus, humiliter sunt conquesti;
 quod Comes de Scepus pro tempore constitutus,
 in perniciem Ecclesiasticae libertatis ipsis Pleba-
 nis, volentibus in ultimo suae voluntatis eulogio
 sibi *propriis bonis, suis laboribus, et Ecclesiasti-*
cis beneficiis aquisitis condere testamentum, vel
 aliquibus personis sibi famulantibus, vel propin-
 gvis, aut Ecclesiis intuitu pietatis, religionis, vel
 cognationis amore aliqua relinquere, vel legare;
 sicut, *juris, et moris est* Ecclesiasticae libertatis,
 Comes de Scepus statutum pietatis, et testamenti
 vel legati ordinem sine respectu justitiae visco
 cupiditatis satagens violare, hujusmodi testamenta,
 vel legata post testantis obitum procedere non
 permittit, omnia bona decedentis Plebani sine de-
 lectu justitiae auferendo in periculum animarum;
 ex quo contingit, ut et animae decedentium insti-
 tutis, et optatis suffragiis defraudentur, et pro-
 pingvorum, seu famulantium personae commoda
 debita non consequantur. Cum itaque nihil sic
 debeatur hominibus, quam ut ultimae voluntatis
 liber sit stylus, et juxta testantis voluntatem pro-
 cedere debeant universa, eorundem Plebanorum
 devotis supplicationibus, exigente justitia, annu-
 entes concedimus, *ut quilibet Plebanorum testandi,*
seu legandi liberam habeat facultatem, et hujus-
 modi testamenta, seu legata, secundum testantis

azoknak végrendelkezhetségi jogát nem csak megismerte, de meg is erősítette ²⁶⁾).

---

voluntatem, et testamenti ordinem finem, et effectum debitum sortiantur; ita, quod Comes de Scepus, vel vices ejus gerens intromittere se de hujusmodi testamentis relictis, seu legatis nullam penitus habeant potestatem, vel facultatem. Volumus etiam, ut hospitio recipere iidem Plebani nullum Comitem de Scepus, vel procuracionem aliquam solvere teneantur, secundum Ecclesiasticam, quam piis affectibus conservare cupimus, libertatem. Ut itaque haec nostra pragmatica sanctio robur obtineat perpetuae firmitatis, in aeternam memoriam praesentes literas Nostras concessimus, duplicis Sigilli Nostri munimine roboratas. Datum per manus magistri Benedicti Sanctae Strigoniensis Ecclesiae Electi, Praepositi Budensis, ejusdem Aulae Regiae Vice-Cancellarii dilecti, et fidelis Nostri Anno Domini MCCLXXIV. Regni autem nostri Anno II. Venerabilibus Patribus . . . . . et aliis quam plurimis Comitatus Regni tenentibus, et honores". Wagner Analect. Scepus. P. I. pag. 262. 263.

²⁶⁾ Ferdinandus Divina favente Clementia Romanorum, Hungariae Bohemiae etc. Rex semper Augustus, Infans Hispaniarum, Archi-Dux Austriae, Dux Burgundiae etc. fidelibus nostris universis, et singulis Dominis Praelatis, Baronibus, Comitibus, Vice-Comitibus, Praefectis, Officialibus, Castel-

De biztositva van a' másod rangú egyháziak
végintézkedhetési joga világos honi törvény által

lanis, Nobilibus, ipsorumque vices gerentibus, item prudentibus, et circumspectis Judicibus, et Juratis Civibus quarumcunque Civitatum, Oppidorum, et Villarum, cunctis etiam aliis cujuscunque status, ordinis, et conditionis hominibus in praedicto Regno Hungariae, praecipue in Comitatu Scepusiensi constitutis, et commorantibus praesentes visuris salutem, et gratiam, Questi sunt apud Majestatem nostram fideles nostri, discreti Plebani Ecclesiarum XXIV. Civitatum Terrae nostrae Scepusiensis: quod licet ipsi exponentes haberent certa Privilegia, super libera tempore agonis bonorum, et rerum suarum dispositione per nos gratiose confirmata, ac super aliis quoque suis, et Ecclesiarum suarum libertatibus, et praerogativis, a Divis condam Hungariae Regibus nostris scilicet Praedecessoribus bonae memoriae ipsis data, et concessa: tamen nunc certi ex vobis, qui ipsos tam in hujusmodi testamentaria dispositione; quam etiam perceptione Decimarum, et aliorum proven- tum juxta veterem bonam consuetudinem, Ec- clesiis eorundem provenire debitorum impedirent, molestarent, eosdemque ipsis auferrent, et in pro- prios usus converterent, in derogamen jurium Ecclesiae suae, ipsorumque Plebanorum damnum, et Divini Cultus diminutionem. Supplicantes Nobis iidem Plebani humiliter, ut iisdem superinde gra-

is: „*Plebanis etiam, et aliis Ecclesiasticis personis, cujuscunque status* (tehát a' segédlelkészeknek is), *libertas sua in omnibus observetur . . . sive testati, sive intestati decesserint* ²⁷⁾“ . — Biztosítva van Mária Thérézia által is, ki a' kisebb clerus végintézkedésére vonatkozólag 1774-ben ekkép nyilatkozik: „*Quo-*

tiose providere dignaremur. Quum autem Nos ex Officio nostro velimus jura, et libertates Ecclesiarum Dei, quarum in Regno nostro Hungariae, et partibus ei subjectis, more Praedecessorum nostrorum Divorum condam Hungariae Regum, supremi sumus Patroni, et per consequens Ministros ejus deffendere, et conservare, supplicatione praefatorum Exponentium exaudita, fidelitati vestrae, vel vestrum singulis harum serie firmiter committimus, et mandamus: quatenus acceptis praesentibus, et praemissis, sicut nobis relatum est, stantibus, et se habentibus, praescripta Privilegia, et libertates dictorum Exponentium ratione testamentariae dispositionis observare debeatis, eosdemque tam in percipiendis justis decimis, quam etiam aliis libertatibus, et immunitatibus ipsorum turbare, molestare, et damnificare nusquam, et nullo modo praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali. Secus nulla ratione facturi: praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Civitate nostra Vienna I. die mensis Septembris. Anno MDXLVIII.

²⁷⁾ I. 1557: 10. 5. §.

ad haereditates Parochorum et beneficiatorum ordinatur, ut si quidam idmodi Parochus, et beneficiatus Testamentum condatur, quemadmodum hucusque ita imposterum quoque eidem medio Testamenti de rebus suis disponendi libertas illimitata maneat“. — E' törvényes gyakorlat volt oka, hogy az alrangú egyháziak végintézkedési jogát, az 1630. e. Pázmán Péter alatt tartott nemzeti zsinat is kényszeren volt megismerni: „Qui Ecclesiasticorum ex consuetudine et usu antiquo testari in Hungaria consueverunt, eorum Testamenta Ordinario ad confirmandum offerantur. Ordinarius autem ea confirmet, nisi legibus contraria, aut manifeste inofficiosa sint ²⁸⁾“. Ki nem látja ezekből, hogy az alrangú egyháziak, az ön neveikre és személyeikre szerzett akár ingó, akár ingatlan javak iránt, végrendeleteikben olly szabadon intézkedhetnek, mint a' világi nemesek?

Miután tehát javaikat nem kegyelemből, hanem világos honi törvények rendeletéből, következőleg ugyan azon joggal bírják, mellyel övéiket

²⁸⁾ I. Péterfy Concil. Hung. Part. II. pag. 311. statut. 14.

a' világi nemes családok; miután tovább a' törvény engedelmeből maguknak és egyházaiknak világi fekvő javakat szerezhettek, sőt ön személyeikre nézve még jelenleg is szerezhetnek; miután végre az ekképen ön neveikre szerzett világi javak iránt végrendeleteikben olly szabadon intézkedhetnek, mint a világi nemesek: önként követezik, hogy törvényes jogaikkal és jövedelmeikkel ők is szint olly szabadon élhetnek 's rendelkezhetnek, mint a világi nemesek.

23. §.

A' haza védelmezésével a' világi nemesekkel egyaránt tartoznak.

IV. A haza védelmezésén kívül, mellyel tartoznak, semminemű állapoti szolgálatoknak, adózásoknak, vámoknak, és harminczadoknak, nincsenek alá vetve szint a' szerint, mint a' világi nemesek.

Mi az alrangú egyháziak katonáskodási kötelességét illeti, annak történeti és törvényes kifejtésénél szabad legyen néhai tudós Horváth Jánosnak többször említett jeles értekezését követnünk. Megkiváncsatott e vagy sem az egyházi rend tagjaitól e' nemesi kötelesség teljesítése mindjárt ma-

gyar monarchiánk kezdetében? egyenesen sem állítani, sem tagadni nem merjük; minthogy erre nézve világos tanubizonyságokkal szűkölködünk. Mindazonáltal hajlandók vagyunk hinni, hogy attól — legalább monarchiánk kezdetében — mind a' fő mind az alrendűek felmentettek. De nem mintha valóságos országos nemeseknek nem tekintettek volna, hanem csak azon tiszteletből, mellyela' magyar nemzet megtérítésével foglalkozó, fáradozó egyháziak személye's terhes hivatala iránt első királyaink viseltettek. „Scitote fratres cuncti, quod supra omnes laborant Sacerdotes. Unusquisque enim vestrum, suum fert laborem proprium: illi vero, et suum et singulorum. Ideo sicut illi pro omnibus vobis; ita et vos omnes pro eis summo-pere laborare debetis: In tantum; ut si necessitas fuerit, animas vestras pro eis ponatis“ sz. Istv. II. K. 4. f. — Nem sokára azonban a' többi nemesek példája szerint a' katonáskodás nekik is kötelességül hagyatott; legalább az 1279. e. budai zsinat 7. fejezetében ennek nem homályos nyomára találunk: „Perpetuo prohibemus edicto, ne Praelati, et alii *Clerici cujuscunque sint ordinis, dignitatis aut status*, seditiōibus, praeliis, spoliis, rapinis, incendiis, et aliis saevis factis

se aliquatenus immiscere praesumant; nec bellicis actibus se implicent vel involvant: nisi forte pro Ecclesiarum suarum et Patriae defensione.“ Nem is lett volna különben oka ugyan azon zsinaatnak az egyháziakra nézve következőkép rendelkezni ²⁹⁾ „A clericusok „kardot vagy kést ne hordozzanak, hanemha méltó „okuk van a' veszedelemtől félni: a' Praelatusok „viselhetnek zekét (tabárda, sagum militare) mi- „kor a' sereghez táborba mennek; a' Praelatusok, „kanonokok, és *más lelki pásztorok* újatlan „dolmányt, arany és ezüst kapcsokat, gallért ne „hordozzanak; hanem ha a' lovagló zekén, vagy „köpöryegen ³⁰⁾“ — Fölösleg leendett valóban e' rendelkezés, ha az egyháziak minden különbség nélkül, szintazonkép mint a' világi nemesek, a' haza védelmére, nem csak az egész népnek *fejenkénti*, hanem a' nemességnek *személyes felkelésében* is részt venni, és fegyvert fogni nem köteleztettek volna — E' kötelesség fejében Zsigmond király ugyan a' másod rangú egyháziakra ³¹⁾ táborváltságot vetett, miként ez az

²⁹⁾ I. Egyh. Ért. 1820. II. köt. 87. l.

³⁰⁾ Péterfy Conc. Hung. P. I. 107. l.

³¹⁾ A' főrangúakra nem vethetett, minthogy ezek banderiumosok lévén, az 1435: 1. szerint, bande-

1439: 19. t. czikk tartalmából világosan ki-tet-szik; de ugyan azon t. czikk bizonyítása szerint e' visszaélés eltöröltetett, 's a' másod rangú egy-háziak kik magukat inkább az előbbi nemesi kö-telesség alá kívánták vettetni, a' régi gyakorlat, és a' többi nemesek példája szerint, ismét ka-tonáskodni köteleztettek³²⁾. 'S e' kötelességtől

riumaikkal megjelenni köteleztettek: „Si autem tanta potentia inimicorum irrepserit, quod major foret viribus gentium nostrarum Imperialium . . . §. 1. Extunc *Praelati deputati*, defensione illarum partium, *cum suis Banderiis, et militibus*, juxta dispositionem de ipsis factam, et observari consuetam . . . succurrere debebunt, ad repellendum insultus hostiles supradictos“. Midőn tehát a' négy évvel későbbi, vagy is az 1439: 19. t. czikk azt rendeli, hogy „*Ecclesiasticae personae a taxis non diu abusive introductis, liberae et absolutae relinquantur, servitia tamen exercituaalia more alias consveto facere teneantur*“ lehetetlen, hogy másokat értett legyen, mint az alrangú egyhá-ziakat.

³²⁾ Megjegyzésre méltó itt, hogy ez időben a' kapu-szám szerinti felkelés (*Insurrectio portalis*), mi-nél fogva a' Statusok ön személyeik helyett, job-bágyaikat szokták kiállítani, már közönséges di-vatba kezdett jönni: „*Postquam autem Reges am-pla possessoria jure proprietatis haereditario „inter privatos largius distribuissent, et per hoc*

— miként látni fogjuk — többé fel sem is menttek. — Igy, megkivánta tőlök e' nemesi kötelesség teljesítését Posthumus László ³³⁾, —

„non solum numerus Castrensi^{um} Region^{um}, sed
 „etiam fundus Exercitus Regii diminutus, ipse
 „autem exercitus debilitatus fuisset; Nobiles vero
 „frequentioribus Insurrectionibus fatigati, de substitutione copiosioris militis una cum Rege, quorum utriusque causa id jam intererat, cogitantes, statutionem colonorum suorum pro militibus, studio etiam vitae commodioris adinvenerunt, quae est statutionis Portalis, ac etiam substitutionis in locum Nobilium, qui sua in persona aut non possent, aut non vellent, et dispensarentur, ne debeant exercituare, vera origo. Antequam statutio a Colonis seu Jobbagionibus, sive Portalis, in usum venisset frustra de idea Banderiorum, vel somniaremus, cum ista e statutione invaluerint“. Kovachich. Defens. Patr. 140. I.

³³⁾ l. 1454: 3. 2. §. „Quod etiam aliae personae Ecclesiasticae, dignitates, et honores Ecclesiasticos minores tenentes (az az: alrendűek), quorum nomina, in regesto nostro exercituationis, scripta non existunt (azonban e' kötelességtől felmentve nem voltak), secundum conscientiosam limitationem electorum hominum praedictorum, juxta quantitatem proventuum earundem personarum Ecclesiasticarum exercere teneantur“.

I. Mátyás ³⁴⁾, — II. Ulászló ³⁵⁾, — és

³⁴⁾ l. 1458: 19. „Item Ecclesia, et Ecclesiasticae personae a taxis non diu abusive introductis absolutae omittantur, servitia tamen exercitualia, more alias solito facere teneantur“. Kovachich Vestig. Comit. 307. l. — E' törvény-czikk nem egyéb, mint az 1439: 19. ismételése. — És 1459: 3. „Item quod omnes Praelati, videlicet Archi-Episcopi, Episcopi, ac Majores Abbates, et Praepositi, sicut tempore condam Domini Sigismundi Regis, cum eorum Banderiis, et numero lancearum exercituarunt, ita et in praesentiarum exercituare teneantur: Minores vero Abbates, et Praepositi, Capitula et Conventus, *caeterique viri Ecclesiastici* possessionati secundum connumerationem Jobagionum suorum modo infrascripto exercituare debeant (miután az egyházi rangok majd nem mind előszámláltattak, az „*alii viri Ecclesiastici*“ nevezet alatt lehetetlen másokat érteni, mint azon alrendűeket, kiknek — mint egyháziaknak — jobbagyaik is voltak), si qui autem ex ipsis in eorum proventibus defecissent, illi secundum quantitatem eorum Banderia sua levare teneantur, quos Dominus Rex videre debeat“.

³⁵⁾ l. 1498: 15. 2. §. „Caetera autem Capitula, Conventus, nec non Abbates, et Praepositi, caeterique Viri Ecclesiastici (t. i. alrendűek), tam Religiosi, quam Saeculares decimas habentes; secundum exi-

II. Lajos ³⁶⁾. A' most uralkodó felséges Austriai

gentiam proventuum suorum decimalium, et usum Jobagionum suorum (mint a' birtokos világi nemesek): Illi vero, qui decimas non habent, instar aliorum Regnicolarum Banderia non habentium; de singulis triginta sex portis (mint a' szegényebb sorsú világi nemesek), singulum unum equitem, armis bene dispositum, dare, et tenere debeant". — l. még 1500: 22.

- ³⁶⁾ l. 1525: 14. E' t. czikket, melly a' rákosi gyűlésen alkottatott, már feljebb (14 §.) idéztük, itt tehát ismételni nem akarjuk; csak a' mondott e. 32-k czikket említjük: „Item Capitula, Conventus, Praepositi, Abbates, Moniales, et aliae Personae Ecclesiasticae (bizonyosan az alrendűek, mint-hogy a' fő-rendűek banderiumosok lévén ide nem tartozhattak; a' többiek pedig már mind elősoroztattak) Patrimonia seu Jura possessionaria habentes, et possidentes *pro eorum persona* singulum unum equitem, insuper de singulis decem sessionibus eorum Jobbagonalibus *instar aliorum Regni Nobilium* singulum unum equitem mittere sint obligati". Hogy az idézett czikkben érdeklött alrendű egyháziak alatt e' helyen nem a' nemes születésű egyháziakat, hanem pusztán olly egyháziakat kelljen érteni, kik akár egyházaik alapítványa szerint, akár ön szerzeményeik után (l. feljebb 21. §.) fekvő javakat birtak, kitetszik onnét, mivel a' született nemesekről, kik az egyházi rend felvétele által nemességöket elnem veszthetvén, mint ollyanok, a' nemeseket illető közönséges törvények

Házból: I. Ferdinand ³⁷⁾; későbbi időkben I. Leopold ³⁸⁾, —

határozata alá tartoztak, főlösleg lett volna mondani, *instar aliorum Regni Nobilium* 's a' t. —
l. még 1518: 3.

³⁷⁾ l. 1542: 35. Novizol. „Privatarum vero Ecclesiarum, aut Conventuum Praepositi, Plebani et aliae personae Ecclesiasticae, qui juxta Decreta Regni, ratione decimarum ad Regni defensionem gentes non tenent (tehát juxta Decreta Regni, az az felmentésből; mert különben köteleztettek volna); decimam partem proventuum omnium dare, et contribuere teneantur“. És ugyan azon e. 42. cz: „Si qui autem Dominorum, et Nobilium, aut Ecclesiasticarum personarum, senio gravati essent, vel morbo affecti, ut personaliter non possent interesse expeditioni; sic juste excusati, ire quidem in bellum non teneantur: Tamen *pro sua persona* equitem unum mittere; et ultra hoc, pro vigesima colonorum similiter, unum equitem dare sint obligati“. 1545: 23: „Ex Plebanis et Rectoribus altarium decem personae teneant unum equitem“. 25. cz. „Plebani Liberarum et Montanarum Civitatum, item Beregszász, Szöllős, Sáros-Patak, et aliorum potentiorum locorum, teneant juxta proventus eorum ex singulis 100 florenis Equites duos“. — l. még 1542: 27. — 1546: 7. — 1552: 3. 9. §. — 1559: 14.

³⁸⁾ l. 1662: 5. „Abbates vero et Praepositi Capitulis non incorporati, etiam minus possessionati, et

Mária Therézia³⁹⁾, — és boldog emlékű
I. Ferencz király⁴⁰⁾.

Episcopi Titulares, siquidem nobilitari praerogativa gauderent, vel in personis suis modo praemisso insurgere, vel Equites submittere teneantur. Plebani quoque pauperiores juxta Art. 23. A. 1545. a decem ipsorum personis unum equitem tenere sint obligati .... Ditiores vero Parochi, Altaristae et Magistri Capellarum, Capitulis non incorporati, 200 florenos circiter annuos in proventibus habentes, nec non beneficiati Sopronienses, et alii, similiter ratione beneficiorum suorum, singuli singulos equites conducant“. I. még 1681: 46. 7. §.

³⁹⁾ I. 1741.: 63. 16. §. „Plebani — pauperioribus tamen exceptis — secundum conscientiosam Dioecesanorum Limitationem, a proportionem Proventuum suorum, similitudine Articuli 23. 1545 (t. i. Ex Plebanis villanis et Rectoribus altarium, decem personae teneant unum equitem), pro hac necessitate concurrent“.

⁴⁰⁾ I. 1805: 1. 8. §. „Plebani possessionati, uti alii Regni Nobiles tractentur (az az: köztök, 's az országos nemesek között semmi különbség ne tétessék): alii vero non possessionati; exceptis pauperioribus, juxta prudens Comitatum judicium cum concursu Dioecesanorum, a proportionem proventuum suorum pro hac necessitate concurrent“.

Miután tehát a' történetek és honi törvényeink bizonyítása szerint az alrendű egyháziak a' haza védelmezésére személyesen felkelni, sőt kiktől ki-
telhetett, még banderiumokat is tartani, később pedig személyeiktől — „*a suis personis*“ — és egyházi jövedelmeiktől — „*a suis proventibus*“ — lovagot állítani, vagy törvényszabta mennyiségű segedelempénzt fizetni tartoztak, 's ezen tartozástól egészen a' legujabb időkig soha fel sem mentettek; világosan kitetszik, hogy a' haza védelmezése reájok nézve szint' olly nemesi kö-

— Uraim, e' törvény-czikk különös figyelmet érdemel; mert miután a' vagyonosb lelkipásztorokat országos nemeseknek nyilatkoztatja, a' nemességet implicite a' szegényebb sorsúakra is kiterjeszti; minthogy a' vagyon mennyisége által senki nem nemesedhetvén meg, ezen nemességet egyenesen a' lelkipásztori hivatallal köti össze, mellyben minden felszentelt egyházi férfiú, legyen bár akár vagyonos, akár szegény, akár lelkész, akár segédlelkész, ugyan azon egy isteni küldetéssel foglalkodik. Ez oka, hogy midőn az 1808: 1. 7. §. a' nemesi felkeléstől felmentetteket elősorozván, az egyháziakról emlékezik, nem mondja, hogy „*Plebani possessionati*“ — hanem: „*Ecclesiastici, et Religiosi, omnes item cujuscunqne Religionis animarum Curatores*“ 's a' t.

telességnek ismertetett mindenkor, mint a' többi világi nemesekre nézve.

Ha azt mondod, hogy az 1519: 15. ellenkezőt bizonyít, mivel a' magyar, erdély, és tótországi lelkészekről azt mondja, hogy a' haza védelmezésére soha csak egy pénzt sem szoktak fizetni: „*praeterea cunctarum Civitatum, Oppidorum, et Villarum Plebani Parochiales, tam in Hungaria, quam etiam Slavonia, et Transylvania constituti, quorum plerique 60. 40. et sic consequenter vasa vinorum annuatim habent, sed Regni pro tutela nec unum quidem denarium solvere solent, per Regiam Majestatem 's a' t*⁴¹⁾”). Azzal csak honi történetinkben és a' törvények philosophiajában járatlanságodat tanusítod; mert hiszen az idézett czikk világosan mondja, hogy a' határozott járandóságot a' tizedektől kívánja (t. i. személyes és egyéb jövedelmeiktől tartozáson felül); már pedig ez reájok nézve még egészen új teher volt, minthogy tudós Kovachich Márton bizonyítása szerint⁴²⁾, a' dézsmabeli jöve-

⁴¹⁾ I. Kovachich. Suppl. ad Vestig. Comit. Tom. II. p. 460.

⁴²⁾ „Art. 15. 1498. est omnium primus locus decretalis, in quo decimales proventus cum exercitua-

delmekkel csak az 1498: 15. t. czikk által kötetett legelőször össze a' katonáskodási kötelesség; igen természetes tehát, hogy ezen új teher viselésétől eleintén idegenkedtek.

Mi pedig az alrangú egyháziaknak az állapoti szolgálatoktól, adózásoktól, vámon, réven, és harminczadokon teendő fizetéstől felmentetéseket illeti, következőkben nyilatkozunk:

24. §.

Szolgátságtól, adótól, vámtól, 's a' t. szabadok.

Az állapoti szolgátságtól mentességet már az egyházi törvények valamint most, ugy hajdan is annyira megkívánták az egyháziakban, hogy annak terhe aluli felszabadítás nélkül senki, nem hogy a' nagyobb szentségekre, de csak egyházi benyírésre sem bocsáttathatott ⁴³⁾. Hóni törvé-

tionē aperte conjunguntur“. Kovachich Defens. Patr. 110. l.

⁴³⁾ „Nullus Episcoporum servum alterius ad clericatus officium promovere praesumat. — — Debet enim esse immunis ab aliis, qui divinae militiae est aggregandus“ Epist. I. Leonis Episc. Campan. an. 445. — Ismét: „Nulli de servili condi-

nyeink szerint pedig kik egyszer felszenteltetvék, minthogy polgári tekintetben, egyedül csak a' koronás királyt ismerik uroknak (l. feljebb 19 §.), az egyházi szolgálaton kívül semminemű állapoti szolgálat alá többé nem eshetnek.

De az adótól⁴⁴⁾, vámtól, és harminczadi fizetésektől is szint ugy, mint a' világi nemesek fel-

---

tionem ad sacros ordines promoveantur, nisi prius a propriis dominis legitimam libertatem consequantur“ Conc. Tribun. an. 895. Decr. part. I. Dist. LIV. — Ismét: Irregularitates omnes hocce epigrammate continentur: Infirmus, demens, vitiatum et addito servus. Infamis, novus, ignorans 'sa't.' — l. akár melly canonistát.

⁴⁴⁾ Történtek ugyan e' pontban ollykor visszaélések, de azok — miként az 1439: 19. — bizonyítja, nyomban el is töröltettek. — Mi az 1537: 17, az 1543: 17. 'sa't. illeti, mellyeket, minthogy azokban az alrendű egyháziakra adó határozlatik, egy, a' törvényben különben jártos férfiú, nyilvános hirdalpi értekezésében, a' kisebb clerus országos nemessége ellen megemlített; azok a' kérdéses országos nemesség ellen semmit sem bizonyítanak, mivel a' mondott adókivetés a) *salva nobilitatis praerogativa* (l. 1537: 13), tehát a' nemzet meg-egyezésével történt; b) nem csak az alrendű egyháziakra, hanem a' világi nemesekre is kiterjedt;

mentetvék. Vagy nem hangosan hirdetik e honi törvényeink, hogy e' tekintetben köztök és a' világi nemesek között semmi különbséget nem ismernek? — Elég legyen itt megemlítnünk az 1458: 10. t. cikket: „Item, quod nullus omnino hominum de *Sacerdotibus*, *Scholaribus*, *Nobilibus*, neque telonia, neque decimas prout vetus Regni requirit con-

c) nemzetünk legszomorúbb helyzetében rendeltett (a' gyászos emlékü mohácsi ütközet után 10-k évben); akkor t. i. midőn Szolimán török császár, Gallia királyával frigyot kötván, Luftibey vezérlete alatt Nápolyt és Olaszország tengermentéi részét; belgradi Mehmet vezérlete alatt pedig Sclavoniát, kiméletlenül pusztitá, 's így különben is bágyadt honunkat új veszélylyel fenyegeté; sőt nem csak fenyegeté, hanem meg is sebesité; mert I. Ferdinand királyunknak 8000 lovagból álló táborát Valpónál fel is konczolá (l. Pray Hist. Reg. Hung. P. III. 47. l.) Hasonló körülmények közt, 's hasonló kiterjesztéssel hozatott az 1543: 17. 's a' t. t. cikk is. Mellyekből csak az következik, hogy midőn a' haza veszedelemben forog, akkor nincs magnás, nincs pap, nincs nemes, hanem mind hazafi, mind polgár, következőleg mindnyájunknak szent kötelességében áll, édes hazánkat nem csak pénzünkkel, de — ha szükség úgy kívánja — vérünkkel is oltalmazni.

svetudo exigere debeat“. És az 1498: 35.
 „Quod nullus Tricesimatorum, ac tribu-
 tiorum, ac ipsorum Vices Gerentium,
 de rebus, et bonis per *Nobiles, ac Pres-
 byteros, aut Monachos*, ipsorumque ho-
 mines, ad necessaria domorum eorundem
 emendis, aliquam Tricesimam aut tri-
 butum .... contra eorundem libertates
 exigere valeat. Si vero quispiam id fa-
 ceret, *Nobilis, aut Presbyter, aut Monachus*
 taliter spoliatus, vel in libertate laesus
 domino illius tributi, si in propingvo in-
 veniri potest; alioquin Comiti Parochiali
 illius Comitatus, in quo hujusmodi
 tributum exigitur, querelas depo-
 nere debeat: Et ille scita prius su-
 perinde mera veritate, duplicem sa-
 tisfactionem, hoc est: accepti tributi
 duplum reddere querulanti teneatur“.

’S ezen kiváltsággal már II. András alatt is felvol-
 tak ruházva, kinek az egyháziak szabadságait
 biztosító, többször említett királyi levelében
 többi közt ezt olvassuk: „Praeterea pari fir-
 mitate sancivimus, ut nullus homi-
 num tonsuram habens clericalem li-
 beros denarios, vel pondera, seu quem-
 cunque censum, ad fiscum pertinen-

tem, solvere teneatur: et si collector publicorum vectigalium haec ab eis exigere, vel super eos descendere voluerit; manu valida tamquam fur et raptor turpiter expellatur. Siquis etiam nostrorum Jobbagionum, quantumcunque magnus, horum aliquod facere super eos attemptaverit; idem ei confusionis opprobrium inferatur, et Regiae indignationis sententiam graviter mereatur“.

Ugy hisszük tehát, hogy az alrendű egyháziak — presbyterek — és a' világi nemesek között, akár a' haza védelmezésével tartozó kötelességre, akár pedig az állapotí szolgálat, adó, vám, 's harminczad terhétől felmentetésre nézve, hasztalanul vadásznánk különbséget.

25. §.

A' törvényszerzési hatalomban részt vesznek.

V. A' képviselés rendszere és a' fenálló törvények korlátai szerint az alrendű egyháziak mind a' közjót, mind pedig ön személyeiket 's ügyeiket illető tárgyakhoz szabadon szólhatnak,

és a' fejedelem választásában részt vehetnek szint a' szerint, mint a' világi nemesek; következőleg a' szent koronának ők is csak olly tagjai, mint ezek.

Hogy az alrangú egyháziak, a' törvényalkotó testületnek szintén csak olly tagjai, mint a' világi nemesek, kitetszik onnét: mivel az országgyűlési tanácskozásokban monarchiánk felállittásától kezdve egészen a' legujabb időkig, vagy személyesen, vagy a' képviselési rendszer behozatala óta — küldöttjeik és személyviselőik által, mindenkor részt vettek. A' hajdani időkre nézve tanubizonyságul szolgál Carthuitiusnak nyilatkozása ⁴⁵⁾: „Benedictionis Apostolicae litteris, cum corona et cruce simul allatis, *Praesulibus cum Clero, Comitibus cum populo* laudes congruas acclamantibus, dilectus Deo Stephanus Rex unctione chrismali perunctus, diademate Regalis dignitatis feliciter coronatur“. — E' szavakban, ugy hisszük, az alrendű egyháziak azon alkotmányszerű jogának, miszerint cum *Praesulibus, comitibus, et populo* (az az neme-

⁴⁵⁾ I. Kovachich Vestig. Comit. 10. 11. l.

sekkel), a' törvényszerzői hatalomban ők is részt vettek, nem homályos nyomaira találunk; főkép, ha sz. László I. könyvének bevezető szavait hozzá vetjük: *Regnante Creatore, et Salvatore Domino nostro Jesu Christo. Anno Incarnationis ejus Millesimo nonagesimo secundo XIII. Kal. Jun. in Civitate Szabolch, sancta Synodus habita est, praesidente Christianissimo Ungarorum Rege Ladislao, cum universis Regni sui Pontificibus, et Abbatibus, nec non cunctis Optimatibus, cum testimonio totius Cleri et populi*"⁴⁶⁾. Mert

---

⁴⁶⁾ Efféle gyűlések hajdan *zsínatoknak*, *királyi zsínatoknak* neveztettek, nem mintha egyházi zsínatok lettek volna, hanem mivel azokat az egyházi zsínatok ollykor megelőzték. T. i. hogy néhai tudós Horváth János szavaival éljünk: tudják, kik a' honi történetírásokban jártosbak, miképen a' magyar püspökök, országgyűlés előtt, vagy az alatt, különös tanácskozásokat, néha egyházi gyűlékezeteket is szoktak tartani, 's ott lett végzéseiket, intézeteiket közönségesen az országgyűlés elébe terjesztették, hogy azok a' világi törvényszerző hatalomnak megegyezésével, egyszersmind polgárilag is kötelező erőre jussanak 's végrehajtásukra a' világi hatalom is ügyeljen; 's ezen or-

hogy kiket kelljen érteni a' *totius cleri* nevezet alatt, miután a' püspökök és apátok különö-

szágyülések, mellyekben nem csak polgári, hanem egyházi egyesületeket illető törvények is hozattak, királyi zsinatoknak neveztettek. Illyen volt sz. *Istváné*; sz. *László* alatt a' mondott 1092-dik.

— *II. András* alatt az 1222-dik — *I. Károly* alatt az 1309-dik, 1324-ik — *I. Lajos* alatt az 1351-ik *Zsigmond* alatt az 1404-ik, 1405-ik, 1411-ik, 1435-ik — *Albert* alatt az 1439-ik — *I. Ulászló* alatt az 1444-ik — *Hunyadi János* alatt az 1447-ik — *Posthumus László* alatt az 1453-ik, 1454-ik, 1458-ik — *I. Mátyás* alatt az 1459-ik, 1462-ik, 1464-ik, 1467-ik, 1468-ik, 1470-ik, 1471-ik, 1474-ik, 1478-ik, 1481-ik, 1485-ik, 1486-ik — *II. Ulászló* alatt az 1490-ik, 1492-ik, 1495-ik, 1498-ik, 1500-ik, 1504-ik, 1507-ik, 1514-ik — *II. Lajos* alatt az 1518-ik —

I. Ferdinand alatt az 1536-ik, 1537-ik, 1542-ik 's a' t. (Batthian Leg. Eccl. Hung. Tom I.); 's így az említett szabolcsi királyi zsinat csakugyan valóságos országgyűlés volt. — Bizonyítja ezt Kovachich Márton is azon észrevételével, mellyet a' fen idézett szavak után függeszt: „Habemus hic evidentissimum Vestigium Comitiorum sub S. Ladislao celebratorum, in quo et locus, et annus mensis ac dies, expressis verbis designantur, et qui status illis praesente Rege interfuerint, indicatur. Decretum hisce Comitibus editum exstat in

sen említettnek fölösleg volna fejtegetni; kiket pedig az országgyűlésen jelen levő *populus* alatt, ezt Verböczy II: 4. czímében világosan láthatjuk. — Miután tehát hazánk legjelesb történetirői diplomatái, és régiség-buvárai mind abban meg egyeznek, hogy sz. István koronázatalása országgyűlésen történt, mind pedig, hogy a' most idézett Szabolcson tartatott királyi zsinat valóságos országos közgyűlés volt; miután tovább, már sz. István alatt rendszeresített alkotmányunk belszerkezeténél fogva, az országgyűléseken csak azoknak engedtetett megjelenni, kik a' törvényhozásban részt vehettek; kérdjük: valljon lehetett e vala a' mondott országgyűléseken, a' püspökökön és apátokon kívül, a' többi clerusnak — az alrangú egyháziaknak — is megjelenni, ha alkotmányszerűleg semmi részt nem vehettek volna a' törvényhozásban?? — Uraim, erre csak tagadólag lehet válaszolni.

26. §.

Folytatás.

Azonban, hogy ez iránt minden kétséget eloszlassunk, hiteles oklevelekkel is szolgálha-

---

corpore Juris Hungarici sub titulo Libri I.^o. Vestig. Comit. pag. 60.

tunk, mellyekben a' másodrangú egyháziaknak országgyűlésekeni jelenléte és a' köztanácskozásokba befolyása világosan emlittetik: — Igy III. András idejéből. 1299. e. „Nos frater Jacobus Praepositus, et Conventus S. Stephani Ordinis Praemonstratensis de Promontorio Waradiensi, universis et singulis Christi fidelibus, ad quos praesentes litterae pervenerint, significamus, memoriae commendantes. Quod cum nos Praepositus *cum maiore parte conventus nostri ad generalem Regni Congregationem* in locum Rakus vocatum *pro statu bono Regni reformando* et Ecclesiae nostrae negotiis accessissemus etc.“ ⁴⁷⁾. Hogy azon időkben, mellyekről *Katona* bizonyítása szerint ⁴⁸⁾ Gergely pápa azt írja, hogy a' nagy nyomoruság miatt magyar országban majd nem az egész egyházi rend nemtelen születésűekből állott, a' váradi Convent szerzetes tagjai többnyire született nemesek voltak legyen, velünk senki sem fogja elhitetni. Ha tehát *pro statu bono Regni reformando*, az országgyűlésen egyszerű közönséges szerzetesek is

⁴⁷⁾ I. Kovachich. Suppl. ad Vest. Comit. Tom. I. 226. l.

⁴⁸⁾ Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. V. 665—666.

megjelenhettek, és a' törvényszerzésben részt vehettek; nem látjuk okát, miért rekesztettek volna ki abból a' többi egyháziak, kik sem egyházi sem polgári állásuk tekintetében amazoknál csekélyebbek nem lehettek. — Hasonló értelemben nyilatkozik tudós Kovachich Márton is (idézett helyen): „Ex isto Instrumento de Comitibus „plura discimus, et quidem 1) Quod cum Prae- „posito Conventus S. Stephani Ord. Praemon- „stratensis de Promontorio Varadiensi major pars, „nempe Fratrum, ad generalem Regni Congre- „gationem, et quidem non praecise propter hunc „Actum excipiendae Apellationis, sed pro statu „bono Regni reformando, et Ecclesiae suae ne- „gotiis accesserit. Si hujus Conventus major pars „fine promovendorum publicorum, et privatorum „negotiorum ad Comitibus accedere potuit, non „video, cur non eodem jure alii quoque Conven- „tus similiter in iis comparere potuerint, adeo- „que jam Periodo I. plures, et quibus subsequis „temporibus id integrum non erat, ad Comitibus „non veniebant“.

Felhozzuk még I. Mátyásnak azon diploma-
ticus levelét, mellyet 1516. e. II. Lajos a' So-
mogyi lelkészek pörének elintézésénél, mellyet
azok a' tized negyed elfoglalása végett, a' Vesz-

prémi káptalan ellen folytattak, megemlit: „Nos Mathias Dei Gratia Rex Hungariae, et Bohemiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quod cum nos aestate proxime praeterita Universitati Praelatorum Baronum, et Procerum, et Nobilium dicti Regni nostri Hungariae Diaetam generalem pro felici statu rei nostrae publice hic Budae celebrassemus tunc in ipsa Diaeta Nobiles Comitatus Simegiensis in personis universorum Plebanorum, seu Rectorum Parochialium Ecclesiarum dicti Comitatus Simegien. *et tandem ipsimet Plebani, seu Rectores* ad Majestatem nostram Regiam per modum gravis contumeliae detulerunt, qualiter fideles nostri Capitulum Ecclesiae Vesprimien. nescitur unde moti medietatem quartarum decimalium praefati Comitatus Simegien. quam ipsi Plebani et per prius se habuisse, et tunc quoque se habere dicebant, absque omni via Juris jam a multo tempore usurpassent, et exigèrent, hujusmodique medietate quartarum eosdem Plebanos privassent, supplicantes tam Nobiles quam Plebani supradicti cum maxima Instantia

Majestati nostrae, ut nos, qui Patronus, ac Defensor Ecclesiarum sumus, eorundem Plebanorum quieti in hac parte de opportuno Juris remedio providere dignaremur“ 's a' t. — E' királyi oklevélből kitetszik, hogy a' Somogyi alrangú egyháziak ügyöket elsöbben a' megyei nemesek által terjesztették az országgyűlés elébe, késöbben pedig nem csak személyesen megjelentek az országgyűlésen, de söt ügyöket ön személyeikben védelmezték a' király és haza szine előtt. — Uraim, ez történeti tény, melyet tagadni nem lehet, mivel maga Mátyás király tesz róla bizonytságot. — Lehetett e pedig nekik az országgyűlésen személyesen megjelenni, 's az által, hogy ügyöket személyesen védelmezik, a' köztanácskozásban részt is venni, ha alkotmányos institutioinknál fogva a' törvényszerzői hatalomban nem osztoztak volna? — Illy világos adatok után könnyű meggyöződni arról is, hogy a' Mátyás halála utáni — Ulászló alatti 1495: 31. t. czikkben előforduló záradék-szavaival⁴⁹⁾ említett egyházi férfiak alatt nem másokat, hanem a' másod rendű egyháziakat

---

⁴⁹⁾ „Repugnantibus tamen Dominis Praelatis, et Viris Ecclesiasticis“.

kelljen érteni, kik vagy személyesen, miként feljebb láttuk, vagy képviselőik által részt vettek az országgyűlési köztanácskozásokban; — de könnyű lesz meggyőződni arról is, hogy az ország atyjai legkevésbé sem hibáztak, midőn az 1790-ki országgyűlés alkalmával úgy nyilatkoztak, hogy *a' vármegyék követei az egyházi rend képében is jelennek meg* (természetesen csak az alrendű egyháziakéban, minthogy a' főrendűek különös királyi levelek által meghívattván, személyesen jelen voltak az országgyűlésen). — Hogy e' helyen a' képviselés alatt nem pusztán pártolói, ügyvivői, atyáskodási szerepet, hanem valóságos constitutionalis személyviselést kelljen érteni, alkalmunk volt feljebb (15. §.) bővebben felvilágosítani

Ha azt mondod, hogy az 1608: k. u. 1. t. cikkben, hol a' törvényszerző testületnek tagjai meghatározottatvák, a' másod rangú egyháziak nem emlittetnek; röviden csak azt válaszoljuk, hogy ez fölösleg is lett volna, miután a' nemesek követei által ők is képviseltetnek.

Mi tehát a' törvényszerzői hatalom gyakorlásában, az alrendű egyháziak és világi nemesek között semmi különbséget nem látunk, miután

a' képviselés rendszere és fenálló törvények korlátai szerint, mind a' közjót mind pedig ön személyeiket 's ügyeiket illető tárgyakhoz szintugy szabadon szólhatnak, és a' fejedelem választásában is szintugy részt vehetnek, mint a' világi nemesek.

27. §.

A' katonai szállásolástól mentvék.

VI. Az alrendű egyháziak tanyái, curiái, katonai szállásolástól szintugy mentvék, mint a' világi nemesekéi. — Az ide vonatkozó törvények közül csak néhányat fogunk említeni, mint-hogy tisztelt olvasóinkat fárasztani nem akarnók; a' többiekre elég legyen csak hivatkoznunk: — Az 1464: 28. t. cikkben ezt olvassuk: „Si tempore exercitus, vel alias quando-cunque, aliqui in domibus, et Curris Nobilium, aut Personarum Ecclesiasticarum, praeter voluntatem eorum, descenderent, aut Ecclesias confringerent; tales evocentur ad Octavas cum insinuatione“. E' t. cikk hasonló szavakkal ismételtetik az 1471: 9. által. — Tovább: az 1523: 21. „Nemo etiam (t. i. Exercituantium) in domibus Nobilium, aut

Presbyterorum, contra ipsorum voluntatem, ac consensum, condescendere praesumat. Contrarium facientes, poenam capitis subeant.“ — Az 1538: 10. „Gentes, et stipendiarii quorumcunque, in domibus, ac curiis Dominorum, et Nobilium, ac etiam Plebanorum; nullibi condescendere audeant, neque praesumant“. — Az 1543: 24. „Decreverunt autem Domini, et Status, servandam esse libertatem Dominorum Nobilium, et personarum Ecclesiasticarum; nequis scilicet militum, vel Capitaneorum, ad eos, Dominis invitis, condescendat“. — Igy az 1567: 39. 2. §. — 1600: 20. — 1618: 58. — 1662: 2. 3. §. — 1662: 13. 's a' t. — Mi tehát az alrendű egyháziak és világi nemesek között itt sem találunk különbséget.

28. §.

Megtámadóik felsőbb hatalmaskodási vétségben marasztaltatnak meg.

VII. Az alrendű egyháziak megtámadói, megsértői, törvényeink által szint a' szerint, mint a' világi nemesekéi, felsőbb hatalmaskodási

vétség büntetésében rendeltetnek megmarasztaltatni. Vagy nem ugyan azon halálos büntetés szabatik e az alrendű egyháziak tanyáinak, curiáinak megtámadóira (tehát aző személyes szabadságaiknak megsértőire) az 1595: 27. t. czikk által, mint a' világi nemesekéinek háborgatóira: „Statutum quoque est; ut juxta antiquas Regni Constitutiones, Dominorum, atque Nobilium, Plebanorumque, et aliarum Ecclesiasticarum personarum domus, et curiae, a condescensu militum immunes sint. Si miles contrarium fecerit, sive sit indigena, sive externus; captivetur et puniatur a Capitaneis, omnium rerum ablatione, et *capitis poena*? — vagy az 1523: 21. által? ⁵⁰⁾).

---

⁵⁰⁾ Megjegyzésre méltó itt: hogy a' felsőbb hatalmaskodási vétség büntetése, az 1723: 10. által egyedül a' végre határoztatott, hogy a' nemesi szabadságok és kiváltságok sértetlenül tartassanak, és minden megtámadások ellen biztosíttassanak: „ad conservandam Patriae Nobilitatis Praerogativam“ —; 's azért, miként ezt már e' tárgyban igen jelesen értekező t. Somogyi Karol úr is észrevevé (Relig. és Nev. 1841. 12. sz. 179. l.), helye is tulajdonképen csak ott van, hol az országos

Díjuk és bírságuk a' világi nemesekével egyenlő.

VIII. Az alrendű egyháziak díj és bírsága a' világi nemesekével egyenlő. Kitetszik ez Verböczy II: 44. 7 § szavaiból: „In caeteris autem causis, et casibus; persona spiritualis, et Ecclesiastica, contra secularem, et e converso saecularis; adversus spiritualement; aequali poenae, et gravamini subjacet; Emen-dae scilicet capitis, vel Homagii, atque damnorum illatorum refusioni“ (hogy e' helyen az Ecclesiastica persona nevezet alatt Verböczy nem csak a' fő hanem az alrangú egyháziakat is kívánta értve lenni, 2 §. bőven megmutattuk). — Tovább, az 1439: 38. „Tunc

---

nemesség kiváltságainak megsértése kétségtelen, és világos. Ha tehát az egyházi személyek (az alrendűek is) illy kiváltságokkal felruházva legrégibb időktől fogva nem voltak volna, soha törvényeink az ellenök gyakorlott erőszakoskodást illy cím alatt nem fenyithették, és soha a' megsértettnek, mint nemtelennek, ez ügyben felpörösséget nem engedtek volna, még azon esetekben is, melyekben a' nemesség bebizonyítása meg kívántatik azokra nézve, kik nem egyháziak.

gravamina majora incurrere non possit idem Nobilis, nisi homagium suum, scilicet emendam capitis sui pretiosi, eo modo, sicut ipsa Ecclesiastica persona“. 1486: 28. 2. §. „Si Praelati, vel aliae Ecclesiasticae personae (a' praelatusoktól különbözők, az az: alrendűek), in praesentia alicujus Judicis, juris ordine convicti fuerint; in eadem gravamina, quibus adversarios onerare intendebant, eo facto incidant“. 1492: 76. — 1723: 10. 7. §. 'sa't. — Ez az oka, hogy még akkor is, midőn a II: 27. 6. §. és II: 33. 3. §. bizonyítása szerint, a' nemteleneknek nemesek elleni tanusága el nem fogadtatott, senkinek eszébe sem jutott kételkedni, valljon a' másod rangú egyháziak tanusága teljes értékű e a' világi nemes ellen; de nem viszonylag, mert volt idő, midőn az egyházi személy ellen a' világi nemesnek tanusága el nem fogadtatott ⁵¹⁾).

A' többi apró nemesi jogokat nem említjük; mellyek azonban, mivel nem egyebek, mint a' sarkszabadságok gyakorlásának különbféle ágai,

⁵¹⁾ I. sz. Istv. II. K. 3 f.

az alrendű egyháziakra szintazonkép terjednek, mint a' világi nemesekre.

30. §.

Vége.

Most már édes honfiak, kik az alrendű egyháziak országos nemességét majd nyilvános megyei gyűléseken, majd nyilvános hírlapokban megtámadtátok, nevezetek csak egyetlen egy nemesi szabadságot, melly az alrendű egyháziaknak nem olly mértékben volna tulajdona, mint a' világi nemeseknek; nevezetek csak egy nemesi jogot, mellyel ők is felruházva nem volnának; nevezetek csak egy nemesi kiváltságot, mellyből a' törvény őket kizárta volna. — Ha pedig nem nevezhettek, mondjátok meg, miben helyezitek az országos nemességet? — A' születésben nem, mert ti is csak olly nyomorult alakban léptetek az Isten világába, mint az eke szarva mellett izzadó nemtelen földmives; — a' tudományban és bölcsességben sem, mert nemtelen születésű honfitársaink között nálatoknál tudományosbak és bölcsőbbek is lehetnek, 's azért még sem országos nemesek; — a' haza szeretetében és polgári erényekben sem, mert a' nemtelen is hőn szeretheti hazáját, és maga körében a' legfényesb

polgári erényekkel lehet felékesítve, 's még sem országos nemes; — a' gazdagságban sem, mert akkor igen sok isráelita volna országos nemes; — az erkölcsi és vallási tökéletességben sem, mert erkölcsi és vallási tekintetben a' nemtelenek is lehetnek nemesek, 's azért még sem országos nemesek; — miben helyezhetitek tehát az országos nemességet, hanem ha az alkotmányyszerűleg meghatározott minden nemesi szabadságoknak, jogoknak, és kiváltságoknak birásában és gyakorlásában? — Ha pedig ebben helyezitek, a' mint hogy másban nem is lehet, nem is szabad helyeznetek, miután lehetetlen nem tudnotok, hogy hazánkban minden nemesi szabadságokat, jogokat, és kiváltságokat (kivétel nélkül) csak országos nemes gyakorolhat; mondjátok meg, lehet e, szabad e akkora' másod rangú egyháziak országos nemességét megtámadni, kik legkisebb kivétel nélkül minden nemesi szabadságokkal, jogokkal, és kiváltságokkal felruházvák? — Ugy hisszük, a' felelettel késni fogtok.

'S így, miután (Értekezésünk I. Részében) megmutattuk, hogy Verbőczy a másod rangú catholicus egyháziakat valóságos országos nemeseknek kívánta tartani, és tartatni; — miután (Értekezésünk II. Részében) megmutattuk, hogy az

alrendű egyháziak országos nemességét monarchiánk kezdetétől egészen a' jelenkorig mind nemzetünk mind koronás fejedelmeink mindenkor megismerték; — miután végre (Értekezésünk III. Részében) megmutattuk, hogy a' másod rendű egyháziaknak — mint olyanoknak, kik minden nemesi szabadságokkal, jogokkal, és kiváltságokkal felruházvák — országos nemessége, szint azon politikai életnyilatkozásokban tűnik fel, melyekben a' világi nemeseké: nincs egyéb hátra, mint hogy azokat, kik akár ingerültségből, akár elfogultságból, akár tárgyismeret hiányából az alrendű egyháziak országos nemességét megtámadák, a' jogszerű igazság és ősi alkotmányos institutioink iránt tiszteletre figyelmeztessük; — az egyháziakat nyolcz százados gyakorlat által szentesített törvényes jogaiknak férfias védelmezésére serkentsük; — nemzetünket pedig azon fiúi tiszteletünk és szeretetünknel fogva, melyet iránta az alkotó Istenség már születésünk előtt keblünkbe oltott, az ősi alkotmányszerű intézeteket majd támogató, majd nyirkáló, népszédítő demagogok törekvéseire szerényen de komolyan figyelmeztessük.

DE BALLAGI GÉZA.

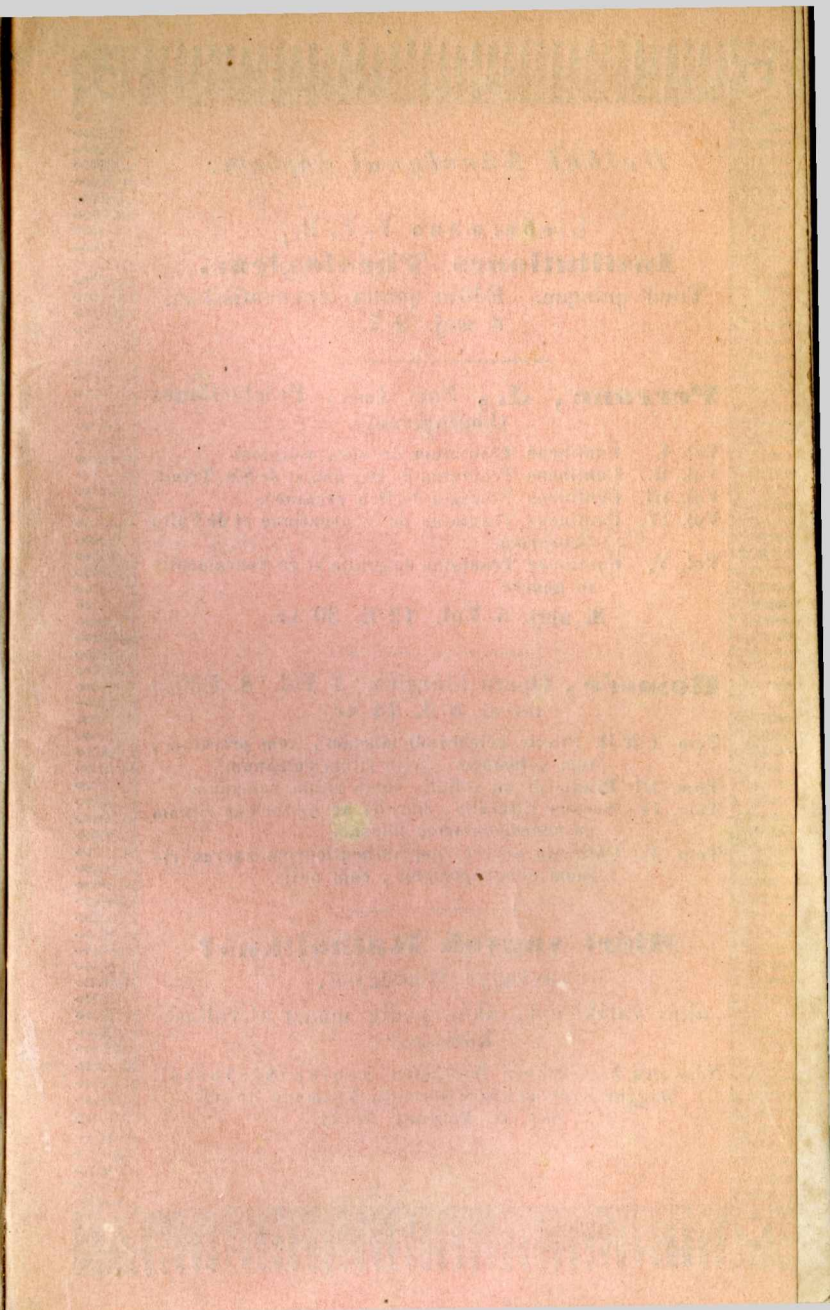

Olvasás előtt kijavítandó nyomtatási hibák.

Lap.	sor.	helyett.	javítsd.
4.	26.	1842	1842.
5.	1.	Bevezetes (<i>nehány példányban</i>)	Bevezetés.
9.	$\frac{5}{6}$.	mely-lyben	melly-ben.
31.	13.	országgyűlésileg	országgyűlésile
34.	$\frac{17}{18}$.	dél-lutánig	dél-utánig.
35.	26.	arrá	arra.
40.	25.	8).	18).
46.	27.	alatt	alatti.
61.	13.	<i>világiakra</i>	<i>világiakra.</i>
70.	16.	tndta	tudta.
84.	17.	I I.	II.
124.	14.	hozatott	hozatott).
131.	2.	áltat	által.
131.	3.	jogol	jogot.
152.	13.	flrmitatis	firmitatis.

Geibel Károlynál kapható:

Liebermann F. L. B.,
Institutiones Theologicae.

Tomii quinque. Editio quinta emendatissima.
8. maj. 9 fl.

Perrone, J., Soc. Jesu, Praelectiones
theologicae.

- Vol. I. Continens Tractatum de vera religione.
Vol. II. Continens Tractatus de Deo uno et de SS. Trinit.
Vol. III. Continens Tractatu de Deo creatore.
Vol. IV. Continens Tractatus de Incarnatione et de Cultu
Sacrorum.
Vol. V. Continens Tractatus de gratia et de Sacramentis
in genere.
8. maj. 5 Vol. 12 fl. 30 xr.
-

**Romsée, Opera liturgica. 5 Vol. 8. Editio
nova. 6 fl. 24 xr.**

- Tom. I. & II. Praxis celebrandi missam, tum privatam,
tum solemnem, juxta ritum romanum.
Tom. III. Praxis divini officii, juxta ritum romanum.
Tom. IV. Sensus litteralis, moralis ac historicus rituum
ac caeremoniarum missae.
Tom V. Collectio decretorum authenticorum sacrae ri-
tuum congregationis, cum notis.
-

Miért vagyok Katholikus?

avvagy: Mindegy-e,

akár valaki ezt, akár pedig amaszt a' vallást
kövesse?

Népszerű beszédekben fejtegetve Schlör Alajostól.
Magyar nyelven közre bocsátja Vittmann Jósef.
8ad rét. Pozsony. 30 kr.

